

ISSN 2518-7937 (Print)
ISSN 2663-516X (Online)

№ 4(96)/2019

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

**ҚАРАҒАНДЫ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА**

**BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY**

ISSN 2518-7937 (Print)
ISSN 2663-516X (Online)
Индексі 74622
Индекс 74622

ҚАРАҒАНДЫ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК
КАРАГАНДИНСКОГО
УНИВЕРСИТЕТА

BULLETIN
OF THE KARAGANDA
UNIVERSITY

ПЕДАГОГИКА сериясы

Серия ПЕДАГОГИКА

PEDAGOGY Series

№ 4(96)/2019

Қазан–қараша–желтоқсан
30 желтоқсан 2019 ж.

Октябрь–ноябрь–декабрь
30 декабря 2019 г.

October–November–December
December, 30, 2019

1996 жылдан бастап шығады
Издается с 1996 года
Founded in 1996

Жылына 4 рет шығады
Выходит 4 раза в год
Published 4 times a year

Қарағанды, 2019
Караганда, 2019
Karaganda, 2019

Бас редакторы
химия ғыл. д-ры, профессор, ҚР ҰҒА корр.-мүшесі
Е.М. Тажбаев

Жауапты хатшы **Ғ.Б. Саржанова**, PhD д-ры

Редакция алқасы

Г.К. Тлеужанова,	ғылыми редактор пед. ғыл. канд. (Қазақстан);
Б.А. Жетпісбаева,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
М.Н. Сарыбеков,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.Т. Каргин,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Л.А. Шкутина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Г.О. Тәжіғұлова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Э. Пфейфер,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Ш.М. Мухтарова,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
С.К. Әбілдина,	пед. ғыл. д-ры (Қазақстан);
Н.Б. Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В. Машарова,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
И.А. Федосеева,	пед. ғыл. д-ры (Ресей);
Д.А. Казимова,	пед. ғыл. канд. (Қазақстан);
Т.Ю. Шелестова,	жауапты хатшы PhD (Қазақстан)

Редакцияның мекенжайы: 100024, Қазақстан, Қарағанды қ., Университет к-сі, 28
Тел.: (7212) 77-03-69 (ішкі 1026); факс: (7212) 77-03-84.
E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторлары
Ж.Т. Нурмуханова, С.С. Балкеева

Компьютерде беттеген
Г.Қ. Қалел

Қарағанды университетінің хабаршысы. «Педагогика» сериясы.

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Меншік иесі: «Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті» РММ.

Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігімен тіркелген. 23.10.2012 ж.
№ 13107–Ж тіркеу куәлігі.

Басуға 28.12.2019 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/8. Қағазы офсеттік. Көлемі 14,0 б.т.
Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 129.

Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ баспасының баспаханасында басылып шықты.

100012, Қазақстан, Қарағанды қ., Гоголь к-сі, 38. Тел. 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Главный редактор
д-р хим. наук, профессор, чл.-корр. НАН РК
Е.М. Тажбаев

Ответственный секретарь **Г.Б. Саржанова**, д-р PhD

Редакционная коллегия

Г.К. Тлеужанова,	научный редактор канд. пед. наук (Казахстан);
Б.А. Жетписбаева,	д-р пед. наук (Казахстан);
М.Н. Сарыбеков,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.Т. Каргин,	д-р пед. наук (Казахстан);
Л.А. Шкутина,	д-р пед. наук (Казахстан);
Г.О. Тажигулова,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Э. Пфейфер,	д-р пед. наук (Казахстан);
Ш.М. Мухтарова,	д-р пед. наук (Казахстан);
С.К. Абильдина,	д-р пед. наук (Казахстан);
Н.Б. Михайлова,	PhD, профессор (Германия);
А.Миколайчак,	PhD, профессор (Польша);
Т.В. Машарова,	д-р пед. наук (Россия);
И.А. Федосеева,	д-р пед. наук (Россия);
Д.А. Казимова,	канд. пед. наук (Казахстан);
Т.Ю. Шелестова,	ответственный секретарь PhD (Казахстан)

Адрес редакции: 100024, Казахстан, г. Караганда, ул. Университетская, 28
Тел.: (7212) 77-03-69 (внутр. 1026); факс: (7212) 77-03-84.
E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Сайт: vestnik.ksu.kz

Редакторы

Ж.Т. Нурмуханова, С.С. Балкеева

Компьютерная верстка

Г.К. Калел

Вестник Карагандинского университета. Серия «Педагогика».

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Собственник: РГП «Карагандинский государственный университет имени академика Е.А. Букетова».

Зарегистрирован Министерством культуры и информации Республики Казахстан. Регистрационное свидетельство № 13107–Ж от 23.10.2012 г.

Подписано в печать 28.12.2019 г. Формат 60×84 1/8. Бумага офсетная. Объем 14,0 п.л. Тираж 300 экз. Цена договорная. Заказ № 129.

Отпечатано в типографии издательства КарГУ им. Е.А. Букетова.

100012, Казахстан, г. Караганда, ул. Гоголя, 38, тел.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

Main Editor

Doctor of Chemical sciences, Professor, Corresponding member of NAS RK

Ye.M. Tazhbayev

Responsible secretary **G.B. Sarzhanova**, Doctor PhD

Editorial board

G.K. Tleuzhanova ,	Science Editor Cand. of ped. sciences (Kazakhstan);
B.A. Zhetpisbayeva ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
M.N. Sarybekov ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.T. Kargin ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
L.A. Shkutina ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
G.O. Tazhigulova ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.E. Pfeyfer ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
Sh.M. Mukhtarova ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
S.K. Abildina ,	Doctor of ped. sciences (Kazakhstan);
N.B. Mikhaylova ,	PhD, professor (Germany);
A. Mikolaychak ,	PhD, professor (Poland);
T.V. Masharova ,	Doctor of ped. sciences (Russia);
I.A. Fedosseyeva ,	Doctor of ped. sciences (Russia);
D.A. Kazimova ,	Cand. of ped. sciences (Kazakhstan);
T.Y. Shelestova	Secretary PhD (Kazakhstan)

Postal address: 28, University Str., 100024, Karaganda, Kazakhstan

Tel.: (7212) 77-03-69 (add. 1026); fax: (7212) 77-03-84.

E-mail: vestnick_kargu@ksu.kz. Web-site: vestnik.ksu.kz

Editors

Zh.T.Nurmukhanova, S.S. Balkeyeva

Computer layout

G.K. Kalel

Bulletin of the Karaganda University. «Pedagogy» series.

ISSN 2518-7937 (Print). ISSN 2663-516X (Online).

Proprietary: RSE «Academician Ye.A.Buketov Karaganda State University».

Registered by the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No. 13107–Zh from 23.10.2012.

Signed in print 28.12.2019. Format 60×84 1/8. Offset paper. Volume 14,0 p.sh. Circulation 300 copies. Price upon request. Order № 129.

Printed in the Ye.A.Buketov Karaganda State University Publishing house.

38, Gogol Str., 100012, Kazakhstan, Karaganda, Tel.: (7212) 51-38-20. E-mail: izd_kargu@mail.ru

МАЗМҰНЫ

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Жетписбаева Б.А., Жанкина Б.Ж., Костина Е.А.</i> Оқу автономиясы шет тілдерін оқытуда құзіреттілікке негізделген көзқарас аясында.....	8
<i>Китибаева А.К., Алдабаева Г.Ж.</i> Балалар мәдениеттануының заманауи бастауыш тілдік білім берудің құрамдас бөлігі ретінде қалыптасуы.....	17
<i>Одинцова С.А., Песцова А.И.</i> Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану ғылымы түсініктерін қалыптастыруда кіріктірілген байланысты жүзеге асыру.....	24
<i>Бурдина Е.И., Пфейфер Н.Э., Щербакова Е.П.</i> Болашақ психологтардың кәсіби қасиеттерін оқу үрдісінде қалыптастыру	30
<i>Рыбалко О.А.</i> Интерактивті электронды плакаттарды пайдаланып бастауыш мектепте нөмірлеуді оқыту	35
<i>Стамғалиева Н.</i> Шет тілдер факультетінің студенттерінің төзімділігін қалыптастыру	42

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Тлеужанова Г.К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К.</i> Көптілділік қазіргі қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтау шарты ретінде.....	47
<i>Горбунова Н.А.</i> Қазіргі білім беруді модернизациялау жағдайында информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауда білім беру бағдарламасын құрудың модульдік принципі	56
<i>Қарымсақова А.Ж., Құттықожаяева Ш.Н., Дамекова С.Қ., Корнилов В.С.</i> Болашақ математика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудағы алгебра және сандар теориясының ролі	64
<i>Калкеева Қ.Р., Құдагелдин М.Т., Каргапольцева Н.А.</i> Тарихи жады педагогикасы оқушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастырушы шарт ретінде	70
<i>Пфейфер Н.Е., Мукатаева К.Б.</i> Болон процесі жүйесінде аймақтық университеттегі білім сапасының қабылдануы	78
<i>Рамазанова А.А., Ерназарова Г.И., Турашева С.К., Каракуш М.А.</i> Биолог студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруда зертханалық жұмыстың маңызы.....	86
<i>Финогенова Н.А.</i> Тіл үйренуді зерттеудің кейбір кезеңдері	96

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР	102
----------------------------------	-----

2019 жылғы «Қарағанды университетінің хабаршысында» жарияланған мақалалардың көрсеткіші. «Педагогика» сериясы	104
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

<i>Жетписбаева Б.А., Жанкина Б.Ж., Костина Е.А.</i> Учебная автономия в контексте компетентностного подхода в обучении иностранным языкам	8
<i>Китибаева А.К., Алдабаева Г.Ж.</i> Формирование детского культуроведения как компонента современного начального языкового образования.....	17
<i>Одинцова С.А., Песцова А.И.</i> Реализация интегративных связей в формировании естественнонаучных понятий у младших школьников	24
<i>Бурдина Е.И., Пфейфер Н.Э., Щербакова Е. П.</i> Формирование профессиональных качеств будущих психологов в процессе обучения	30
<i>Рыбалко О.А.</i> Изучение нумерации чисел в начальной школе с использованием интерактивных электронных плакатов.....	35
<i>Стамгалиева Н.</i> Формирование толерантности у студентов факультета иностранных языков.	42

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

<i>Тлеужанова Г. К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К.</i> Полилингвальность как условие сохранения культурных ценностей в современном обществе.....	47
<i>Горбунова Н.А.</i> Модульный принцип построения образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики в условиях модернизации современного образования	56
<i>Карымсакова А.Ж., Куттыкожаева Ш.Н., Дамекова С.К., Корнилов В.С.</i> Роль алгебры и теории чисел в формировании профессиональных компетенций у будущих учителей математики	64
<i>Калкеева К. Р., Кудагельдин М. Т., Каргапольцева Н. А.</i> Педагогика исторической памяти как условие формирования коммуникативной культуры учащихся	70
<i>Пфейфер Н.Е., Мукатаева К.Б.</i> Восприятие качества образования в контексте Болонского процесса в региональном университете	78
<i>Рамазанова А.А., Ерназарова Г.И., Турашева С.К., Каракуш М.А.</i> Значимость лабораторной работы в формировании исследовательской компетенции студентов-биологов	86
<i>Финогенова Н.А.</i> Некоторые этапы исследования языкового обучения	96

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	102
---------------------------	-----

Указатель статей, опубликованных в «Вестнике Карагандинского университета» в 2019 году. Серия «Педагогика»	107
--	-----

CONTENT

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

<i>Zhetpisbayeva B.A., Zhankina B.Zh., Kostina E.A.</i> Learner autonomy in the context of competence approach in teaching foreign languages	8
<i>Kitibayeva A.K., Aldabayeva G.Zh.</i> The formation of children's cultural studies as a component of modern primary language education	17
<i>Odintsova S.A., Pestsova A.I.</i> Realization integrative relations in the formation of natural-science concepts for primary school students	24
<i>Burdina Ye. I., Pfeifer N.E., Shcherbakova Ye.P.</i> Professional qualities formation of future psychologists in the learning process	30
<i>Rybalko O.A.</i> Studying numbering of numbers in elementary school with the use of interactive electronic posters	35
<i>Stamgalieva N.</i> Formation of tolerance of students of foreign languages faculty	42

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>Tleuzhanova G.K., Stanciu N., Tuleubayeva Sh.K.</i> Polylinguality as a condition of preservation of cultural values in a modern society	47
<i>Gorbunova N.A.</i> The modular principle of building an educational program for the training of teachers of computer science in the modernization of modern education	56
<i>Karymsakova A.Zh., Kuttykozhaeva Sh.N., Damekova S.K., Kornilov V.S.</i> Role of algebra and number theory in the professional competence formation of future mathematics teachers	64
<i>Kalkeeva K.R., Kudageldin M.T., Kargapolitseva N.A.</i> Pedagogics of historical memory as a condition for the formation of a communicative culture of students	70
<i>Pfeifer N.E., Mukatayeva K.B.</i> Perceptions of education quality in the context of the Bologna process in a regional university	78
<i>Ramazanova A.A., Yernazarova G.I., Turasheva S.K., Karakus M.A.</i> The importance of laboratory work in the formation of research competence of students-biologists	86
<i>Finogenova N.A.</i> Some common steps in exploring language teaching awareness	96

INFORMATION ABOUT AUTHORS	102
---------------------------------	-----

Index of articles published in the «Bulletin of the Karaganda University» in 2019 y. «Pedagogy» Series	110
--	-----

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ТЕОРИЯСЫ

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING

УДК 378.1

Б.А. Жетписбаева¹, Б.Ж. Жанкина², Е.А. Костина³

¹Инновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан;

²Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан;

³Новосибирский государственный педагогический университет, Россия

(E-mail: zhankina@mail.ru)

Учебная автономия в контексте компетентностного подхода в обучении иностранным языкам

В статье рассмотрены проблемы внедрения компетентностного подхода в обучении иностранным языкам и формирования учебной автономии как одного из ключевых понятий компетентностной модели подготовки студентов языковой специальности. Необходимость формирования учебной автономии обусловлена требованиями современного мира, парадигмой которого является «образование через всю жизнь», умение современного человека «учиться», готовность к самообразованию. Раскрыты основные цели реформирования системы высшего профессионального образования. В статье всесторонне изучена сущность компетентностного подхода, представлен ряд проблем, связанных с его внедрением в учебный процесс. Описана работа онлайн-курса «Konversations deutsch B1», разработанного авторами на платформе Moodle. Проанализирована работа студентов, сделаны выводы о том, насколько онлайн-курсы способствуют формированию учебной автономии.

Ключевые слова: компетентностный подход, непрерывное образование, учебная автономия, саморегулируемое обучение, система образования, знаниевая парадигма, компетентностная парадигма, знания и навыки, компетенции, ресурсы Web 2.0.

Развитие информационно-коммуникационных технологий, интернационализация международного рынка труда, увеличение миграции, и, наконец, глобализация привели к тому, что многие государства, в том числе и Казахстан, вынуждены были реформировать свою систему образования. Сообщества, которые осознают, что успешность экономики, в целом, успех государства, напрямую связана с образованием, своевременно приняли данный вызов и реформировали систему образования с учетом потребностей современного мира. Произошел сдвиг парадигм: т.е. с «образования — на всю жизнь» на «образование — через всю жизнь»; с знаниевой парадигмы на компетентностную, развивается модель обучения, направленная на обучающегося, основными категориями которой являются «учебная автономия» и «научиться учиться», центральная роль отводится обучающемуся, обучение ориентировано на развитие личностных качеств обучающегося, на компетенции. Проведенные реформы в системе образования вызвали неоднозначную, в большей части отрицательную реакцию в обществе, в особенности в постсоветских сообществах, где все чаще можно услышать призыв к возврату советской системы образования, которая по праву считалась одной из лучших в мире. Однако нельзя вернуть то, чего уже не существует, и, как известно, гарантом экономической успешности государства в том числе является эффективная система образования, а развал Советского Союза произошел из-за экономической несостоятельности государства, что означает, что в системе образования СССР не все было гладко. Другой вопрос, когда при реформе системы образования не учитываются культурные, ментальные особенности общества, трансформация осуществляется путем копирования другой системы. Как известно, в Казахстане основным субъектом-заказчиком

образования является государство, которое осуществляет контроль за образованием, регламентирует квалификационные требования по подготовке специалистов, сформулированные в образовательных стандартах. В 2010 г. Казахстан вступил в Болонский процесс, подготовку специалистов казахстанские вузы осуществляют на основе трехуровневой системы: бакалавриат — магистратура — докторантура, произошел переход на компетентностную модель обучения. При компетентностном подходе акцент внимания перемещается на способность обучающегося использовать полученные знания, и основу данного подхода составляют понятия «компетенция» и «компетентность».

По мнению Е.В. Брызгалиной, среди причин введения компетентностного подхода нужно выделить три главные: первая причина смены форм фиксации результатов образования — это переход к опережающему образованию. В постиндустриальном обществе основу профессионального и личностного роста составляет, как и прежде, качественное образование, но сама трактовка качества образования трансформируется. В современном обществе успешность человека напрямую связана с его готовностью самосовершенствоваться, быть готовым к непрерывному образованию. В качестве второй причины автор называет так называемый человеческий капитал, т.е., вкладывая в свое образование, человек стремится получить в будущем не только более доходное место, но и удовлетворение от своей трудовой деятельности. Как отмечает автор, вхождение России в Болонский процесс стало третьей причиной внедрения новых компетентностных стандартов [1]. Так как казахстанская и российская системы образования имеют одни, советские, корни, то можно смело утверждать, что эти же причины привели к реформам казахстанской системы образования. Как любое явление, компетентностный подход имеет как сильные, так и слабые стороны, к преимуществам относится то, что при компетентностном подходе важны не только знания и навыки, а в большей степени действия, т.е. как эти знания, навыки используются. Также важна не только способность человека осуществлять определенную деятельность, но и нести за нее ответственность. Если раньше систему образования обвиняли в теоретизированности, оторванности от практики, то компетентностная модель отвечает требованиям времени в том плане, что она ориентирована на практику.

Однако, не умаляя все преимущества компетентностного подхода, мы не можем не акцентировать внимание на тех проблемах, которые все же имеют место быть, и одним из недостатков компетентностной модели является фрагментарность знаний, т.е. при формировании компетенций часто упор делается не на знания. При компетентностном подходе нацеленность на фиксацию универсальных учебных действий приводит к тому, что акцент смещается на компетенции, например, при формировании коммуникативной компетенции упор делается на умение вести дискуссии, но при этом часто сам предмет обсуждения может уходить на второй план. И закономерно возникает вопрос «Как нужно выстроить учебный процесс, чтобы сгладить этот диссонанс?».

В западной иноязычной дидактике с конца XX века активно используется компетентностный подход в обучении иностранным языкам, и соответственно учебники по языкам составлены по принципам этого подхода. На языковых курсах, а также в преподавании немецкого языка как второго иностранного активно используются такие учебники, как *Menschen, Schritte*. Серия учебников *Menschen A1, Menschen A2, Menschen B1* имеет одинаковую структуру, каждый учебник включает в себя основной учебник/ *Kurs buch* и рабочую тетрадь/ *Arbeits buch*, состоит из 8 модулей, которые, в свою очередь, содержат 24 тем/ *Lektionen*. Задания направлены на развитие четырех навыков речевой деятельности, особое внимание уделяется говорению, для формирования коммуникативной компетентности даются готовые фразы и конструкции, выражающие, например, согласие *Zustimmung*/, несогласие *Ablehnung*, предложение *Vorschlag* и реакцию на предложение *auf Vorschlag reagieren*, сомнение *Zweifel*, убеждение *Überzeugung*. Проанализировав эти популярные учебники немецкого языка, мы можем констатировать, что они носят прикладной характер, т.е. учебники структурированы так, что человек в течении короткого времени может выучить определенные ситуативные фразы и конструкции, а задания носят ситуативный характер. Но здесь мы должны учитывать, с какой целью человек изучает немецкий язык, если цель — выезд на ПМЖ в Германию, и человек за какой-то определенный период должен подтвердить свой уровень знания немецкого языка и получить соответствующий сертификат, то учебники прекрасно выполняют свою функцию. На курсах немецкого языка процесс обучения превращается в натаскивание обучающихся на достижение необходимых компетенций без достаточного объема базовых знаний, что в принципе не противоречит целям обучения языку, самое главное, человек за короткий срок получает необходимую коммуникативную компетенцию, которая позволит ему ориентироваться в языковой среде. Эти учебники наглядно демонстрируют, как

компетентный подход может быть осуществлен при обучении немецкому языку как иностранному.

Однако мы говорим о языковой подготовке будущих учителей иностранных языков и переводчиков, соответственно цель обучения иностранному языку другая. Сегодня можно часто встретить студентов, неплохо владеющих иностранным языком, например английским, но не умеющих оперировать грамматической терминологией, которая им необходима при изучении как второго иностранного языка, так и в дальнейшей профессиональной деятельности. Языковая компетенция будущего учителя иностранных языков или переводчика включает в себя в том числе и знания о структуре языка, знания о том, как функционируют языковые элементы языка. Что же необходимо для формирования необходимых компетенций, основанных на фундаментальных знаниях? Ограниченность учебного времени создает существенные сложности для достижения гармоничного сочетания фундаментальности и компетенций.

И как нам кажется, этой гармонии можно достичь с помощью учебной автономии. Как известно, одним из ключевых понятий компетентного подхода является учебная автономия. В системе высшего образования большую актуальность приобретает именно принцип учебной автономии, когда речь идет о подготовке специалиста, умеющего критически мыслить и осознанно действовать [2].

Понятие «автономия» соответствует духу времени и идея о том, что у обучающихся должна быть сформирована учебная автономия воспринимается как «что-то», к чему современный человек должен стремиться, что особенно присуще западной культуре. Идея автономии как нельзя хорошо подходит новой парадигме системы образования «образование через всю жизнь», представляет собой неотъемлемую часть данной парадигмы. Современные цифровые реалии требуют от человека больше автономности, самостоятельности, возьмем хотя бы дистанционное обучение, так называемое e-Learning, электронное правительство, покупки онлайн или банковские услуги, оказываемые в онлайн режиме. Все это требует от человека определенных компетенций, которые им достигаются в большей части самостоятельно, и они могут не базироваться на знаниях, например, для того чтобы купить что-то онлайн или воспользоваться банковскими услугами, человеку необязательно обладать знаниями в области информационных технологий. В таком контексте учебная автономия кажется волшебной формулой, которая удовлетворяет как индивидуальные, так и социальные потребности индивида. В последние годы понятие «учебная автономия» была идеализирована как дидактиками, так и педагогами, вряд ли кто-то скажет, что он не поддерживает идею формирования учебной автономии. Само слово «автономия» носит за собой шлейф хорошего, чего-то, что каждый человек должен достичь, однако идеализация понятия привела к тому, что нет ясной картины: что это такое? Как можно рассматривать автономию в рамках урока иностранного языка? Насколько реально и целесообразно развитие и формирование учебной автономии в казахстанском вузе?

В повседневной жизни мы говорим об автономности, когда человек действует по своему сценарию и самостоятельно принимает решения. Для определения понятия в повседневной жизни центральную роль играет способность индивида к самостоятельным действиям. Использование понятия в повседневной жизни как самостоятельности приводит к определенным трудностям при определении понятия в рамках иноязычной дидактики. В своей работе мы сосредоточимся на значении автономности в учебном процессе.

Первое определение понятия учебной автономии принадлежит Holesy (1979), который по ней подразумевалась способность обучающегося взять на себя ответственность за свое обучение, т.е. принимать решение самому относительно всех этапов обучения, включая целей обучения, выбора материала и методов обучения, распределения времени, т.е. установки своего режима обучения, а также оценки как процесса, так и результатов обучения. Holesy рассматривал эту способность как необходимое требование для организации саморегулируемого обучения в центрах самообучения [3]. Идею Holesy продолжил Little. Переводя ракурс на школьное обучение, основываясь на конструктивистской теории обучения, он подчеркивает, что учебная автономия учащегося может быть сформирована во взаимодействии с учителем. Если подход Holesy к учебной автономии является компетентностным, то подход Little сфокусирован на психологическом аспекте [4]. Если следовать теории Little и рассматривать учебную автономию в институциональных рамках, то возникает вопрос, насколько может идти речь об автономности, если процесс обучения регулируемый. Как показывает анализ научной литературы, термин «учебная автономия» применяется в тех ситуациях, где речь идет о самостоятельной работе обучающегося, формировании навыков и компетенций, необходимых для саморегулируемого обучения. Спектр значения данного определения очень широк, автономность не озна-

чает изолированность, мы интерпретируем учебную автономию как взаимодействие двух субъектов процесса обучения, один из которых умеет учиться, а другой ему в этом помогает.

Какие же стратегии и методы существуют для развития и формирования учебной автономии? Каким же образом можно стимулировать и мотивировать студентов, чтобы они научились самому главному *(на)учиться учиться*?

В 2018–2019 учебном году на факультете иностранных языков КарГУ им. Е.А. Букетова нами был разработан и внедрен онлайн-курс немецкого языка «Konversations deutsch B1» на основе платформы Moodle. Платформа Moodle широко используется в системе высшего образования, в особенности для организации онлайн-курсов.

Онлайн-курс «Konversations deutsch B1» как дополнительный курс был предложен студентам старших курсов, изучающим немецкий язык как второй иностранный, разработан был алгоритм действий, совершая который, студенты должны будут научиться самостоятельно принимать решения относительно своего обучения в рамках данного курса. На курс было зарегистрировано 45 студентов, из них активно работали 38 студентов, соотношение зарегистрированных и активно работавших говорит о том, что студенты работали без внешнего воздействия или принуждения.

Как цель курса мы определили развитие коммуникативных навыков студентов, что касается содержания курса «Konversations deutsch B1», то он состоит из трех больших тем, которые, в свою очередь, были разделены на подтемы. Алгоритм выполнения заданий был выстроен, структура заданий всего курса одинаковая, она включает в себя составление ассоциогаммы по теме, т.е. студенты сначала в качестве вводной части составляют ассоциогаммы по определенной теме с теми словами, которые входят в их ментальный лексикон, которыми они оперируют активно или пассивно. Следующий этап — работа над текстом, студенты должны прочитать определенные тексты, проработать их, сюда также входит работа со словарем, с новыми словами, предлагаются разные виды работы со словарем, в том числе составление примеров. Затем участники курса обсуждают прочитанные тексты и проблемные вопросы по тематике в форуме. Следующий вид работы — работа с подкастом. В качестве примера приводим задания по первой теме «Ich und meine Mitmenschen».

Podcast «Rollentausch».

Sie hören den Podcast «Rollentausch».

1. Wortschatzarbeit (Machen Sie sich bekannt mit den Wörtern und bilden Sie Beispielsätze).
2. Wortbildung (Wie bildet man Adjektive im Deutschen?).
3. Beantworten Sie die Fragen zum Podcast.
 - Wie reagieren Sie auf den Rollentausch von Conni und Bernd?
 - Finden Sie es normal oder sind Sie erstaunt?
 - Finden Sie es schlecht oder finden Sie es toll?
4. Erfrischen Sie Ihre Grammatikkenntnisse, indem Sie Nebensätze wiederholen.
5. Notieren Sie Nebensätze, die Sie im Podcast hören.
6. Machen Sie weitere Grammatikübungen.

Студентам предлагается прослушать подкаст «Rollentausch», который они могут загрузить себе в папку на рабочем столе, затем им следует ознакомиться с новыми словами по теме, составить с ними примеры. В этом блоке студенты также знакомятся с моделями словообразования немецкого языка. Также студентам предлагаются вопросы на понимание текста, и вопросы, требующие более детального изложения. Таким образом студенты учатся излагать свои мысли, выражать свое субъективное мнение по той или другой проблеме. В данный блок также включены грамматические упражнения, соответствующие уровню B1, в частности, придаточные предложения. Надо сказать, что учебники, по которым студентам предлагаются выполнять задания, будь это текст для чтения или грамматические упражнения, загружены на платформу. Студенты для удобства работы могут скачать и сохранить данные учебники у себя в папках.

Следующий вид задания — работа с видеоматериалом. По всем темам курса участникам предлагаются видеоролики из тематического ряда Deutsch Easy. Участники имеют возможность с сайта moodle.ksu.kz скачать видеоматериалы или же напрямую посмотреть их на сайте <https://www.youtube.com/watch?v=mNWI7-pCaQ>. Преимущество данных видеороликов заключается в том, что к ним имеются субтитры как на немецком, так и на английском языках. Студенты могут использовать знания первого иностранного как базового иностранного языка.

В развитии учебной автономии большую роль играют информационно-коммуникационные технологии, которые способствуют правильной организации и эффективности учебной автономии. L. Lee в своей статье описывает возможности автономного обучения в полностью интерактивной обучающей среде, включающей внедрение инструкций на основе задач в сочетании с технологиями Web 2.0 [5]. Как известно, к современным технологиям, которые существенно изменили характер познавательной деятельности человека, относятся ресурсы Web 2.0, которые представляют собой более активную и потенциально изменяющуюся парадигму, среду для создания и обмена знаниями. Если сервисы Web 1.0 интернета первого поколения только предоставляли информацию и пользователь был только пассивным потребителем услуг, то сервисы Web 2.0 предоставляют пользователю не только доступ к информации, но также помогают ему самому создавать контент и размещать его в интернете, что, в свою очередь, повышает мотивацию к обучению. Интеграция Web 2.0 ресурсов в учебный процесс, целесообразность их применения в преподавании иностранных языков являются одной из широко исследуемых тем в иноязычной лингводидактике [6, 7]. Как отмечают исследователи, использование Web 2.0 ресурсов — это обмен информацией, улучшение коммуникации не только между лектором и студентами, но и между студентами, хорошее начало для использования студенческого коллективного интеллекта, развития критического мышления [8, 9], однако эффективное использование потенциала ресурсов Web 2.0 невозможно без поддержки преподавателя [10].

В содержание онлайн-курса «Konversations deutsch B1» были включены задания, требующие использования ресурсов Web 2.0. Например, для визуализации и определения вводимой лексической темы можно использовать Wordle, так называемое «облако слов», представленное на рисунке 1.

Рисунок 1. Wordle по теме «Семья»

Данное Wordle создано на Wordle.net студенткой группы РАП-31 Прокопенко Ариной по теме «Семья». Wordle очень доступный инструмент Web 2.0, не требующий регистрации и позволяющий генерировать «облако слов» с указанного источника. Облако можно представить в любой цветовой гамме и задать различное положение слов в облаке. Ключевое слово «Familie» визуально отличается от остальных слов, соответственно найти его не составит большого труда. Wordle можно использовать не только для визуализации, но и для структурирования лексики по определенной теме. Как завершающий этап работы над определенной лексикой, обучающиеся могут составить Wordle, что позволит им структурировать свои знания. Как для визуализации, так и для закрепления и расширения словарного запаса лексики можно использовать Mindmeister/ ментальную карту, которая представлена на рисунке 2.

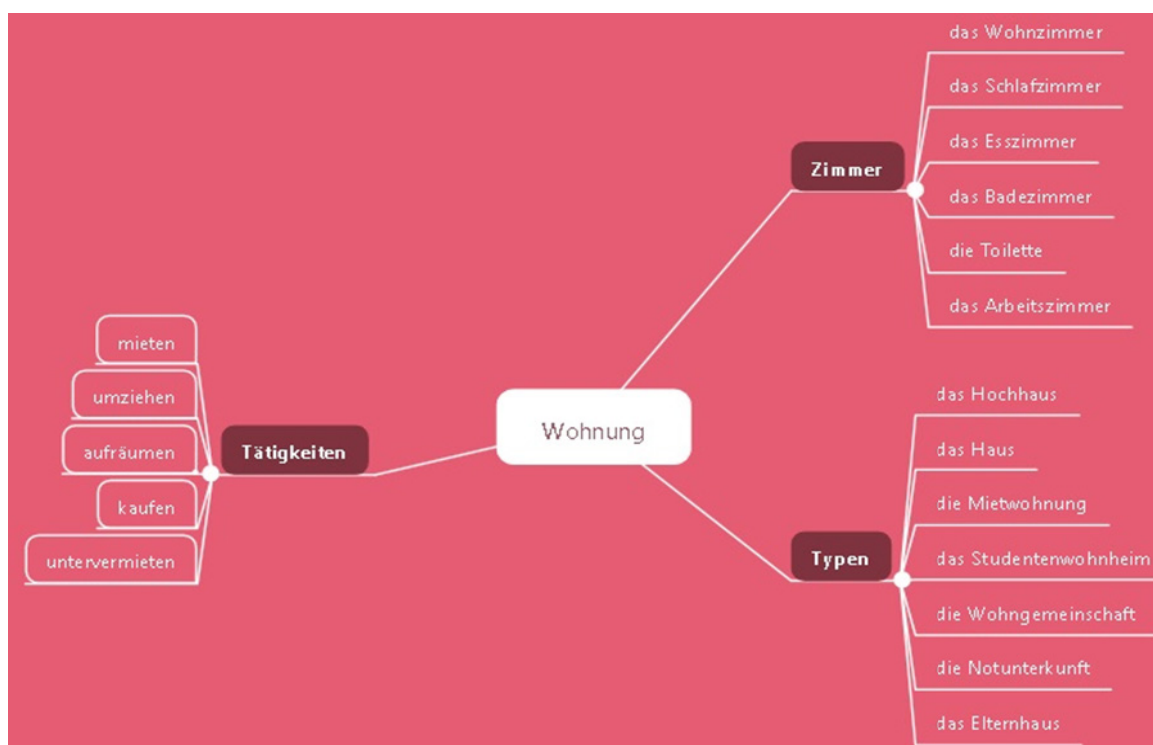

Рисунок 2. Mindmeister/Ментальная карта

Данная ментальная карта была составлена студенткой группы РН-31 Сигачевой Полиной и представляет собой ассоциогамму, по которой обучающиеся учатся находить связь между понятиями, исходя из темы как из центра, находят дальнейшие детали и идеи в виде ответвлений.

Если на начальном этапе студенты в качестве вводного задания в виде ассоциогаммы представляли ту лексику, которой они оперируют, то по завершению работы над темой они должны были в виде ментальной карты представить тот запас слов, который они накопили в ходе работы.

Для определения эффективности, преимуществ и недостатков курса по его завершению был проведен опрос участников, который включал в себя пять вопросов. 1. Дайте оценку структуре онлайн-курса по 5-балльной шкале. 2. Дайте оценку содержанию онлайн-курса по 5-балльной шкале. 3. Удовлетворены ли Вы своей работой в онлайн-курсе? 4. Взаимодействовали ли Вы с другими участниками онлайн-курса? Как? 5. Дайте оценку деятельности преподавателя (руководитель курса) онлайн-курса по 5-балльной шкале.

75 % студентов оценили структуру на «5», отмечая, что «По одной теме даются различные задания с целью развития различных навыков. Структура сайта легкая в освоении, все материалы не сложно скачать. Не возникает трудностей с доступом в личный кабинет. Сам курс представлен в логическом порядке, что очень удобно при работе», «Все понятно, удобно иметь личный кабинет и свой личный журнал, где можно посмотреть оценки». 25 % студентов отметили, что «Структура не всегда понятна, что и как, за какой темой, какую делать и все по разным учебникам, программам и т.д. По структуре, лично мне, легче заниматься по одному учебнику, либо программе, так как они смыслово структурированы, а в онлайн-курсе я теряюсь»; «Для меня этот сайт не сразу стал понятен. Он замысловат, думаю, его было бы лучше упростить создателям этого сайта. Процесс скачивания и загрузки документов занимает время» и соответственно оценили структуру сайта на «4» и на «3». Содержание онлайн-курса почти все студенты (96 %) оценили на «5»: «Разные виды заданий, работа с подкастами и видео, создание ассоциогамм я научилась делать в Wordle, хоть и были проблемы с этой программой»; «Содержание онлайн-курса очень информативное и интересное. Больше всего мне понравилось работать с заданиями по книгам и видеоматериалами»; «Данный курс содержит много полезных материалов. Темы курса затрагивают важные аспекты жизни. Несмотря на то, что материал достаточно сложный, он вполне понятен и хорошо воспринимается и усваивается»; 4 % оценили на «4», в качестве комментария отметили, что «Не хватает грамматики, ее знаний. Аудирование современной речи, конечно, хорошо, но не хватает нашей живой речи, мы сами мало раз-

говариваем, лишь выполняем задания. Я считаю, что нужно практиковать говорение и умение правильно использовать грамматику». Здесь нужно отметить, что студенты должны были определенные темы обсуждать в форуме, в чате, а также отправлять в виде голосовых сообщений. Однако, как показала практика, основная часть студентов предпочитала делать грамматические задания, они много времени уделяли именно этому виду деятельности, хотя обсуждение в форуме или переписка в чате способствуют развитию коммуникативных навыков.

На 3 вопрос об удовлетворенности своей работой на онлайн-курсе 13 % дали положительный ответ, 87 % ответили отрицательно: «Мое недовольство работой в данном курсе можно объяснить только моим небрежным отношением к учебе, в целом»; «Не хватает времени на онлайн-курс», «Исключительно из-за личных факторов. К примеру работа в Wordle не может быть выполнена из-за конфликта приложений на моем ПК. Также иногда не хватает времени на более детальное изучение материала», «Язык дается мне с трудом, и я уверен, что это из-за недостатка практики, лени и моего плохого умения сосредотачиваться на чем-либо», «Мне легче работать по одной программе, включающей все, и письмо, и аудирование, и слова, и грамматику. В онлайн-курсах работать неудобно и не всегда понятно, что и как делать, где искать информацию и что от нас требуется». В качестве причины неудовлетворенности своей работой в онлайн-курсе студенты в основном указывают лень, нехватку времени. Но были и студенты, которых не устроила сама структура и подача материала. На 4 вопрос все студенты дали положительный ответ: «Да, мы обсуждаем те или иные задания, то, как их следует выполнять», «Мы обсуждаем интересующие нас темы и вопросы по выполнению заданий». Деятельность преподавателя студенты оценили на 5 (65 %): «Четко поставлены задачи и даны примеры выполнения заданий. При возникновении вопросов можно проконсультироваться с преподавателем», «Оценивание, в принципе, справедливое. Хочу, чтобы оценивали знания по языку, а не по каким-то программам, например, «Wordle», «Преподаватель всегда готов объяснить непонятный материал. Помочь с заданиями. Своевременно предоставить материал», и на — 4 (35 %): «Претензий нет, но информацию лучше усваиваю, когда преподаватель объясняет тему самостоятельно. А с онлайн-курсом, особенно дома, лично я работать не умею. Информация лучше усваивается после разъяснения темы преподавателем», «На мой взгляд, необходимо добавить больше заданий для изучения грамматических тем».

Подытоживая наши наблюдения, а также результаты опроса, мы можем констатировать, что наши студенты еще не готовы работать самостоятельно, т.е. ставить перед собой учебные цели, рефлексировать относительно своей учебной деятельности, они более склонны делать привычные им задания, например, те же задания по грамматике.

Анализируя работу студентов в онлайн-курсе, мы пришли к выводу, что учебная автономия может быть успешной только в том случае, если обучающийся имеет четкое представление о том, какие конкретные шаги требуются для достижения поставленной цели, это относится как к освоению определенной темы, так и конечной цели обучения. Обратная связь, четкие стратегии и подходы позволят студентам развивать способности самостоятельно принимать решения, рефлексировать относительно своего обучения, таким образом формировать учебную автономию. Здесь незаменима роль преподавателя, который помогает обучающемуся в организации обучения, который так же, как и обучающийся, должен рефлексировать относительно стратегий и методов достижения целей преподавания.

Список литературы

- 1 Брызгалина Е.В. Компетентностный подход и будущее социогуманитарного образования [Электронный ресурс] / Е.В. Брызгалина // Вестн. ВолГУ. Сер. 4, История. Регионоведение. Международные отношения. — 2013. — № 1 (23). — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/kompetentnostnyy-podhod-i-budushee-sotsiogumanitarnogo-obrazovaniya> (дата обращения: 10.10.2019).
- 2 Martos J. Einleitung in den thematischen Teil. Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache / J. Martos, M.G. Tassinari // Intercultural German Studies. — München: Iudicium Verlag, 2014. — P. 105–116.
- 3 Holec H. Learner Autonomy / H. Holec. Council of Europe. — Strasbourg, 1980. — 53 p.
- 4 Little D. Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems / D. Little. — Dublin: Authentik, 1991.
- 5 Lee L. Autonomous learning through task-based instruction in fully online language courses [Electronic resource] / L. Lee // Language Learning & Technology. — 2016. — Vol. 20, Issue 2. — P. 81–97. — Access mode: DOI: <http://dx.doi.org/10.125/44462>
- 6 Kulakli A. Knowledge creation and sharing with Web 2.0 tools for teaching and learning roles in so-called University 2.0 [Electronic resource] / A. Kulakli, S. Mahony // Procedia — Social and Behavioral Sciences. — 2014. — Vol. 150. — P. 648–657. — Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814051337>

7 Grosseck G. To use or not to use web 2.0 in higher education? [Electronic resource] / G. Grosseck // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. — 2009. — Vol.1, Issue 1. — P. 478–482. — Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042809000895>

8 Mansor A. Top five creative ideas using Web 2.0 [Electronic resource] / A. Mansor // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. — 2012. — Vol. 59. — P. 429–437. — Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812037457>

9 Nugultham K. Using Web 2.0 for Innovation and Information Technology in Education Course [Electronic resource] / K. Nugultham // *Procedia — Social and Behavioral Sciences*. — 2014. — Vol. 150. — P. 648–657. — Access mode: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812020411>

10 Nishioka Hiromi. Learning Language with Web 2.0 is so Difficult!!! Hearing Voices of Japanese Language Learners at a Korean University [Electronic resource] // *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*. — 2016. — Vol. 13, Issue 1. — P. 131–149. — Access mode: <http://e-flt.nus.edu.sg/v13n12016/nishioka.pdf>

Б.А. Жетписбаева, Б.Ж. Жанкина, Е.А. Костина

Оқу автономиясы шет тілдерін оқытуда құзіреттілікке негізделген көзқарас аясында

Мақалада шет тілдерін оқытуда құзіреттілікке негізделген тәсілдерді енгізу және студенттерді тілдік мамандық бойынша оқытудың құзіреттілік моделінің негізгі тұжырымдамаларының бірі ретінде оқу автономиясын қалыптастыру мәселелері қарастырылды. Оқу автономиясын қалыптастыру қажеттілігі қазіргі әлемнің талаптарына байланысты, заманауи әлемнің парадигмасы «өмір бойы білім алу», заманауи адамның «оқи білуі», өздігінен білім алуға дайын болуы. Жоғары кәсіптік білім беру жүйесін реформалаудың негізгі мақсаттары айқындалды. Мақалада құзіреттілікке негізделген тәсілдің мәні жан-жақты зерттелген, оны оқу үдерісіне енгізуді жүзеге асырумен байланысты бірқатар мәселелер ұсынылған. Moodle платформасында авторлар әзірлеген «Konversations deutsch B1» онлайн курсының жұмысы сипатталған. Студенттердің жұмысы талданды, онлайн курстардың оқу автономиясының қалыптасуына қалай ықпал ететіндігі туралы қорытынды жасалды.

Кілт сөздер: құзіреттілікке негізделген тәсіл, үздіксіз білім беру, оқу автономиясы, өзін-өзі реттеу, білім беру жүйесі, білім парадигмасы, құзіреттілік парадигмасы, білім мен дағдылар, құзіреттіліктер, Web 2.0 ресурстар.

B.A. Zhetpisbayeva, B.Zh. Zhankina, E.A. Kostina

Learner autonomy in the context of competence approach in teaching foreign languages

The article deals with the problems of the introduction of competence approach in teaching foreign languages and the formation of educational autonomy as one of the key concepts of the competence model of training students of a language specialty. The need for the formation of educational autonomy is due to the requirements of the modern world, its «education through life» paradigm, the ability of modern man to «learn», readiness for self-education. The main goals of reforming the system of higher professional education are revealed. The article reveals the essence of the competence approach, presents a number of problems associated with its implementation in the educational process. The article describes the work of the online course «Konversationsdeutsch B1», developed by the authors on the Moodle platform. The work of students is analyzed, conclusions of how online courses contribute to the formation of educational autonomy are drawn.

Keywords: competence approach, continuing education, educational autonomy, self-regulated learning, education system, knowledge paradigm, competence paradigm, knowledge and skills, competences, Web 2.0 resources.

References

- 1 Bryzgalina, E.V. (2013). Kompetentnostnyi podkhod i buduschchee sotsiohumanitarnogo obrazovaniia [Competency approach and future of socio humanitarian education]. *Vestnik VolPU. Seria 4, Istoria. Rehionovedenie. Mezhdunarone otnosheniia – Regional studies. International relationship*, 1 (23). Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/> [in Russian].
- 2 Martos, J., & Tassinari, M.G. (2014). Einleitung in den thematischen Teil. *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache. Intercultural German Studies*, 105–116. München: Iudicium Verlag.
- 3 Holec, H. (1980). *Learner Autonomy*. Council of Europe, Strasbourg.
- 4 Little, D. (1991). *Learner Autonomy 1: Definitions, Issues and Problems*. Dublin: Authentik.

- 5 Lee, L. (2016). Autonomous learning through task-based instruction in fully online language courses. *Language Learning & Technology*, Vol. 20, Issue 2, 81–97. Retrieved from DOI: <http://dx.doi.org/10125/44462>
- 6 Kulakli, A., & Mahony, S. (2014). Knowledge creation and sharing with Web 2.0 tools for teaching and learning roles in so-called University 2.0. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, Vol. 150, 648–657. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814051337>
- 7 Grosseck, G. (2009). To use or not to use web 2.0 in higher education? *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, Vol. 1, Issue 1, 478–482. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042809000895>
- 8 Mansor, A. (2012). Top five creative ideas using Web 2.0. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, Vol. 59, 429–437. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812037457>
- 9 Nugultham, K. (2014). Using Web 2.0 for Innovation and Information Technology in Education Course. *Procedia — Social and Behavioral Sciences*, Vol. 150, 648–657. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812020411>
- 10 Nishioka, Hiromi. (2014). Learning Language with Web 2.0 is so Difficult!!! Hearing Voices of Japanese Language Learners at a Korean University. *Electronic Journal of Foreign Language Teaching*, Vol. 13, Issue 1, 131–149. Retrieved from <http://e-flt.nus.edu.sg/v13n12016/nishioka.pdf>

A.K. Kitibayeva, G.Zh. Aldabayeva

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: aldabaeva.gulnur@mail.ru)*

The formation of children's cultural studies as a component of modern primary language education

This article considers the children's cultural studies as an integral component of primary language education focusing on the development of pupils' intercultural competence. The authors claim that learning a foreign language culture is closely related to the problem of learning to communicate. The article also highlights findings on the relationship between language proficiency and culture for both native and foreign language pupils. The aim of this work is to investigate theoretically and test practically the introduction of children's cultural studies' elements in education process of primary school, which forms the linguistic personality of the pupil, who is capable and ready for intercultural communication at the most elementary level. The article reveals new views on the relationship between language and culture, determines the role and place of cultural studies as a component of the content of teaching foreign languages in a primary school. The research is based on the works by well-known home and foreign linguists and methodologists studying the issues of intercultural communication.

Keywords: children's cultural studies, intercultural communication, intercultural interaction, primary school, sociocultural approach.

In the era of world globalization and the fourth industrial revolution, the learning a foreign language is of particular relevance, because it is used as a means of intercultural communication in many areas of human activity. At the moment, knowledge of foreign languages allows to open a world of limitless alternatives. The acquisition of foreign languages, professional advancement are one of the first requests and requirements of the integrating modern world. Gradually there is a need to know not only the native language, but also the language of international communication — English. By the end of the twentieth century English has already been well on its way to becoming a true lingua Franca, used for communication between people who do not speak the same first (or even second) language. Learning a foreign language is included in the compulsory curricula of schools, universities and institutions of Kazakhstan. Ministry of Education and Science of Kazakhstan is mandating English language classes for learners in primary school within the trilingual education framework.

After entry of Kazakhstan into the world community, political and economic situation in the country ensured a huge demand for knowledge of foreign languages, created the strong motivational basis and conditions for their learning. Today, proficiency in a foreign language is no longer prestige, but a necessity. And there are plenty of opportunities to learn them, not counting the teaching methods. It is well known that the system of language education plays an important role for the successful life of a person in multicultural and multilingual community of people. A significant update of the social order and the curriculum systematically leads to a radical restructuring of the educational process, to the reassessment of the goals and objectives of teaching a foreign language, to the use of modernized methodological and pedagogical technologies.

In the modern educational process for mastering foreign languages, students need not only to learn how to speak this language, having mastered a certain amount of knowledge that make up the cultural heritage of the people who are native speakers, but also to form their own sociocultural experience in the process of foreign language communication and develop themselves as a personality.

Discussions about the relationship of learning a foreign language and culture are the reason for introducing a sociocultural approach into the educational process. The content of this approach indicates the need to include into the system of language education such knowledge, skills that ensure not only language literacy, but also cultural awareness. For this reason, the task of teachers is to increase the general sociocultural competence of students, formed in the framework of their native and foreign culture.

The sociocultural component acquaints with the cultural heritage of the country of the target language and enables students to compare with the cultural values of their country, which contributes to the formation of a multicultural personality of the schoolchildren. Certainly the use of a foreign language as an instrument of intercultural communication is unthinkable without mastering the culture of both countries (native and

foreign countries) in such aspects as traditions and customs, mentality, belief, national character, way of life, worldview.

The topicality of research lies in the fact that children's cultural studies in the process of learning a foreign language in primary school causes an adequate response (verbal and non-verbal) in the situation of communication with a foreign peer even with minimal language and speech experience of schoolchildren, it lays the foundation for life-long learning, promotes social, general and speech development of children.

If in a modern primary school in the process of teaching a foreign language teacher uses materials containing cultural information, the interest of pupils will rise in further learning a foreign language as a means of international communication, motivating teaching and cognitive communicative activities, and will contribute to the development of certain personal qualities, that allows children to adequately perceive the diversity of different cultures, and to feel themselves as the bearer of their national culture, representing it in the field of intercultural communication.

Language is a powerful means of intercultural communication, which contributes to the formation of the mass of people as a nation through the storage and transmission of culture, tradition, national identity, the mentality of this speech collective. The concept of «culture» is closely connected with the concept of «language». Culture is a capacious and extendable concept. It has been formed over tens or even hundreds of thousands of years. After all, language is the greatest indicator of culture. It is generally established that the greater the difference between one's own culture and a foreign one, the harder it is to use the language of the foreign culture communicatively [1].

One of the most important components of culture is language. People not only communicate with language quickly; they also express their values, beliefs and worldviews. The famous German philosopher and linguist Wilhelm von Humboldt believed that language is the key to understanding and one of the most important components of culture. Therefore, the concepts of «language» and «culture» are inseparable and interrelated. If language is a component of culture, then culture is first and foremost a reflection of language. In most cases, the cultural characteristics of the language also affect the study of foreign languages. Considering the practical point of view, it can be clarified that language is a form of social action, since communication takes place in the context of structured interpersonal exchange, and thus, the meaning is socially adjusted. In other words, «common values and beliefs create traditions and social structures that unite the community and are expressed in their language». The English, when defining the meaning of the word «culture», use the words «customs, traditions»; repeatedly used the word «beliefs», as well as the phrase the «way of life». Thus, to speak the language, you need to know how the language is used in a social context. It is well known that each language has its own rules of use regarding when, how and to what extent the speaker can impose this speech behavior on his interlocutor.

The transfer of culture to young generation in learning a foreign language is one of the most important aspects, since the subject «Foreign Language» is part and parcel of another folk's culture. Foreign language culture as the aim of learning has a social, linguistic, geographical, pedagogical and psychological content that correlates with all aspects of language education and derives from the content of the subject «Foreign Language». Currently, more and more attention is paid to teaching English to preschool children and primary school pupils. It is important not only to encourage students to master language skills, but we should also strive to cultivate in children the respect for the country of the target language and the culture of the native speakers. The modern content of teaching foreign languages is unthinkable without the involvement of students in the culture of English-speaking countries. Only under these conditions, is it possible to carry out communication between learners and representatives of other cultures.

English is being recognized as a world language, and many people believe that the earlier children start learning English, the better. There is a variety of methods for teaching foreign culture to children of primary school age. The most popular of them are games, performances, fairy tales, singing and dancing. The age and individual characteristics of children should be taken into consideration in conducting foreign language classes.

Teaching English to Young Learners has become its own field of study as the age of compulsory English education has become lower and lower in countries around the world. It is widely believed that starting the study of English as a Foreign Language before the critical period — 12 or 13 years old — will build more proficient speakers of English [2].

At primary school age, the educational environment should be especially favorable psychologically, physically and emotionally, in order to maintain the pupil's interest in learning a new language and arouse interest and respect for other cultures. On the basis of this fact, the strategic goal of primary education is to

educate the personality of a younger schoolchild as a person of culture, and the purpose of teaching foreign language in primary school is to form a linguistic personality of a younger schoolchild, capable for intercultural communication. The dominant characteristic of the educational environment during the learning a foreign language should be its cultural identity, its upbringing and spiritualizing character [3]. This system-forming characteristic of the educational environment allows us to call it a cultural environment.

In modeling children's culture as an integral component of language primary education, it is extremely important to recognize the tasks that need to be addressed during teaching a foreign language in a modern primary school. These most important tasks include the following: 1) creating conditions for the early communicative speech adaptation of primary school pupils to a new language, as well as to overcome the psychological barriers and foster willingness to use a foreign language as a means of communication; 2) the formation of an initial overview of the politeness standards of lifestyle in another country; 3) the development of children's communicative, visual and cognitive abilities that contribute to the linguistic and cultural development of the individual; 4) integrative development of communicability, associative imagination, visual-figurative thinking, sociocultural curiosity, memory, and a desire to communicate using a target language in a multicultural environment. It is hardly possible to solve such complex tasks without the inclusion of children's cultural studies in the system of language education at primary school, since it is an integral component of language education that contributes to the formation of foreign language communicative competence, i.e. the ability and desire to make use of interpersonal and intercultural communication with native speakers [4].

The children's soul and their perception is open to everything new, and in particular, another language and another culture. They have no stereotypes or intolerance towards other cultures that need to be overcome [5]. However, no less important for creating an educational environment is the demonstration of the multicultural environment that actually exists in our classes. Our country has a unique multicultural and multilingual landscape, which leads the pupil to the realization that next to him in the classroom are studying children of different nationalities who speak their native language. Thanks to the constructive policies pursued by the Head of State, people of different nationalities live together, children from an early age develop interest and respect for the traditions and faith of those who study nearby, cultural traditions of pupils — representatives of different nations and nationalities, emphasizing their uniqueness and value.

The deep knowledge of the culture of the target language country and establishing contacts with native speakers to improve foreign language communicative competence will allow us to understand cultural differences, destroy stereotypical thinking regarding another linguistic culture and better know our culture with its values, mores and customs in order to realize our own cultural identity. Through this contact with native speakers, internal motivation to further learning a foreign language will increase, the lesson boundaries of this subject will expand, and they will «go beyond the classroom».

Cultural rules and norms regarding when certain speech actions can be performed properly may vary. For example, there may be ordinary formulas such as greeting, leaving work, expressing gratitude, apologizing, and so on in any speech community, but you still need to know that this does not mean that these speech actions are necessarily performed in accordance with the rules, accepted in different communities. This is often problematic because person seeks to convey sociocultural knowledge about using the language from his native language to the new. Certainly, there are many positive aspects of language transmission. The danger is that people may not recognize the source of the difference and may erroneously attribute aspects of people's behavior to their own personality, instead of understanding that they simply correspond to different cultural norms.

Through the implementation of verbal and non-verbal communication with native speakers, intercultural communication provides: 1) identification of the communicator's own cultural identity; 2) the interaction of the individual with society; 3) acquaintance with the national cultural features of foreign linguosocium; 4) the exchange of experience between individuals, groups of people and nations. The abovementioned will have a positive effect on the formation of a sociocultural portrait of the target language country in children, laying the foundations for their sociocultural susceptibility to identifying the similarities and differences between the sociocultural fields of the «native» and «alien», which contributes to the formation of the ability to overcome and resolve sociocultural conflicts in communication. The correct use of socioculturally marked units in speech determines the correct interpretation of the phenomena of a foreign language culture, increasing the tolerant attitude towards speakers in the process of communication in a foreign language.

The culture and language of every nation contains something universal and national-specific. The universal implies comprehensive meanings, have equally been understood by all people in the world or

by representatives of certain civilizational groups and it lays the foundation for intercultural communication, without which intercultural understanding would not be possible. At the same time, every culture is characterized by cultural values that are typical for it, affirmed in the language, moral standards, beliefs, life features, etc. [6].

According to studies conducted by linguists in the field of linguistics, the teaching of language and culture should be inseparable. Brown K. (2007) argued that language could not be separated from culture without losing the importance of language or culture. Mastering a foreign language determines the acquisition of a foreign culture. It becomes clear that the study of language and culture is inextricably linked, but the main problem is to find effective ways to integrate culture and language that prepare students for productive communication and cooperation with representatives of another culture in the 21st century.

The foundation of the theory of intercultural communication is the concept of «sociocultural competence». Learning a foreign language implies comprehending and mastering the reality of the mentality and culture of another nation, both at the collective and individual levels, familiarizing with the views, achievements, and experience gained by another social unit, since each language has a cultural picture of the world, which has its own structure and content.

The content of the sociocultural component of teaching a foreign language consists of three areas: means of social communication, national mentality and national treasure. Restriction of culture to all kinds of non-natural barriers is considered impracticable; in any case, the abovementioned components are one of the most important components of sociocultural content.

The term «social communication» means a combination of techniques and means of oral and written transmission of information by representatives of a particular culture or subculture. This concept includes the language itself with its characteristic differences between all kinds of language variants. Especially the discrepancy can be noted in the vocabulary (everyday vocabulary «to prepare / to be ready»; commercial activity «shop / store»; sports games «football / soccer»; break «holidays / vacations»; food «food / meal»; transport «underground / subway»; tourism «single ticket / one way ticket»; clothing «pants / undershirts», as well as socioculturally designated lexical units (doggy bag; drive through, pink slip — the USA), which is the subject of linguistic studies); grammar (for example, people who speak American English prefer to use Past Simple Tense instead of the British Present Simple Tense); phonetics — differences in the pronunciation of representatives of different states, counties, social status, type of activity. This unit also includes the sounds of language and onomatopoeia, which we use on a subconscious level when communicating with native speakers (hoops when suddenly faced with somebody, ouch when we feel fear or pain, yack means disgust, woah when we express our delight). We also refer to the means of social communication sign language and non-verbal communication, which requires further study. For example, a fist raised up for the Americans symbolizes strength and power. This gesture is used at demonstrations and protest rallies by representatives of minorities. Writing is characterized by the writing of dates, street names and home addresses, business letters, resumes, etc. Inaccurate knowledge ownership can lead to misunderstandings, as well as cause cultural conflict. For example, ignorance of the spelling and writing rules of the date (in Kazakhstan: day / month / year; in the USA: month / day / year) can lead to a misunderstanding of the information.

National mentality means the way of thinking of a particular culture's subject and his or her divisions, characterizing their behavior and the cultural image of a given nation. According to studies, in this area P.V. Sysoev proposes to consider the mentality of the target language country's people in three dimensions: general, situational and cultural self-determination. In accordance with the proposal of R.P. Milrud, we attribute three links to the first kind of mentality: knowledge, behavior and attitude. The remarkable illustrations of this component are the holidays, traditions, customs and ceremonies of the country of the target language.

Situational characteristics of mentality may include an installation of mentality, perception, and expression. For the American mentality, such installation criteria as individualism, egalitarianism, future orientation, ease, rivalry, personal space (personal space) and others are distinguished. The British mentality is characterized by such features as conservatism, a reverent attitude and preservation of historical monuments, and strict upbringing. These settings will have a special impact on the behavior of native speakers and their perception of the world.

The part of the national treasure, which is an element of the sociocultural component of the learning content, refers to such cultural trends as science and art, history and religion, national parks, historical reserves and places of tourism and pilgrimage. The above is far from the limit and has an unlimited number of examples. However, acquainting children with this part of the national heritage that every native speaker

knows and is proud of, as well as showing its cultural value is the goal of sociocultural education. For example, when considering history, it is important to note the significance and influence of historical events on the development of society, to raise the problem of preserving cultural monuments; when discussing sights, draw pupils' attention to architectural structures; exploring national parks, advocate for the protection of the natural heritage and the education of a new generation in harmony with the environment. National treasure is to some extent the background of national sociocultural knowledge — concepts of cultural value.

The above-mentioned directions of the sociocultural component can be represented in the form of Figure.

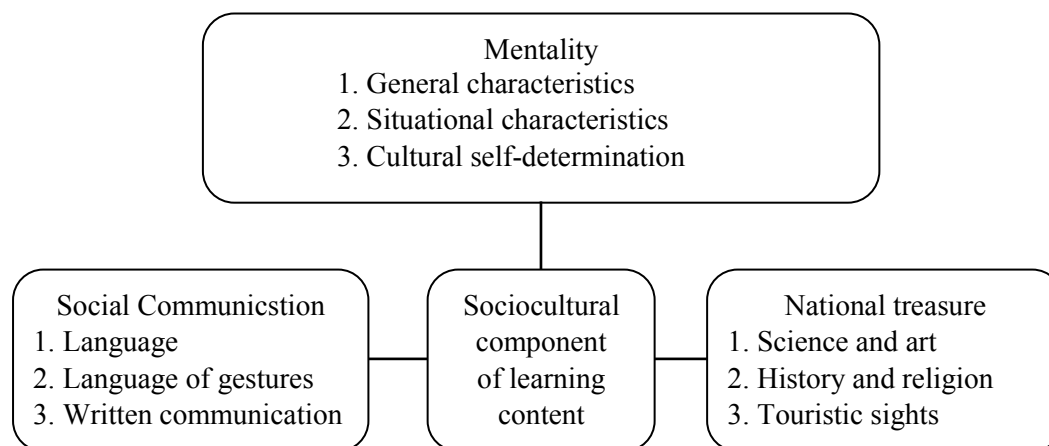

Figure. Sociocultural component of the content of teaching foreign languages

Figure demonstrates that all components of the sociocultural component of the learning content are closely related to each other. Culture is also a «living» category, whose development directly reflects the development of society. For this reason, the content of the sociocultural component will change and enrich under the influence of world culture.

Traditionally, the facet of teaching a culture was determined by the geographical boundaries of countries, which created false stereotypes about native speakers. For example, many people think that all English people celebrate St. Valentine's Day, and they also have a tea ceremony at 5 o'clock (five o'clock tea), all Germans love beer, the French have distinctive culture and fashion, Americans are an uncomplicated nation. However, visits to these countries and conversations with their representatives show that these statements are implausible. For clarity, let's consider the United States. The state is one of the leading countries in immigration; therefore, in the USA are concentrated cultural centers, neighborhoods of various ethnic groups uniting people by common origin, history, heritage, values, interests, etc. Since culture can be professional and bring together representatives of a certain profession or activity around the world, when studying sexes and cultural societies in the target language countries, the important attention should be paid not only to the culture of the linguistic majority, but also to the whole range of all kinds of ethnic, professional and other cultures [7].

The culture of the target language country includes a combination of knowledge and experience that is transmitted and supplemented from generation to generation, which contributes to the formation of the secondary language personality of the pupil. The culture of the native speakers is a storehouse of national wealth, which is a specific feature of the foreign country, allowing you to highlight their heritage against the background of world culture.

Each lesson of a foreign language is an intersection of cultures; it is the practice of intercultural communication, because each foreign word reflects a foreign world and a foreign culture: each word has a view of the world conditioned by national consciousness.

Summing up, we emphasize that when teaching a foreign language primary to schoolchildren as a means of intercultural communication, the formation of a multinational cultural educational environment is brought to the forefront, in which upbringing and learning take place and it lays the foundation for the cultural development of the pupil's personality, which have a direct impact on the entire educational process.

References

- 1 Kunanbayeva S.S. The modernization of foreign language education: the linguocultural — communicative approach / S.S. Kunanbayeva. — United Kingdom. London: Hertfordshire Press, 2013. — 184 p.
- 2 Nunan D. Does younger= better? / D. Nunan. TESOL Matters. — 1999. — 9(3):3.
- 3 Бондаревская Е.В. Личностно-ориентированный образовательный процесс: сущность, содержание, технологии / Е.В. Бондаревская. — Ростов-н/Д.: Изд-во РГПУ, 1995. — 288 с.
- 4 Сафонова В.В. Детское культуроведение как неотъемлемая часть современного начального языкового образования в России / В.В. Сафонова // Иностранные языки в школе. — М.: Просвещение, 2017. — № 12. — С. 2–16.
- 5 Бим И.Л. Обучение иностранным языкам. Поиск новых путей / И.Л. Бим // Иностранные языки в школе. — № 1. — М.: Просвещение, 1989. — С. 19–26.
- 6 Белая Е.Н. Теория и практика межкультурной коммуникации: учеб. пос. / Е.Н. Белая. — М.: Форум, 2011. — 208 с.
- 7 Сысоев П.В. Культуроведческие аспекты обучения языкам международного общения / П.В. Сысоев // Вестн. ТГУ. — 2000. — № 4. — С. 61–67.

А.К. Кितिбаева, Г.Ж. Алдабаева

Балалар мәдениеттануының заманауи бастауыш тілдік білім берудің құрамдас бөлігі ретінде қалыптасуы

Мақалада бастауыш тілдік білім берудің ажырамас бөлігі ретінде балалар мәдениеттануы қарастырылған, оқушылардың мәдениаралық құзіреттілігін дамытуға баса назар аударылды. Шет тілдік мәдениетін зерделеу мақсаты «тілдесуге үйрену» мәселесімен өзара байланысты екенін атап өткен жөн. Авторлар тілді меңгеру деңгейі және ана тілі мен шет тілді студенттердің мәдениеті арасындағы байланыс туралы қорытынды жасайды. Бұл жұмыстың мақсаты — ең бастауыш деңгейде мәдениаралық қарым-қатынасқа қабілетті және дайын оқушының тілдік тұлғасын қалыптастыру, балалар мәдениеттануының элементін бастауыш мектептің оқу процесіне теориялық тұрғыдан негіздеу және іс жүзінде сынақтан өткізу. Мақалада тіл мен мәдениеттің байланысы туралы жаңа көзқарастар ашылып, бастауыш мектепте шетел тілдерін оқыту мазмұнының құрамдас бөлігі ретіндегі мәдениеттанудың рөлі мен орны анықталған. Зерттеу белгілі отандық және шетелдік лингвист ғалымдардың, мәдениетаралық коммуникация мәселелерін зерттейтін ғалымдардың жұмысына негізделген.

Кілт сөздер: балалардың мәдениеттануы, мәдениетаралық коммуникация, мәдениетаралық қарым-қатынас, бастауыш сынып, әлеуметтік-мәдени тәсіл.

А.К. Кितिбаева, Г.Ж. Алдабаева

Формирование детского культуроведения как компонента современного начального языкового образования

В статье рассмотрено детское культуроведение как неотъемлемый компонент начального языкового образования, фокусирующий на развитии межкультурной компетенции учащихся. Следует выделить, что цель — изучение иноязычной культуры — взаимосвязана с проблемой «обучение общению». Аторами сделаны выводы относительно взаимоотношений между уровнем овладения языком и культурой носителей языка и иноязычных студентов. Цель данной работы — теоретически обосновать и практически апробировать внедрение элементов детского культуроведения в учебный процесс начальной школы, формирующее языковую личность обучаемого, способную и готовую к межкультурной коммуникации на самом элементарном уровне. Статья раскрывает новые взгляды на отношение между языком и культурой, определяет роль и место культуроведения как компонента содержания обучения иностранным языкам в начальной школе. Исследование основано на работах известных отечественных и зарубежных лингвистов, ученых, изучающих проблемы межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: детское культуроведение, межкультурная коммуникация, межкультурное взаимодействие, начальная школа, социокультурный подход.

References

- 1 Kunanbayeva, S.S. (2013). *The modernization of foreign language education: the linguocultural — communicative approach*. United Kingdom. London: Hertfordshire Press.
- 2 Nunan, D. (1999). Does younger= better? *TESOL Matters* 9(3):3.
- 3 Bondarevskaja, E.V. (1995). *Lichnostno-orientirovanniy obrazovatelnyy protsess: sushchnost, sodержanie, tekhnologii* [Personality-oriented educational process: essence, content, technologies]. Rostov-na-Donu: Izdatelstvo RHPU [in Russian].
- 4 Safonova, V.V. (2017). Detskoe kulturovedenie kak neotemlemaia chast' sovremennoho nachalnoho yazykovogo obrazovaniia v Rossii [Children's cultural studies as an integral part of modern primary language education in Russia]. *Inostrannye yazyki v shkole — Foreign languages for schools, Vol. 12, 2–16*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 5 Bim, I.L. (1989). Obuchenie inostrannym yazykam. Poisk novykh putei [Teaching foreign languages. Finding new ways]. *Inostrannye yazyki v shkole — Foreign languages for schools, Vol. 1, 19–26*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 6 Belaja, E.N. (2011). *Teoriia i praktika mezhkulturnoi kommunikatsii* [Theory and practice of intercultural communication]. Moscow: Forum [in Russian].
- 7 Sysoev, P.V. (2000). Kulturovedcheskie aspekty obucheniia yazykam mezhdunarodnoho obshcheniia [Cultural aspects of teaching languages for international communication]. *Vestnik THU — Bulletin of TSU, Vol. 4, 61–67* [in Russian].

С.А. Одинцова, А.И. Песцова

*Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан
(E-mail: o.svetla@mail.ru)*

Реализация интегративных связей в формировании естественнонаучных понятий у младших школьников

На современном этапе развития общества происходящие изменения в социальной, экономической и политической сферах оказывают влияние на систему образования и на ее модернизацию. Этот процесс сопровождается существенными изменениями в педагогической теории и практике. Основной задачей образовательных реформ является всестороннее развитие личности, способной не только умело ориентироваться в информационном пространстве, но и активно преобразовывать окружающую действительность. Особое значение приобретает естественнонаучное образование, которое формирует понятия о природных закономерностях и явлениях, раскрывает научные методы познания природы, дает возможность обучающимся осознать не только мир природы, но и свое место в изменяющемся мире. Естественнонаучные понятия в начальной школе необходимо получать посредством интеграции таких наук, как биология, физика, химия, география, где отображаются естественные взаимосвязи процессов и явлений окружающего мира. Интеграция играет важную роль в развитии системного мышления, умения использовать знания при изучении одного предмета в процессе усвоения знаний по-другому, что позволяет младшим школьникам понять особенности современного научного знания, обеспечить формирование в их сознании целостной картины окружающего мира.

Ключевые слова: формирование, понятия, естествознание, естественнонаучные понятия, интеграция, интегрированное обучение, обновление содержания образования, младшие школьники, начальная школа.

В современном мире естественнонаучное образование приобретает особое значение, поскольку направлено на формирование у обучающихся понятий о современной, основанной на науке картине мира, эмоционально-нравственного, практически-деятельного отношения к окружающей природе, освоение ее закономерностей через элементарное экспериментирование и исследовательскую деятельность.

Интеграция в самом общем значении понимается как объединение в целое, единое. Педагоги неоднозначно раскрывают понятие «интеграция» и рассматривают ее в двух направлениях:

1. Интеграция каналов информационного взаимодействия учащихся с миром в его многообразии и целостности.
2. Интеграция на уровне освоения разных способов познания мира. Интеграция как обучающий принцип изменяет цели и средства осуществления педагогического процесса [1].

Применение к системе обучения понятия «интеграция» может иметь два значения: во-первых, это создание у обучающихся целостного представления об окружающем мире; во-вторых, это нахождение общей платформы сближения предметных знаний. В это время интеграция должна способствовать соединению знаний в единую систему, но не должна заменять обучение классическим учебным предметам.

В Педагогическом словаре под понятием «интеграция» понимается процесс сближения и связи наук, происходящих наряду с процессом их дифференциации [2]. Интеграция — это путь к достижению целостного взгляда на окружающий мир, ее основа — межпредметные связи. Исходя из сказанного выше, можно сказать, что интеграция выступает как естественная взаимосвязь наук, в нашем случае взаимодействие таких наук, как физика, химия, биология, ботаника, зоология, анатомия, физическая география, астрономия, способствующие формированию естественнонаучных понятий в системе начального образования.

Ведущая тенденция обновления содержания образования — интеграция, от которой зависит вклад в развитие интеллекта личности, способности решать проблемы различного уровня сложности. Рассматривая данный процесс, педагоги раскрывали интеграцию как «создание нового целого на основе выявленных однотипных элементов и частей в нескольких прежде разных единицах, а затем приспособление этих элементов и частей в несуществовавший ранее монолит качества» [3]. Важное условие интеграции — построение материала на основе подчинения единой цели и функции в ряде предметов и методике.

По мнению многих педагогов, интеграция выступает как естественная взаимосвязь наук, направленная на последовательное и многогранное раскрытие изучаемых процессов и явлений. Ю.М. Колягина ссылается на то, что интеграция в процессе обучения создает у обучающихся целостное представление об окружающем мире. О.Г. Гилязова говорит об интеграции как о целостной системе органически связанных между собой дисциплин, выстроенной по аналогии с миром, который окружает ребенка. Л.Н. Бахарева утверждает, что интеграция — это процесс, происходящий наряду с процессами дифференциации [4].

В Государственном общеобязательном стандарте начального образования Республики Казахстан подчеркивается целесообразность усиления интеграции содержания учебных предметов [5]. На основе интегративных связей реализуется содержание естественнонаучного образования в начальной школе, способствующее развитию навыков применения естественнонаучных знаний и понятий в повседневной жизни для обеспечения безопасности жизнедеятельности, грамотного использования современных технологий, охраны здоровья и окружающей среды [6].

Начальная школа — период формирования естественнонаучных понятий о живой и неживой природе, без которых невозможно перейти к осознанию природы как единой целостности, к поиску связей между природными явлениями с позиции интеграции наук (биология, география, химия, физика), способствующей выявлению наиболее общих закономерностей и тенденций.

Рассмотрим определение термина «понятие». В Педагогическом словаре дается следующая трактовка: понятие — форма мышления, отражающая наиболее существенные свойства, связи и отношения предмета, явления. Его функция — выделение общего, которое достигается посредством отвлечения от всех особенностей отдельных предметов данного класса [2].

Философский словарь трактует определение «понятие» как форму мысли, обобщенно отражающую предметы и явления посредством фиксации их существенных свойств [7]. Для создания научной картины мира формирование понятий, а именно естественнонаучных, является опорным моментом в познании реальной действительности, охватывающим широкий спектр вопросов о разнообразных свойствах объектов и явлений природы.

Естественнонаучные понятия младшие школьники изучают на уроках естествознания, могут наблюдать за природой, распознать и определить различные объекты живой и неживой природы, формулировать гипотезу и устанавливать причинно-следственные связи и отношения в окружающем мире, планировать, проводить эксперимент и фиксировать его результаты, формулировать выводы.

Учебный предмет «Естествознание» в начальной школе является пропедевтическим курсом к изучению самостоятельных учебных предметов «Биология», «Физика», «География», «Химия» на последующих уровнях образования, закладывающим основы исследовательских навыков, важных для любой отрасли знаний, формирующим естественнонаучные понятия. Базовое содержание учебного предмета «Естествознание» отражено в Типовой учебной программе по предмету «Естествознание» для 1–4 классов уровня начального образования [6] и состоит из разделов и подразделов, которые представлены в таблице.

Т а б л и ц а

Естественнонаучные понятия в программе по предмету «Естествознание»

№ п/п	Разделы	Подразделы	Естественнонаучные понятия
1	2	3	4
1	Я исследователь	1.1 Роль науки и исследователей 1.2 Методы познания природы	Готовит к изучению химических, биологических, физических, географических и других понятий
2	Живая природа	2.1 Растения 2.2 Животные 2.3 Человек	Биологические, сельскохозяйственные, антропологические
3	Вещества и их свойства	3.1 Типы веществ 3.2 Воздух 3.3 Вода 3.4 Природные ресурсы	Химические, географические

1	2	3	4
4	Земля и космос	4.1 Земля	Географические, астрономические, экологические
		4.2 Космос	
		4.3 Пространство и время	
5	Физика природы	5.1 Силы и движение	Физические
		5.2 Свет	
		5.3 Звук	
		5.4 Тепло	
		5.5 Электричество	
		5.6 Магнетизм	

Исходя из данной таблицы, можно сделать вывод о том, что каждый раздел и подраздел, отраженные в Типовой учебной программе, способствуют формированию естественнонаучных понятий у обучающихся, также целостной научной картины мира.

Рассмотрим интегративные связи в формировании естественнонаучных понятий в системе начального образования. В каждый из разделов долгосрочного плана «Живая природа», «Вещества и их свойства», «Земля и космос», «Физика природы» интегрируются цели подраздела «Я исследователь», направленные на формирование и развитие исследовательских умений и навыков обучающихся. Изучение этого раздела дает возможность младшим школьникам познакомиться с окружающим миром, проводить наблюдения и эксперименты. Согласно разработанному плану, обучающиеся узнают о методах исследования, учатся формировать цель, объект, предмет, план, сроки, результат и делать выводы. Знания, полученные при изучении раздела «Я исследователь», позволяют обучающимся проводить учебно-исследовательскую работу и подготавливают их к освоению других разделов учебной программы.

Раздел «Живая природа» предусматривает проведение различных наблюдений и экспериментов, знакомство с окружающим миром, изучение следующих естественнонаучных понятий:

- части растения (корень, стебель, лист, цветок, плод, семя растения, пестики, тычинки, лепестки и др.);
- животные (насекомые, рыбы, земноводные, пресмыкающиеся, млекопитающие, моллюски, черви и др.);
- человек и его строение (голова, туловище, шея, верхние и нижние конечности, сердце, почки, кишечник, желудок, мочевой пузырь и др.).

Обучающиеся исследуют и проводят эксперименты: «Как прорастают семена?», «Каким способом легче плавать?», «Как человеку помогает иммунитет?» и т.д. Таким образом, все изучаемые естественнонаучные понятия, представленные выше из области биологии и объектов ее изучения, направлены на развитие природной любознательности обучаемых, познавательного интереса, воспитание нравственного отношения к труду, природе, к окружающим людям.

Со 2 класса начинается изучение раздела «Вещества и их свойства», после изучения которого обучающиеся способны классифицировать вещества по происхождению и агрегатному состоянию, описывать состав воздуха, объяснять важность воды для жизнедеятельности человека, исследовать основной состав почвы и т.д. Проведение исследований «Как загрязняют воздух?», «В каких природных объектах есть вода?», «Как очистить воду от масла?», «Есть ли животные в почве?» и др. позволяет обучающимся опытным путем определить свойства различных веществ, увидеть особенности взаимодействия различных веществ между собой, дает полное представление об окружающем мире, в котором мы живем. Таким образом, у обучающихся формируются естественнонаучные понятия о веществах, их составе и свойствах, бережном отношении к природным ресурсам, окружающей среде, которые получают дальнейшее изучение в последующих классах на уроках химии и географии.

При изучении раздела «Земля и космос» обучающиеся определяют порядок расположения планет Солнечной системы и сравнивают их, объясняют следствие осевого вращения Земли, получают сведения о том, «Как люди узнали, какую форму имеет Земля?», «Что нужно для путешествия в космос?», «Как движутся планеты?», проводят опыты, исследования, моделирование. На уроках естествознания учитель дает представление о Земле как небесном теле и планете людей, характеристику географическим объектам со стороны их существенных признаков, расширяя кругозор и формируя элементарные географические понятия, которые будут обогащаться, расширяться и углубляться с переходом обучающихся из класса в класс.

С физическими понятиями (движение, тяга, траектория, звук, свет, электричество и др.), величинами и их измерениями, простейшими измерительными приборами обучающиеся знакомятся при изучении раздела «Физика природы». Для получения младшими школьниками первоначального представления о физических понятиях на уроках естествознания используются демонстрации физических явлений, в которых отражаются данные понятия; выполнение лабораторных опытов, иллюстрирующих изучаемое понятие; рассмотрение примеров из жизни, отражающих смысл изучаемого понятия. Учитель соблюдает определенную последовательность деятельности: наблюдение объектов и явлений; их сопоставление, выделение существенных признаков; их обобщение; работа с определением понятия, в котором выделяются определенные признаки; применение знаний на практике. Эксперименты, проводимые в классе «По какой траектории могут двигаться игрушечная машинка и металлический шарик?», «Тяга и толчок», «Какая сила двигает стакан?», «Одинаково ли мы слышим звук», «Что такое сила упругости?» и др., доказывают роль науки в жизни человека.

В условиях обновленного содержания среднего образования, когда растет объем научной информации, которую должны усвоить обучающиеся, уделяется внимание современному естествознанию. Рассмотрим несколько уроков естествознания в начальной школе, которые позволят нам выявить интегративный процесс формирования естественнонаучных понятий с 1 по 4 классы. Каждый урок состоит из целей, которые представлены в Типовой учебной программе по предмету «Естествознание», например: 2, 3, 4, 5, где 2 — это класс обучения, 3 — раздел Типовой учебной программы, 4 — подраздел Типовой учебной программы, 5 — цель обучения.

1 класс. Тема «Из каких частей состоит растение». Раздел 2. Живая природа. Подраздел 2.1. Растения. Цель урока: 1.2.1.2 различать основные части растений [6]. Обучающиеся узнают о частях растений, зачем нужны разные части растений, как проращиваются семена, что способствует формированию понятий: цветок, лист, плод, корень, стебель, семена, которые относятся к биологическим, и готовятся к изучению будущего курса «Биология». Данные понятия формируют у обучающихся закономерности и законы живых организмов, знакомят с процессами, протекающими в окружающем мире.

2 класс. Тема «Как мы слышим звуки?». Раздел 5. Физика природы. Подраздел 5.3. Звук. Цель урока: 2.5.3.1 классифицировать источники звука по громкости [6]. Младшим школьникам предлагается узнать о том, как мы слышим звук. При изучении они знакомятся с понятиями: звук, звуковые волны, колебания, камертон, шумомер — эти понятия формируют у обучающихся основы научного мировоззрения, основы физики и способность анализировать и фиксировать явления природы.

3 класс. Тема «Как устроена наша планета?». Раздел 4. Земля и космос. Подраздел 4.1 Земля. Цель: 3.4.1.1 объяснить и графически изобразить сферы Земли [6]. Младшие школьники узнают о материках планеты Земля, ее сферах и их взаимодействиях, новые понятия: гидросфера, литосфера, атмосфера, биосфера, горные породы. Это будет развивать в обучающихся понятия географического и пространственного мышления, способность привитию ценностей географической картины мира, станет подготовительным курсом к изучению дисциплины «География».

4 класс. Тема «Как перемещается воздух?». Раздел 3. Вещества и их свойства. Подраздел 3.2 Воздух. Цель: 4.3.2.4 объяснять процесс перемещения воздуха в природе [6]. Младшие школьники узнают о том, что такое воздух, каков его состав и свойства. Проводят эксперимент о свойствах воздуха и делают выводы о проделанной работе. В процессе знакомятся с понятиями: перемещение воздуха, ветер, очищение воздуха, кондиционер, что позволяет установить причинно-следственные связи между строением и свойствами веществ, готовит к изучению предмета «Химия».

Таким образом, анализируя Типовую учебную программу по предмету «Естествознание», сделаем вывод, что каждый урок естествознания становится подготовительным курсом к изучению естественных наук, способствующих последовательному и многогранному раскрытию изучаемых процессов и явлений. Обучающиеся должны усвоить основы важного пропедевтического предмета, формирующего мировоззрение и экологическую культуру.

Исходя из изложенного выше, можно сделать вывод о том, естественнонаучные понятия будут развивать умение применять полученные знания для объяснения, описания, прогнозирования природных явлений и процессов, которые младшие школьники могут наблюдать дома, в школе, в мире природы. Применение данных навыков в повседневной жизни будет способствовать обеспечению безопасности жизнедеятельности, грамотному использованию современных технологий, охраны здоровья и окружающей среды. Данный процесс формируется при помощи интеграции наук, который создает благоприятные условия для повышения уровня знаний к предмету, развитию у обу-

чающихся интеллектуальных способностей, являющихся фундаментом развития мировоззрения, научного мышления обучающихся старших классов, понимания взаимосвязи явлений в природе и обществе.

Список литературы

- 1 Алексашина И.Ю. Развитие интегративного подхода в естественнонаучном образовании / И.Ю. Алексашина // Естествознание в школе. — 2004. — № 2. — С. 25–28.
- 2 Новиков А.М. Педагогика: словарь системы основных понятий / А.М. Новиков. — М.: Изд. центр «ИЭТ», 2013. — 268 с.
- 3 Об особенностях организации учебно-воспитательного процесса в организациях среднего образования Республики Казахстан в 2019–2020 учебном году: Инструктивно-методическое письмо, Министерство образования и науки Республики Казахстан, Национальная академия образования им. И.Алтынсарина. — Нур-Султан, 2019.
- 4 Корожнева Л.А. Интегрированные уроки при изучении предмета «Окружающий мир» / Л.А. Корожнева, Э.Л. Мельник // Начальная школа. — 2009. — № 4. — С. 60–64.
- 5 Государственный общеобязательный стандарт начального образования. Приложение 2 к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>
- 6 Типовая учебная программа по предмету «Естествознание» для 1–4 классов уровня начального образования (с русским языком обучения): Приказ министра образования и науки Республики Казахстан от 10 мая 2018 года № 199 «О внесении изменений и дополнения в приказ Министра» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/>
- 7 Безруков Д.Б. Словарь философских терминов / Д.Б. Безруков, А.И. Вознесенская, С.Б. Максимова, С.П. Мякинников, М.Ю. Яцевич. — 2-е изд., доп. и испр. — Кемерово, 2011. — 255 с.

С.А. Одинцова, А.И. Песцова

Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану ғылымы түсініктерін қалыптастыруда кіріктірілген байланысты жүзеге асыру

Қоғамның қазіргі заманғы даму кезеңінде әлеуметтік, экономикалық және саяси саладағы болып жатқан өзгерістер білім беру жүйесі мен оның жаңаруына ықпал етеді. Бұл процесс педагогикалық теория мен тәжірибедегі айтарлықтай өзгерістермен қоса жүреді. Тек ақпараттық кеңістікте ғана емес, сонымен қоса қоршаған дүниені белсенді түрде өзгертуге бағдарлай алуға қабілетті жеке тұлғаның жан-жақты дамуы — білім беру реформасындағы негізгі міндет болып табылады. Оқушыларға тек табиғат әлемін түсініп қана қоймай, сонымен қатар өзгерісі көп әлемде өз орнын табуға мүмкіндік беретін, табиғи заңдылықтар мен құбылыстар туралы түсінікті қалыптастыратын, табиғатты танудың ғылыми әдістерін ашатын жаратылыстану ғылымдарының білімі аса маңызға ие. Үрдістердің табиғи өзара байланысы мен қоршаған ортаның құбылысы көрсетілетін, жаратылыстану ғылымдары туралы түсініктерді бастауыш мектепте биология, физика, химия, география сияқты пәндермен бірлесе отырып алу қажет. Жүйелік ойлаудың дамуында пәндерді кіріктіріп оқыту маңызды рөл атқарады, бұл бір пәнді оқу кезінде басқа пән бойынша алған білімін қолдана білу бастауыш сынып оқушыларына қазіргі заманғы ғылымның ерекшеліктерін түсінуге мүмкіндік береді, олардың қоршаған орта тұтастығы түйсігінің қалыптасуын қамтамасыз етеді.

Кілт сөздер: қалыптастыру, түсінік, жаратылыстану, жаратылыстану ғылымдары туралы түсініктер, кірігу, интеграцияланған оқыту, білім беру мазмұнын жаңарту, бастауыш оқушылар, бастауыш мектеп.

S.A. Odintsova, A.I. Pestsova

Realization integrative relations in the formation of natural-science concepts for primary school students

At the contemporary stage of social development, the changes taking place in the social, economic and political spheres influence on the education system generally and particularly affect its modernization. The main objective of educational reforms is the comprehensive development of each individual, who won't be able only to navigate around the definite information space, but also have an ability to transform the surrounding reality. The particular importance is given to the natural science education, which forms the idea of natural patterns and phenomena, reveals the scientific methods of nature learning and gives opportunity for each student to realize not only the world of nature, but also individual role played in the changing world. Natural science

knowledge in primary school should be obtained through the integration of such scientific subjects as Biology, Physics, Chemistry, Geography, where the natural relationship of processes and phenomena are shown. The process of integration plays an important role in the development of systematic thinking, the ability to combine already gained knowledge about one of one subject during the process of studying another one, which allows younger students to understand the peculiarities of modern scientific knowledge, to ensure the formation the full unity of the world.

Keywords: formation, concepts, natural science, science concepts, integration, integrated learning, educational content updating, junior schoolchildren, primary school.

References

- 1 Aleksashina, I.Yu. (2004). Razvitie intehrativnogo podkhoda v estestvennonauchnom obrazovanii [The development of integrative approach in science education]. *Estestvoznaniye v shkole — Natural science at school*, 2, 25–28 [in Russian].
- 2 Novikov, A.M. (2013). *Pedahohika: slovar sistemy osnovnykh ponyatii* [Pedagogy: a dictionary of a system of basic concepts]. Moscow: Izdatelskii tsentr «IET» [in Russian].
- 3 Ob osobennostiakh orhanizatsii uchebno-vospitatelnogo protsessa v orhanizatsiiakh srednego obrazovaniia Respubliki Kazakhstan v 2019–2020 uchebnom godu: Instruktivno-metodicheskoe pismo, Ministerstvo obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan, Natsionalnaia akademiia obrazovaniia imeni I. Altynsarina (2019) [About the features of the organization of the educational process in secondary education organizations of the Republic of Kazakhstan in the 2019–2020 academic year. Instructions and letters, Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, National Academy of Education I. Altynsarin]. Nur-Sultan [in Russian].
- 4 Korozhneva, L.A., & Melnik, E.L. (2009). Intehrirovannye uroki pri izuchenii predmeta «Okruzhayushchii mir» [Integrated lessons when studying subject «the world»]. *Nachalnaia shkola — Elementary School*, 4, 60–64 [in Russian].
- 5 Hosudarstvennyi obshcheobiazatelnyi standart nachalnoho obrazovaniia. Prilozhenie 2 k prikazu Ministra obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan ot 31 oktiabria 2018 hoda № 604 (2018) [State compulsory standard of primary education. Appendix 2 to the order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated October 31, 2018 No. 604]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/> [in Russian].
- 6 Tipovaia uchebnaia prohramma po predmetu «Estestvoznaniye» dlia 1–4 klassov urovnia nachalnoho obrazovaniia (s russkim yazykom obucheniia): Prikaz Ministra obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan ot 10 maia 2018 hoda № 199 «O vnesenii izmenenii i dopolnenii v prikaz Ministra» (2018) [A typical curriculum on the subject «Natural History» for grades 1–4 of the level of primary education (with the Russian language of instruction). Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated May 10, 2018 No. 199 On Amending and Adding to the Order of the Minister]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/> [in Russian].
- 7 Bezrukov, D.B., Voznesenskaya, A.I., Maksyukova, S.B., Myakinnikov, S.P., & Yacevich, M.Yu. (2011). *Slovar filosofskikh terminov* [Dictionary of Philosophical Terms]. (2d ed.). Kemerovo [in Russian].

Е.И. Бурдина, Н.Э. Пфейфер, Е.П. Щербакова

*Павлодарский государственный университет им. С. Торайгырова, Казахстан
(E-mail: _Alena-87_@mail.ru)*

Формирование профессиональных качеств будущих психологов в процессе обучения

В последнее время увеличилось количество исследований, которые фокусируются на одном из участников консультативного процесса — психологе. В связи с этим смещением центра исследований на психологов возникли вопросы: «Как он растет и развивается?», «Что влияет на его личность?». Растущий исследовательский интерес продемонстрировал важность как профессиональных, так и личностных качеств в развитии психолога. Более того, интеграция личных и профессиональных качеств рассматривается как одна из важных задач в развитии психолога, т.е. как он интегрирует профессиональные знания и навыки со своими личными качествами. В статье изучены профессиональные качества психологов, приведены требования к личности будущего психолога с точки зрения различных теоретических направлений: психодинамического, гуманистического и экзистенциального. Проведен обзор литературных источников, в которых выделены основные качества, свойства, навыки личности психолога. Отсутствие однозначного перечня качеств обусловило создание модели личности успешного психолога. Реализация данной модели может быть осуществлена за счет разработки модульной образовательной программы (МОП) по специальности 6В03103 — «Психология». В нашем исследовании отражены цель, траектории обучения, пути формирования необходимых качеств.

Ключевые слова: психолог, личность, профессиональные качества, модульная образовательная программа.

Психолог относится к профессии типа «человек – человек», он сам является инструментом воздействия на своего клиента, поэтому к его личности предъявляются высокие требования. Личность психолога зачастую оказывается решающим фактором, обуславливающим эффективность его работы, которая складывается из определенных составляющих, обеспечивающих эффективность работы, таких как принадлежность к определенному теоретическому направлению, его специализация, набор профессиональных качеств.

В этой статье мы рассмотрим профессиональные качества, которые необходимы будущему психологу, так как именно они занимают важное место в профессиональной деятельности данного специалиста. Что же все-таки влияет на формирование профессиональных качеств психолога? Каждый психолог должен выбрать то или иное теоретическое направление в психологии как основу практики в зависимости от особенностей своей личности и мировоззрения. В свою очередь, каждое теоретическое направление обращает внимание на требования к личности психолога. Так, например, З. Фрейд как основатель психодинамического направления, был убежден, что критериями успешности психолога является не медицинское образование, а наблюдательность и умение проникать в душу людей. Другой представитель этого направления А. Адлер утверждал, что техника лечения заложена в психологе, основным средством, стимулирующим совершенствование личности клиента, является личность психолога. Представители гуманистического направления считали профессионально важными чертами личности психолога альтруистические позиции, высокий уровень мотивации к профессии, преобладание познавательных и эмпатических мотивов в работе с клиентом, готовность к сотрудничеству и нацеленность на его положительный результат. Представитель экзистенциального направления И. Ялом пишет, что успешные психотерапевты неподдельно искренны, проявляют необходимую эмпатию, позитивное отношение, не зависящее от конкретных условий. Эти качества психотерапевта важны для любых терапевтических подходов [1].

Однако, к примеру, независимо от теоретического направления психолога, искусство слушать необходимо, если психолог хочет понять клиента. Все теории подчеркивают важность умения слушать клиента, и поэтому умение задавать вопросы всегда необходимо. Если психолог придерживается бихевиористской ориентации, то искусство слушать нужно, чтобы уяснить поведенческие навыки клиента. А если придерживается психодинамической ориентации, то это умение необходимо для того, чтобы понять фантазии клиента и его опыт детских переживаний.

В связи с этим можно сделать вывод, что приверженность к определенному теоретическому направлению способствует более эффективному применению конкретных методов, которые оказывают помощь в раскрытии проблем и личности клиента, определяет точку зрения психолога на природу человека, т.е. что есть человек, какие врожденные тенденции ему свойственны, свободен ли выбор человека при любых обстоятельствах или же определяется наследственностью и событиями прошлого, существуют ли предпосылки изменения человека, и как он может измениться.

Проблема профессиональных качеств психолога, вне зависимости от его теоретической принадлежности, рассматривалась многими авторами, они подчеркивают то одни, то другие качества. Так, Фостер и Гай выделяют такие качества, как:

- любознательность и пытливість — люди с такими качествами способны проявлять естественный интерес к другим;
- способность выслушивать — умение использовать слушание в качестве стимулирующего фактора;
- легкость в поддержании разговора — способность получать удовольствие от словесного обмена;
- эмпатия и понимание — умение поставить себя на место другого человека, даже человека противоположного пола или принадлежащего другой культуре;
- эмоциональность — эмоциональные люди свободно проявляют разнообразные чувства, от гнева до радости;
- интроспекция — способность видеть или чувствовать свое внутреннее состояние;
- способность к самопожертвованию — готовность отложить собственные дела, чтобы выслушать другого или побеспокоиться, в первую очередь, о проблемах других людей;
- толерантность к близким отношениям — способность поддерживать эмоциональную близость;
- комфорт в отношениях с властью — способность признавать власть, сохраняя определенную степень независимости;
- чувство юмора — умение воспринимать неоднозначные стороны жизненных событий и видеть смешное в них [2].

Личностные качества психолога являются столь же (или даже более) важными, как и специальные знания, умения, навыки. Успешно работающие психологи сами растут духовно и помогают другим делать то же самое как на личностном, так и на глобальном уровне. Patterson & Welfel, помимо личностных качеств, выделяют еще целый ряд личностных черт, к ним относятся устойчивость, гармоничность, постоянство и целеустремленность [3].

С. Глэддинг выделил перечень качеств эффективно работающих психологов:

- интеллектуальная компетентность — желание и умение учиться, а также сообразительность и творческое мышление;
- энергичность — консультанты должны быть способны проявлять активность на протяжении сессии и быть в состоянии поддерживать активность при виде большого числа клиентов, ожидающих своей очереди;
- гибкость — умение приспосабливать свои действия, отвечая запросам своих клиентов;
- способность оказывать содействие — поддержка клиентов в принятии ими решений, помощь в обретении надежды и уверенности;
- наличие доброй воли — желание конструктивно работать в интересах клиентов, тактично поддерживая их независимость;
- уверенность в себе — это качество охватывает знание себя, включая установки, ценности и чувства, а также способность распознавать, какие факторы и каким образом воздействуют на них [4].

Психологи работают в социальной среде, а также в обстоятельствах, требующих решения проблем. Это требует от них наличия развитых навыков межличностного взаимодействия и креативности. Творческий акт требует смелости и включает в себя выдачу новых идей и способов действия, которые облегчают как внутри-, так и межличностные отношения [5].

D. Auvenshine & A.L. Noffsinger пришли к выводу, что эффективные психологи должны быть эмоционально закаленными, устойчивыми и объективными. Они должны знать свои возможности и быть уверенными в себе, реалистично принимая свои сильные и слабые стороны [6].

Р. Кочюнас выделяет такие качества эффективного психолога, как аутентичность, открытость собственному опыту, развитие самопознания, сила личности и идентичность, толерантность к неоп-

ределенности, принятие личной ответственности, глубина отношений с другими людьми, постановка реалистичных целей, эмпатия [7].

Некоторые исследователи утверждают, что, независимо от выбранной специализации, психологи должны обладать такими качествами, как доброжелательность, низкая агрессивность, направленность на работу, эмпатия, гибкость мышления, творческая интуиция. Большую роль играют высокий уровень интеллекта, перцептивные способности, наблюдательность, коммуникативные, суггестивные, экспрессивные, организаторские способности [8].

Другие же исследователи, наоборот, утверждают, что выбранная специализация влияет на профессиональные качества, которыми должен обладать психолог, например, психологи-консультанты в сфере индивидуального консультирования отличаются набором профессиональных качеств от психологов-консультантов в другой сфере. Л.Н. Захарова отмечает, что существуют значительные отличия в профессиональных качествах, традиционно считающихся важными для психолога, и тех, которые важны для организационного психолога. Решающим различием между ними является наличие / отсутствие деловых качеств, которые однозначно должны присутствовать у организационного психолога по причине взаимодействия с менеджментом и работы в сфере организаций [9].

Национальная ассоциация профессиональной ориентации США выделяет следующие свойства личности:

- проявление глубокого интереса к людям и терпение в общении с ними;
- чувствительность к установкам и поведению других людей;
- эмоциональная стабильность и объективность;
- способность вызывать доверие других людей;
- уважение прав других людей.

В 1964 г. Комитет по надзору и подготовке консультантов США установил следующие шесть качеств личности, необходимых консультанту:

- доверие к людям;
- уважение ценностей другой личности;
- проницательность;
- отсутствие предубеждений;
- самопонимание;
- сознание профессионального долга [10].

Как видно из обзора литературных источников, исследований в области личности психолога и свойственных ему профессиональных качеств достаточно много, но однозначного ответа о том, каким должен быть психолог, какими профессиональными качествами он должен обладать, нет. Поэтому задачей нашего дальнейшего исследования будет создание модели личности психолога, в которой будут отражены профессиональные качества, которыми он должен будет обладать в результате завершения программы обучения. Реализация данной модели будет осуществляться через модульную образовательную программу (МОП) ПГУ имени С. Торайгырова специальности 6В03103 — «Психология». Цель данной МОП — развитие профессионально значимых личностных качеств и персонифицированных компетенций будущего психолога. Для реализации данной цели программа включает теоретико-психологическую подготовку, которая направлена на приобретение профессиональных умений и навыков в области планирования и методологии исследования, норм научной и профессиональной этики, психологического измерения, основ поведения, индивидуальных различий, а также ряда других навыков. Данная подготовка направлена больше на профессиональный, а не на личностный рост. Она не может изменить базовых личностных характеристик студентов, которые необходимы для успешного осуществления профессиональной деятельности. Требуемые профессиональные качества должны развиваться на протяжении обучения. Для решения данной проблемы в МОП была включена личностно-ориентированная подготовка, которая направлена на развитие профессиональных качеств личности будущих психологов. Она осуществляется через развитие и реализацию личности студентов как психологов. Они учатся оценивать себя и свою деятельность, т.е. использовать свои личностные свойства в качестве инструмента для развития. В силу этого особую ценность приобретают такие качества, как способность к самореализации, творческому росту. В данном случае преподавание ориентировано на личность и индивидуальность каждого студента, на самопостроение личности.

В МОП даются две траектории обучения, первая из них — «Психолог в области здравоохранения» — связана с лечением и нарушениями функционирования личности, вторая — «Психолог-

консультант» — направлена на развитие и достижение личностной гармонии клиента. Тем не менее, можно выделить основные качества, которыми должен обладать каждый психолог для того, чтобы его деятельность была более эффективной. Однако следует подчеркнуть, что на формирование личности психолога в большей степени оказывают влияние не столько его теоретическая направленность, выбранная специализация, сколько его профессиональная подготовка, личностная зрелость и углубленность теоретических познаний и практических навыков.

Список литературы

- 1 Ялом И. Вглядываясь в солнце, жизнь без страха смерти / И. Ялом. — М.: Эксмо, 2019. — 384 с.
- 2 Foster S. Characteristics of an effective counselor / S. Foster. Counseling Today, 21. — 1996. — December; Guy J.D. The personal life of the psychotherapist. — New York: Wiley, 1987.
- 3 Patterson L.E. Counseling process / L.E. Patterson, E.R. Welfel. — 4th ed. — Pacific Grove CA: Brooks/Cole, 1994.
- 4 Глэддинг С. Психологическое консультирование / С. Глэддинг; пер. с англ. А. Можаяева. — СПб.: Питер, 2002. — 736 с.
- 5 Gladding S.T. Counseling as an art: The creative arts in counseling / S.T. Gladding. — 2nd ed. — Alexandria VA: American Counseling Association, 1998.
- 6 Auvenshine D. Counseling: An introduction for the health and human services / D. Auvenshine, A.L. Noffsinger. — Baltimore: University Park Press, 1984.
- 7 Кочюнас Р. Основы психологического консультирования / Р. Кочюнас. — М.: Академический проспект, 1999. — 240 с.
- 8 Панок В. Основы практической психологии / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева. — М.: Просвещение, 1999. — 536 с.
- 9 Захарова Л.Н. Ориентация на партнерство с менеджментом как основа инновационных процессов в подготовке организационных психологов / Л.Н. Захарова // Вестн. ННГУ. Сер. Инновации в образовании. — 2005. — № 1 (6). — С. 136–151.
- 10 Gerge R.L. Counseling: Theory and Practice / R.L. Gerge, T.S. Cristiani. — 3rd Ed. Englewood Cliffs. — New York: Prentice-Hall, 1990.

Е.И. Бурдина, Н.Э. Пфейфер, Е.П. Щербакова

Болашақ психологтардың кәсіби қасиеттерін оқу үрдісінде қалыптастыру

Соңғы уақытта консультативті үдеріс қатысушыларының біріне — психологқа шоғырланатын зерттеулер саны артты. Зерттеу орталығы психологтарға ауысуына байланысты: ол қалай өсіп, дамыды, жеке тұлғаға қалай әсер етеді деген сұрақтар туындады. Зерттеуге деген қызығушылық психологтың дамуында кәсіби және жеке қасиеттерінің маңызды екенін көрсетті. Сонымен қатар, жеке және кәсіби қасиеттерді біріктіру психологтың дамуындағы маңызды міндеттердің бірі ретінде қарастырылды, яғни өздерінің кәсіби білімі мен дағдыларын жеке қасиеттерімен қалай үйлестіретіндігі. Мақалада психологтардың кәсіби қасиеттері зерттеліп, әр түрлі теориялық бағыттар тұрғысынан болашақ психологтың жеке тұлғасына қойылатын талаптар сипатталған, атап айтқанда, психодинамикалық, гуманистік және экзистенциалды бағыттар. Психологтың негізгі дағдылары, қасиеттері, сапасы көрсетілген әдеби дерек көздеріне шолу жасалды. Қасиеттердің бір мәнді тізбесінің болмауы табысты психологтың жеке моделін жасауға себеп болды. Бұл модельді іске асыру 6B03103 — «Психология» мамандығы бойынша модульдік білім беру бағдарламасын (МББ) әзірлеу есебінен жүзеге асырылуы мүмкін. Біздің зерттеуде оқытудың мақсаты, траекториялары, қажетті қасиеттерді қалыптастыру жолдары көрсетілген.

Кілт сөздер: психолог, тұлға, кәсіби қасиеттері, модульдік білім беру бағдарламасы.

Ye.I. Burdina, N.E. Pfeifer, Ye.P. Shcherbakova

Professional qualities formation of future psychologists in the learning process

Recently, the number of studies that focus on one of the participants in the consultative process — a psychologist, has increased. In connection with this shift of the research center to psychologists, the question arose: how does it grow and develop, which affects its personality. A growing research interest has demonstrated the importance of both professional and personal qualities in the development of a psychologist. Moreover, the integration of personal and professional qualities is considered as one of the important tasks in the development of a psychologist, as he integrates professional knowledge and skills with his personal qualities. The article deals with the psychologists' professional qualities, the personality requirements of the future

psychologist from the point of view of different theoretical directions: psychodynamic direction, humanistic direction, existential direction. The review of literary sources in which the main qualities, properties, skills of the psychologist personality are allocated is carried out. The lack of an unambiguous list of qualities led to the creation of the personality model of a successful psychologist. Implementation of this model can be implemented through the development of modular educational program (MEP), specialty 6B03103 — «Psychology». Our study reflects the purpose, learning paths, ways of forming the necessary qualities.

Keywords: psychologist, personality, professional qualities, modular educational program.

References

- 1 Jalom, I. (2019). *Vhliadyvaia v solntse, zhizn bez strakha smerti [Peering into the sun, life without fear of death]*. Moscow: Eksmo [in Russian].
- 2 Foster, S. (1996, December). *Characteristics of an effective counselor*. *Counseling Today*, 21; Guy J. D. (1987). *The personal life of the psychotherapist*. New York: Wiley.
- 3 Patterson, L.E. & Welfel, E.R. (1994). *Counseling process* (4th ed.). Pacific Grove CA: Brooks/Cole.
- 4 Gledning, S. (2002). *Psikholohicheskoe konsultirovanie [Psychological counseling]*. (A. Mozhaev, Trans). Saint Petersburg: Piter [in Russian].
- 5 Gladding, S.T. (1998). *Counseling as an art: The creative arts in counseling* (2nd ed.). Alexandria VA.: American Counseling Association.
- 6 Auvenshine, D. & Noffsinger, A.L. (1984). *Counseling: An introduction for the health and human services*. Baltimore: University Park Press.
- 7 Kochiunas, R. (1999). *Osnovy psikhologicheskogo konsultirovaniia [The Basics of Psychological Counseling]*. Moscow: Akademicheskii prospekt [in Russian].
- 8 Panok, V., Titarenko, T., & Chepeleva, N. (1999). *Osnovy prakticheskoi psikhologii [Fundamentals of Practical Psychology]*. Moscow: Prosveshchenie [in Russian].
- 9 Zakharova, L.N. (2005). Orientatsiia na partnerstvo s menedzhmentom kak osnova innovatsionnykh protsessov v podgotovke orhanizatsionnykh psikhologov [Orientation to partnership with management as the basis of innovative processes in the preparation of organizational psychologists]. *Vestnik NNHU. Seriya Innovatsii v obrazovanii — Bulletin of UNN. Education Innovation Series*, 1 (6), 136–151 [in Russian].
- 10 Gerge, R.L. & Cristiani, T.S. (1990). *Counseling: Theory and Practice* (3rd Ed.). Englewood Cliffs. New York: Prentice-Hall.

O.A. Rybalko

*I.Ya. Franco Priluky Humanitarian Pedagogical College, Ukraine
(E-mail: olgarybalko07@gmail.com)*

Studying numbering of numbers in elementary school with the use of interactive electronic posters

The article examines the possibility of providing elementary school with demonstration means of study, namely, interactive electronic posters. The author proves that interactive electronic posters come in place of classic posters. They have undeniable advantages over other demonstration tools. The example of the electronic educational resource «Numbering of numbers» is given, which can be used in mathematics classes in elementary school in grades 1–4 in the process of studying this topic. The model of this electronic educational resource is developed, described its structure, screenshots of interactive posters included in this resource are provided. The description of the capabilities of each of them is given. On the example of this electronic educational resource «Numbering of Numbers» it was analyzed which types of interactivity can be used in interactive posters. When working with interactive posters, the teacher can, together with his students, move objects along the electronic page while studying the new material, execute the corresponding entries from the keyboard and using the special buttons, close and open the records and images. The use of interactive posters allows the teacher to demonstrate processes using the animation, instantly clean the electronic page from the used images and records.

Keywords: Primary School, mathematics, model, electronic educational resource, interactive e-poster, Adobe Flash, Action Script.

Activation of activity, increase of motivation of education is an important task of children's development in elementary school. Taking into account age characteristics of perception of information, ability to work in the information environment at a young age, understanding the role of information and communication technologies in education and public life becomes an important component of the competence of a modern teacher. It necessitates the provision of a level of readiness for pedagogical and design-methodical means. Consequently, the development of new electronic learning tools, in particular for teaching mathematics in elementary school, based on modern computer technology, taking into account the existing pedagogical experience and achievements of psychological and pedagogical sciences is especially relevant.

The pupil thinks, according to Ushinsky's statement, «shapes, colors, sounds, feelings at all» [1]. His thinking is characterized as concrete-shaped. Accordingly, initial education should be fully explained. At junior school students a small stability of attention, they are characterized by frequent distraction. In this regard, from the first lessons, it is necessary to «educate» attention. You can imagine the work of a teacher without visual methods as it is known that pre-schoolers and junior schoolchildren predominates visually-figurative and visually-effective thinking [2]. In primary school students there is a rapid development of abstract thinking, especially in mathematics lessons, where from actions with specific subjects pupils pass into mental operations with numbers. With the beginning of schooling, students develop conceptual thinking, in which the learner begins to operate concepts [3]. It is known that elementary school teachers do not spend any lessons in elementary school without using visual teaching aids in the educational process. Visual education tools are designed to help younger schoolchildren successfully master the teaching material and study it at a qualitatively new level [4]. With the advent of computer technology, teachers began to actively use teaching methods on electronic media at various stages of the lesson, including for the presentation of educational material.

According to E. Savchenko, the use of information technology in elementary school at the lessons of mathematics not only increases the cognitive interest of students, but also contributes to the creative development of teachers, makes it possible to feel both the script writer and the director of his lesson, to make such a scenario lesson, which is necessary in this class on a particular lesson [5]. This encourages pupils to think actively, seek the most rational ways to solve problems, and help them learn knowledge and master the ability to apply them. The use of information technology in primary school classes can effectively form the persistent cognitive interest, skills of mental activity, creative initiative and pupil autonomy in search of ways to solve problems [6].

One of the most effective types of electronic educational resources that are used in conducting training sessions is an interactive poster. The word «interactive» came to us from English from the word «interact».

Interactive poster — an educational poster with interactive navigation that allows you to display the necessary information: graphics, text, sound. Compared with conventional posters or electronic posters, interactive e-posters are a modern multifunctional learning tool and provide more opportunities for the organization of the learning process. Interactive posters are primarily intended for use in the study of new material, but they can also be used in the process of repetition and consolidation of the study [7–10].

Consider the interactive e-poster «Numbering of numbers».

The electronic educational resource «Numbering of Numbers» consists of five interactive posters:

- «Numbering of the numbers of the first ten».
- «Numbering of numbers within hundreds».
- «Numbering of numbers within a thousand».
- «Numbering of multi-digit numbers» (six-digit numbers).
- «Numbering of multi-digit numbers» (nine-digit numbers).

Having examined the model of the electronic manual (Fig. 1), you can see that it consists of a title page and a page on which the content of this manual is located. From the title page (Fig. 1), the teacher can go to the electronic pages for information about the authors, used resources and instructions. It should be remembered that the work with each electronic educational resource must begin with an introduction to the instruction. On the model, these pages are on the left. In order to select the desired e-page to study the numbering, you must go to the page where the content of this electronic educational resource is located. From this page you can go to any e-poster of this electronic educational resource. To select the desired interactive poster, you need to go back to the Content page and select it. The interactive posters on the models are located on the right and are indicated by the numbers 1–5. Navigation buttons are indicated by blue and red colours. The paths of the transitions are represented by the blue and red colours respectively. The buttons are indicated in blue, with which you can choose the appropriate ES, and red — return to the content page or to the title page.

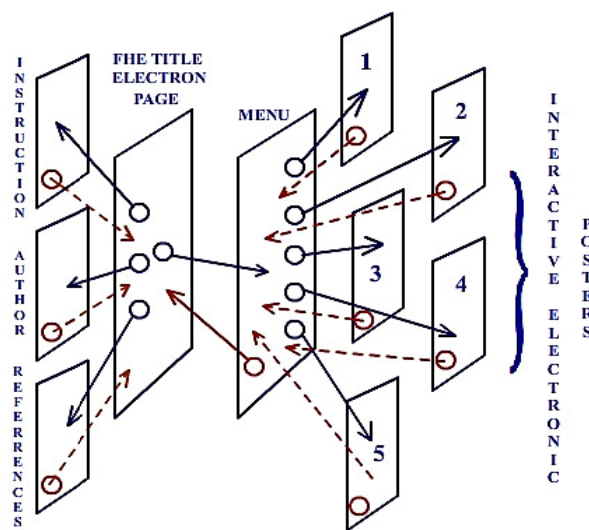

Figure 1. Model electronic educational resource «Numbering of Numbers»

Let's move on to the electronic educational resource «Numbering of numbers».

This resource is made using the Adobe Flash system. The content is structured in the same way as Microsoft Office PowerPoint. You can manage this resource using the built-in ActionScript programming language. No object of this resource works on its own. It should get the command in ActionScript. Navigation is performed using the buttons: , , , .

In Figure 2 depicted the title page and the electronic page on which the teacher can choose a certain e-poster.

Figure 2. Image of the title page and an electronic page giving the opportunity to choose the appropriate interactive poster

Working on the development of a separate electronic page, meaningful content has been made which would contribute to a better assimilation of pupils on this topic. The design of every e-page is thought out. The connection of the elements is done using the built-in Action Script programming language. Consider all the electronic posters of this e-learning resource and the interactive effects used in this electronic educational resource.

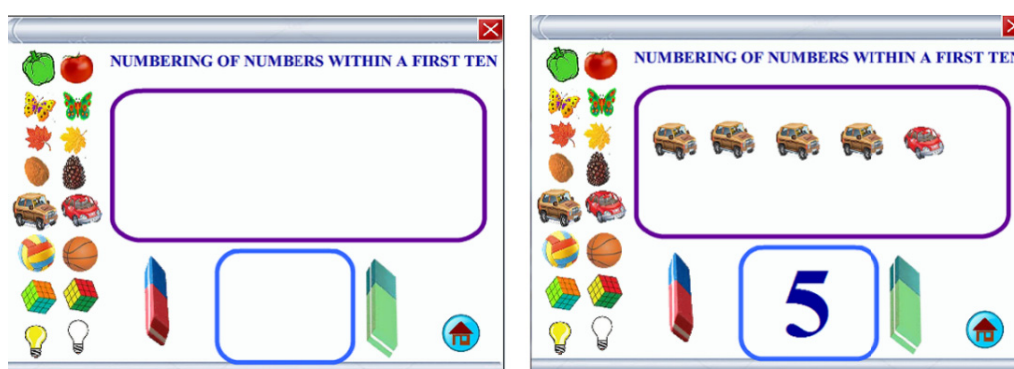

Figure 3. Interactive poster «Numbering of the numbers of the first ten»

The following interactive effects are used on this email page:

1 effect: Moving objects along an electronic page. All items that are located on the left side of an electronic page can be moved (Fig. 3). This is a counted material. All subjects by 10, a teacher can use this poster on any lesson in the first class.

2 effect: Recording numbers from the keyboard in the assigned location.

3 effect: Clearing an electronic page from used images and unwanted entries. This is a very convenient effect, with the use of the blue-red and green colors, the return of the electronic page to its original state is carried out.

The teacher conducts the work in the following way: arranges for himself or with the help of pupils certain images in the appropriate place. After the pupils have counted objects, this number of items should be marked with an appropriate number by entering entries from the keyboard.

Consider interactive posters for studying numbering within hundreds and thousands (Fig. 4). All effects of interactivity are the same as in the previous case. The method of working with these posters is similar to the method of work that is carried out while studying the numbering of numbers within 10.

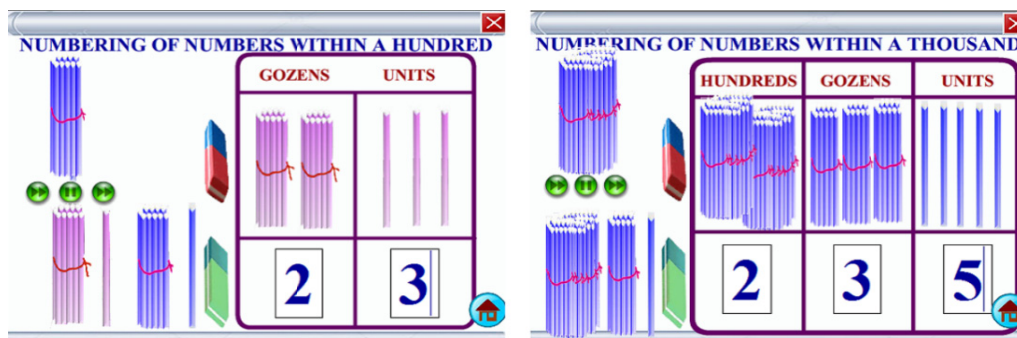

Figure 4. The image of interactive posters for studying numbering within hundreds and thousands

But these posters have a fourth effect of interactivity — the use of animation (Fig. 5). Pupils can observe the process of creating new count units — a dozen or hundreds by clicking on the image of the green button. The animation can be stopped and you can continue the demonstration or start from the beginning.

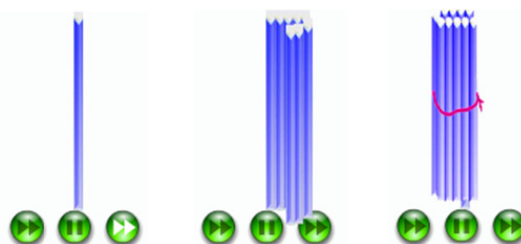

Figure 5. Demonstration of the creation of a new unit of measurement «Ten» in an interactive electronic poster «Numbering of numbers within hundreds»

All images (Fig. 4), as in the previous case, by 10. The exception is only images intended to display a new unit of account.

Pupils have the ability to form numbers in the hundreds and thousands and record them in the designated places with the use of interactive posters.

Consider the following interactive posters, which should be used in the process of studying the numbering of multi-digit numbers (Fig. 6). These interactive posters are intended for better assimilation by pupils of elementary numbers for the numbering of multi-digit numbers. Left on fig. 6 is a table for the assimilation of the numbering of six-digit numbers, and the right — nine-digit. In these posters, you can enter entries in two ways: directly using the buttons specially programmed in interactive posters (on the left in Fig. 6) or on the keyboard (on the right in Fig. 6).

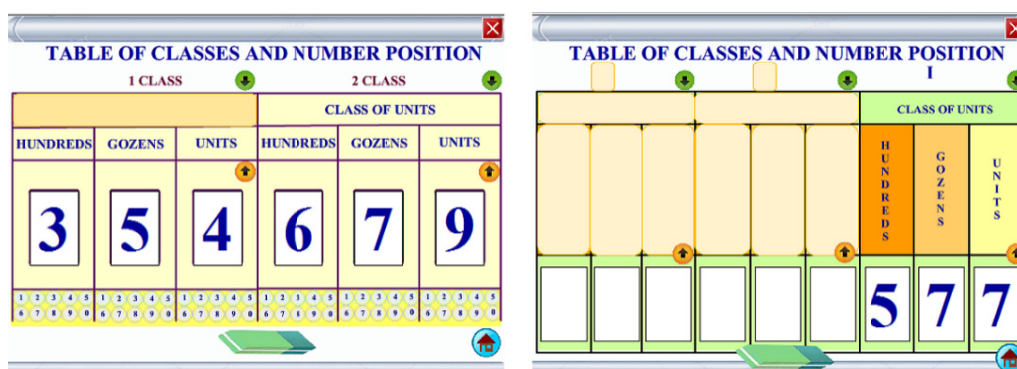

Figure 6. The image of interactive posters for studying numbering within multi-digit numbers

These posters have buttons that allow teachers to close and open records. This is the next effect of interactivity, which allows the teacher to control how students learned the names of classes, units of discharges. With orange buttons, you can close all entries, and use the green buttons to open them. The teacher has the ability to open the record gradually by clicking on the images themselves. For example, in the case when the

student answered the question. The teacher can do the work and otherwise. When entries are open, pupils have the opportunity to repeat the training material. Then, the teacher closes the relevant information and checks how the pupils know this training material.

These posters should be used to familiarize themselves with the concept of class, with the names of digits in each class. These interactive posters can be further used as training. Pupils practice reading and writing multidimensional numbers. The presence of names of digits and classes in many ways helps students to navigate in large numbers, to write them correctly. Using the Smart Installer system, a distribution has been created (Fig. 7). Using this distribution, a teacher can install this software on a computer or, if necessary, uninstall it.

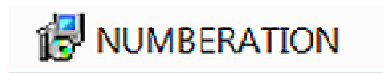

Figure 7. The image of the final version «Numbering of numbers»

These posters serve as important help both for teachers and pupils. They not only contain educational material, but they can also provide it in a more effective and visual form. Due to the use of interactive elements one of the most important tasks set before electronic educational resources can be solved: attraction of attention of the pupil and his involvement in active cognitive activity.

Conclusions. In this e-learning resource have been used 5 effects of interactivity. These are: providing the ability to move objects along the electronic page, giving the ability to enter numeric values using the keyboard or using special buttons, using animations to display the Tens and Twenty count units, allowing you to close and open notes in a convenient time for the teacher and students, clearing electronic pages from images and records. The use of interactive posters in mathematics classes has shown that this electronic resource is needed both for teachers and pupils in order to better master the topic of Numbering of Numbers. Interactive e-posters are a didactic tool that can be used to learn new knowledge and consolidate and improve knowledge, skills and abilities. Applying them to classes in elementary classes helps to improve the educational process, develops creative abilities, and prompts the lively interest of junior martyrs. The use of the above-mentioned interactivity effects in interactive electronic posters «Numbering of Numbers» promotes the intensification of labor as a teacher and a pupil.

At the same time, the created electronic learning resource «Numbering of numbers» does not satisfy all the needs of the teachers of the initial level of education in the presentation of the educational process of the elementary school. Subsequent studies require the development of interactive posters on other topics that are studied in elementary school.

References

- 1 Ушинский К.Д. Избранные педагогические сочинения / К.Д. Ушинский. — М.: Просвещение, 1974. — 401 с.
- 2 Крылова М.Н. Мультимедийная презентация к занятию: проблемы подготовки и применения / М.Н. Крылова // Грани познания. — 2015. — № 8 (42). — С. 32–40.
- 3 Рибалко О.О. Молодший школяр і комп'ютер / О.О. Рибалко // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2010. — 5. — С. 21–24.
- 4 Кенжебаева Г.М. Использование современных информационных технологий и технических средств обучения в роли наглядности в школе / Г.М. Кенжебаева, Н.О. Уббинязова // Перший незалежний наук. вісн. — 2016. — № 5. — С. 28–31.
- 5 Савченко Е.М. Использование компьютера на уроках математики / Е.М. Савченко // Начальная школа. — 2006. — № 5. — С. 56, 57.
- 6 Лузан Е.Ю. Актуальность применения интерактивных плакатов для реализации ФГОС / Т.М. Зуева, Е.Ю. Лузан, В.А. Перелыгин // Школьная педагогика. — 2015. — № 2 (2). — С. 27–30.
- 7 Бельчев П.В. Інтерактивний електронний плакат як сучасний дидактичний засіб навчання фізики в загальноосвітній школі. Педагогічні науки / П.В. Бельчев. — Бердянськ: БДПУ, 2011. — № 2. — С. 73–77.
- 8 Затынайченко Б.Д. Использование интерактивного плаката как средства тематического погружения в мультимедийную среду обучения [Электронный ресурс] / Б.Д. Затынайченко. — Режим доступа: http://gigschool.ru/metodkopilka/opyt_zat/oz1.html
- 9 Таблер Т.І. Сучасний дидактичний засіб — електронний інтерактивний плакат [Електронний ресурс] / Т.І. Таблер. — Режим доступа: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp14/Tabler.pdf
- 10 Литвинова С.Г. Моделирование інтерактивних електронних плакатів / С.Г. Литвинова, М.С. Мамута, О.О. Рибалко // Фізико-математична освіта. — 2018. — 4 (18). — С. 96–100.

O.A. Рыбалко

Интерактивті электронды плакаттарды пайдаланып бастауыш мектепте нөмірлеуді оқыту

Мақалада бастауыш мектептерді көрнекі оқу құралдарымен, атап айтқанда интерактивті электронды плакаттармен қамтамасыз ету мүмкіндігі қарастырылған. Автор классикалық плакаттардың интерактивті электронды плакаттармен алмастырылатындығын дәлелдейді. Олардың басқа демонстрациялық құралдармен салыстырғанда айрықша артықшылықтары бар. Бұл тақырыпты зерттеу барысында 1–4 сынып оқушыларының бастауыш сыныптарындағы математикалық сабақтарда қолдануға болатын «Сандарды нөмірлеу» электронды оқыту ресурсының мысалы келтірілген. Электронды білім беру ресурсының үлгісі әзірленді, оның құрылымы сипатталды және осы ресурста қамтылған интерактивті плакаттар скриншоты ұсынылды. Олардың әрқайсысының мүмкіндіктерінің сипаттамасы келтірілген. «Сандарды нөмірлеу» электрондық білім беру ресурсының мысалында интерактивті плакаттарда қандай интерактивтілік элементтерін қолдануға болатыны талданды. Интерактивті плакаттармен жұмыс жасаған кезде, мұғалім өз оқушыларымен бірге объектілерді электронды бетке жылжытуға, жаңа материалдарды үйренуге, арнайы түймешіктерді қолдана отырып жазбалар мен суреттерді ашу және жабуды, пернетақтамен тиісті жазбаларды орындай алады. Интерактивті плакаттарды пайдалану мұғалімге анимацияны қолдану арқылы процестерді көрсетуге, электронды бетті қажет емес сурет пен жазбалардан тез арада тазартуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: бастауыш мектеп, математика, сандарды нөмірлеу, үлгі, электрондық білім беру ресурсы, интерактивті электронды плакат, Adobe Flash, Action Script.

O.A. Рыбалко

Изучение нумерации чисел в начальной школе с использованием интерактивных электронных плакатов

В статье рассмотрена возможность обеспечения начальной школы демонстрационными средствами обучения, а именно интерактивными электронными плакатами. Автор доказывает, что на смену классическим плакатам приходят интерактивные электронные. Они имеют неоспоримые преимущества перед другими инструментами обучения. Приведен пример электронного образовательного ресурса «Нумерация чисел», который можно использовать на уроках математики в начальной школе в 1–4 классах в процессе изучения данной темы. Разработана модель данного электронного образовательного ресурса, описана его структура, предоставлены скриншоты интерактивных плакатов, входящих в электронный ресурс. Дано описание возможностей каждого из них. На примере электронного образовательного ресурса «Нумерация чисел» проанализировано, какие элементы интерактивности можно использовать в интерактивных плакатах. Во время работы с интерактивными плакатами учитель может вместе со своими учениками перемещать объекты вдоль электронной страницы, одновременно изучая новый материал, выполнять соответствующие записи с клавиатуры и, используя специальные кнопки, закрывать, и открывать записи и изображения. Использование интерактивных плакатов позволяет учителю демонстрировать процессы с использованием анимации, мгновенно очищать электронную страницу от ненужных изображений и записей.

Ключевые слова: начальная школа, математика, нумерация чисел, модель, электронные образовательные ресурсы, интерактивный электронный плакат, Adobe Flash, Action Script.

References

- 1 Ushinskiy, K.D. (1974). *Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniya [Selected pedagogical writings]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- 2 Kryilova, M.N. (2015). Multimediaina prezentatsiya k zaniatiyu: problemy podgotovki i primeneniya [Multimedia presentation to the lesson: problems of preparation and application]. *Hrani poznanie — Verge of knowledge, Vol. 8, 42, 32–40* [in Russian].
- 3 Rybalko, O.O. (2010). Molodshiy shkoliar i kompiuter [Junior student and computer]. *Kompiuter u shkoli ta sim' — The computer at school and family, 5, 21–24* [in Ukrainian].
- 4 Kenzhebaeva, G.M. & Ubbiniyazova, N.O. (2016). Ispolzovanie sovremennykh informatsionnykh tekhnologiy i tekhnicheskikh sredstv obucheniya v roli nahliadnosti v shkole [Use of modern information technologies and technical means of training in the role of visibility in school]. *Perviy nezavisimyy nauchnyy vestnik — First independent scientific herald, 5, 28–31* [in Russian].
- 5 Savchenko, E.M. (2008). Ispolzovanie kompiutera na urokakh matematiki [Computer use in math class]. *Pochatkovaya shkola — Primary School, 5, 56–57* [in Ukrainian].

- 6 Luzan, E.Yu., Zueva, T.M., & Perelyigin, V.A. (2015). Aktualnost primeneniia interaktivnykh plakatov dlia realizatsii FHOS [The relevance of the use of interactive posters for the implementation of the FGOS]. *Shkolnaia pedahohika — School pedagogy*, 2, 27–30 [in Russian].
- 7 Belchev, P.V. (2011). Interaktyvnyi elektronnyi plakat yak suchasnyi dydaktychnyi zasib navchannia fizyky v zahalnoosvitnii shkoli [An interactive e-poster as a modern didactic tool for teaching physics in a general education school]. *Pedahohichni nauky — Pedagogical sciences*, 2, 73–77. Berdyansk: BDPU [in Ukrainian].
- 8 Zatyinaychenko, B.D. Ispolzovanie interaktivnogo plakata kak sredstva tematicheskoho pohruzheniia v multimediiunuiu srediu obucheniia [The use of an interactive poster as a means of thematic immersion in a multimedia learning environment]. *gigschool.ru*. Retrieved from http://gigschool.ru/metodkopilka/opyt_zat/oz1.html [in Russian].
- 9 Tabler, T.I. Suchasnyi dydaktychnyi zasib — elektronnyi interaktyvnyi plakat [The modern didactic means an electronic interactive poster]. *virtkafedra.ucoz.ua*. Retrieved from http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp14/Tabler.pdf [in Ukrainian].
- 10 Lytvinova, S., Mamuta, M. & Rybalko, O. (2018). Modeliuvannia interaktyvnykh elektronnykh plavativ [Modeling of electronic Interactive posters]. *Fizychna i matematychna osvita — Physical and mathematical education* 4, 18, 96–100 [in Ukrainian].

N. Stamgalieva

*Sh. Yessenov Caspian State University Technologies & Engineering, Aktau, Kazakhstan
(E-mail: naza_stam@mail.ru)*

Formation of tolerance of students of foreign languages faculty

This article discusses the development of tolerance among students of pedagogical specialties. Education of tolerance is essential in individual and personal development, socialization and learning, thanks to the functional content of its structure. Tolerance is not only a certain concept, but also a system of humane principles that should determine the interaction and relations between ethnic groups, religions and groups of people. In Kazakhstan, there are many teachers who profess and practice a humane, respectful style of communication with students, acting on the principles of subjective and objective relations. At the same time, the problem of authoritarian pedagogy is extremely acute.

Keywords: tolerance, multiculturalism, multilingualism, multiculturalism, individual and personal development.

Kazakhstan is a multinational, multicultural and multilingual country. In modern Kazakhstan, the Kazakh culture does not just coexist with the cultures of other nations, it intensively interacts with them. Today, more than 150 native languages are spoken in Kazakhstan, some of them are taught in one way or another at school. Bilingualism, when it becomes widespread, can lead to the displacement of the mother tongue and its replacement in all or almost all functions by the language of interethnic communication.

Kazakhstan's multiculturalism, multilingualism and multiculturalism are its wealth and a factor of its national security. Respect for another people, willingness to understand and in some ways even accept its traditions and values does not mean abandoning their own traditions and values, replacing them with an average idea of «western culture». The normal self-consciousness of a citizen of new Kazakhstan is the unity of three principles, three components. First, it is a sense of belonging to their ethnic group, their people, love and respect for their national traditions and history of their people, the desire to own their national language and national culture. Secondly, it is a sense of belonging to the multinational society of Kazakhstan, patriotism, certainly associated with the rejection of national (ethnic) vanity, from the idea of their ethnic exclusivity. Thirdly, it is a sense of belonging to the world (and European as part of it) community, a sense of responsibility not only for the fate of his people and his multinational country, but also the whole world [1; 8].

Thanks to the efforts of UNESCO in recent decades, the concept of «tolerance» has become an international term, the most important key word in the problems of peace. In the Declaration of principles of tolerance, approved by the Resolution of the UNESCO General Conference in 1995, the essence of tolerance is formulated based on the recognition of the unity and diversity of mankind, interdependence of all from each and each from all, respect for the rights of another (including the right to be different), as well as refraining from harm, as harming another means harming everyone and for himself.

The ideas of tolerance, pluralism, social freedom and human rights as the basic principles of the settlement of social relations were formed gradually (from Aristotle, K. Tertullian to M. Montaigne, Voltaire, J. Locke and philosophers, linguists, sociologists, psychologists of the present time). Note that the shades of meaning of the concept of «tolerance» are quite diverse. It intersects, according to A.G. Asmolov, the following mutually used values: stability, endurance; tolerance; tolerance, tolerances. The scientist identifies four aspects of the research of this phenomenon: phylogenetic, sociogenetic, pedagogical and tolerance in the individual development of each person. E.V. Shvachko considers the value significance of tolerance as a universal mechanism of formation of human relationships [2; 121]. Tolerance in the system of human ideas about himself, the correlation of the self-image and the image of the other is studied in the works of A.V. Petrovsky and R. Burns. In pedagogy, tolerance is considered as one of the goals of the process of education and as a means of achieving educational and educational objectives, i.e. as a requirement for the activities and personality of the teacher. An attempt is made to develop a different concept, according to which the development of tolerance should begin with the analysis and change of relations «student — teacher» [3; 15].

Tolerance is essential in individual and personal development, in socialization and learning, due to the functional content of its structure. We can conclude about the proximity and affinity of the concepts of

«humane behavior» and «tolerant behavior» (directly related to the moral aspect of human relationships; can be considered as a special case of value attitude to people, for example, manifestations of compassion and compassion for the other, which is related to tolerant behavior and humane behavior).

Tolerance is not only a certain concept, but also a system of humane principles that should determine the interaction and relations between ethnic groups, religions and groups of people. V.A. Sitarov and V.G. Maralov are convinced that «...it is important from early childhood to teach a child to interact with others on a nonviolent basis, able to make decisions on their own, taking into account the interests and needs of other people». Scientists consider the education of peacefulness as a personal property one of the important tasks of pedagogy, so the idea of developing a tolerant attitude to life and people can be implemented through a system of educational institutions (schools, lyceums, colleges, universities), i.e. at all stages of education. The formation of interethnic and interfaith tolerance is a long, complex process that begins in early childhood and runs throughout life. This process is influenced by many factors, and education is the decisive one among them [4; 12].

Purposeful education, organized by society (school, family, social organizations), proceeds the more successfully, the more it takes into account the impact that have on a person social conditions of his life. The individual is not only the object of the impact of social relations, but also the subject, which, assimilating social experience, selectively refers to the surrounding reality. The impact of national relations on a person acquires significance not by itself, but through the individual position of the individual.

At the consumer level, we constantly soak up, master the customs and traditions of our neighbors, study the history of other peoples at school, comprehend the commonality of social and historical development. Both children and adults accumulate experience of interethnic communication in joint activities, in everyday contacts. This is what helps to overcome national conceit, self-aggrandizement, a sense of national exclusivity. The main pedagogical task is to help students gain respect for the honor and dignity of each nation, to prove that there is no nation better or worse than another. The main thing in everyone: what he is a person, but not to what nationality he belongs.

Tolerance is tolerance, respect for people, recognition of the rights of each person and individual behavior within the laws adopted by society. The culture and philosophy of tolerance are based on the recognition of each person's right to have their own views, principles, attitude to what is happening, their national and religious views, their attitude to culture and fashion, to people and the world around them. The task of the teacher is to study the characteristics of the behavior of the student and provide him with the necessary pedagogical support.

Pedagogical tolerance requires compliance with some basic principles:

- all employees of educational institutions and parents in dealing with children should show them kindness, patience, respect;
- teachers should treat students with equal respect, not elevating some at the expense of humiliating others;
- assessments should contribute to the development of the child, stimulate the acquisition of knowledge and skills, and not be a whip in the hands of the teacher;
- the learning process is impossible without productive positive communication, during which the norms and rules of behavior are laid down, the attitude to people and to life is formed.

Democratization of the educational process involves:

- consideration of the interests of all participants of education;
- promotion and support of self-activity and self-government;
- formation of parity relations instead of administrative and command;
- adoption by the pedagogical community of norms and rules that must be consciously and strictly implemented;
- readiness of teachers and administration to equal partnership with all participants of pedagogical process;
- willingness to protect the interests of the minority, the ability to negotiate, agreements and treaties in the interests of the cause;
- transition from subject-object relations to subject-object-subject [1; 10].

Winston Churchill famously said, «Teachers have the power a Prime Minister could dream of». This figurative comparison well conveys the meaning of the outstanding importance of the teacher for man and society [2; 80].

Thus, we can say that the role of teachers in the process of developing tolerance among students is very great. The teacher must perform their tasks: to study the characteristics of the behavior of the student and provide him with the necessary pedagogical support. Pedagogical tolerance involves the observance of several basic principles. In Kazakhstan, there are many teachers who profess and practice a humane, respectful style of communication with students, acting on the principles of subjective and objective relations. At the same time, the problem of authoritarian pedagogy is extremely acute.

Based on the thesis that the leading needs in school age are the needs in communication, in contact, we can assume that a prerequisite for the implementation of the needs in a particular activity is the experience of this activity. Dialogic interaction in the learning process is designed to actualize tolerance as a systemic quality, improve its development, influence the motivational sphere of cognitive activity of students, activate the processes of self-realization and reflection, actualizing the tendency to plan learning as a creative process, not reducible to the development of ready-made rules for solving various problems. Adopted as a basis, the idea of dialogue provides a subjective position of students in the educational process, actualizes their communication skills, respect for people, their judgments and manifestations, tolerance and tact in interaction with others, develops critical thinking, reflection and self-reflection. Consequently, the level of tolerance of the student depends on the level of development of dialogical skills. This idea is the key to the development of tolerance of high school students [5; 79].

A significant increase of attention to the study of foreign languages, according to experts, can be attributed to the number of positives we swept the Bologna process, because the foreign language makes it possible to establish international contacts, integration of cultures, and on this basis — expanding horizons, knowledge and greater tolerance. In this sense, the educational process in a foreign language has a pronounced intercultural dominant.

Thus, the very essence, the purpose of the subject says about the prospects of its use in solving the problem. The teaching of foreign languages is an integral part of the general system of education, and therefore, to a certain extent, it is subject to the main trends in the development of this system. This is most obviously reflected in the teaching methods. The global focus on the humanization of education is reflected in the teaching of foreign languages, focusing the learning process on the development of the student's personality by means of this subject. The main characteristic of the humanistic orientation of personality-oriented teaching of foreign languages with respect to its content, teaching methods, types and methods of pedagogical interaction is its psychotherapeutic basis, which is understood as the development of fundamentally new, mentally comfortable, situational-adequate, safe for the individual and society ways of understanding between people in professional activity and in personal life.

Learning foreign languages, in addition to the actual language training and linguistic development, can actualize the student's different types of tolerance. The very methodological aspect, the mechanism of language acquisition, organizational forms of classes help in teaching students to cooperate, to express their positions, points of view, dialogue, empathic listening. The inclusion of the teacher in the learning process of social interaction techniques (sensitive training) contributes to the development of students' values of interaction and culture, partnership skills, skills to cooperate [6; 48].

Role modeling in foreign language classes implements the most important strategic and methodological principles of social interaction. The use of game modeling for the development of tolerance of students is that this method is aimed at obtaining a psychocorrective effect [7; 28] due to intensive interpersonal communication and performance of joint activities of students. Game modeling can have a powerful diagnostic, prognostic and correctional potential in terms of socio-psychological training of specialists, the acquisition of significant socio-psychological experience, the analysis of both their own behavior and the behavior of others, the development of psychological competence of the future specialist.

Thus, the integration of pedagogical conditions for the development of tolerance is carried out within the framework of pedagogical technology and general methods of development of the quality in question. The conceptual idea at the heart of the technology is to develop students' tolerance as a quality, value, principle, life and professional position, which manifests itself in the ability to organize and reflect their activities in the logic of constructive interaction, pluralism and attitudes that contribute to effective interpersonal and professional interaction.

References

- 1 Sokolova E.N. Training of a foreign language teacher taking into account modern trends of updating the content of education / E.N. Sokolova // *Foreign languages at school*. — 2001. — No. 4. — P. 8–11.
- 2 Миротворская И.В. Уровень толерантности студентов Казахстана / И.В. Миротворская // Психолого-педагогический аспект межкультурной толерантности в социальной сфере Республики Казахстан: сб. науч. ст. Москов. пед. ун-та. — 2004. — С. 124–128.
- 3 Reardon, Betty E. *Tolerance is the road to peace* / Reardon, Betty E. — London: Bonfi, 2001. — 301 p.
- 4 Мирошнеченко Л. Программа образовательной культурной толерантности в университете / Л. Мирошнеченко, А. Шорофеева // *Высшее образование Казахстана*. — 2007. — № 9. — С. 24–29.
- 5 Голова В. Воспитание педагогической толерантности / В. Голова // *Учитель*. — 2004. — № 4. — С. 79, 80.
- 6 Зятков А.Н. Толерантность, плюрализм и критицизм / А.Н. Зятков // *Вопросы философии*. — 1997. — № 11. — С. 46–54.
- 7 Панфилов А.П. О формировании толерантности у молодежи / А.П. Панфилов // *Воспитание учащихся*. — 2010. — С. 26, 27.

Н. Стамғалиева

Шет тілдер факультетінің студенттерінің төзімділігін қалыптастыру

Мақалада педагогикалық мамандықтарының студенттерінің төзімділігін дамыту қарастырылды. Төзімділікке тәрбиелеу оның құрылымының функционалды мазмұнына байланысты, жеке және тұлғалық дамуда, әлеуметтену мен оқытуда маңызды рөл атқарады. Төзімділік — бұл белгілі бір ұғым ғана емес, сонымен қатар этникалық топтар, діндер мен адамдар топтары арасындағы өзара іс-қимыл мен қарым-қатынасты анықтайтын адамгершілік қағидаттар жүйесі. Қазақстанда субъективті және объективті қарым-қатынас қағидаттарына сүйене отырып, студенттермен ізгілік, сыйластық қарым-қатынас стилін ұстанатын және машықтандыратын оқытушылар көп. Сонымен қатар авторитарлық педагогика мәселесіде өте өткір.

Кілт сөздер: төзімділік, көптілділік, мультимәдениет, жеке және тұлғалық даму.

Н. Стамғалиева

Формирование толерантности у студентов факультета иностранных языков

В статье рассмотрено развитие толерантности у студентов педагогических специальностей. Воспитание толерантности имеет важное значение в индивидуальном и личностном развитии, социализации и обучении, благодаря функциональному содержанию ее структуры. Толерантность — это не только определенное понятие, но и система гуманных принципов, которые должны определять взаимодействие и отношения между этническими группами, религиями и группами людей. В Казахстане много педагогов, которые исповедуют и практикуют гуманный, уважительный стиль общения со студентами, действуя на принципах субъективных и объективных отношений. В то же время проблема авторитарной педагогики стоит чрезвычайно остро.

Ключевые слова: толерантность, многоязычие, мультикультурализм, индивидуальное и личностное развитие.

References

- 1 Sokolova, E.N. (2001). Training of a foreign language teacher taking into account modern trends of updating the content of education. *Foreign languages at school*, No. 4, 8–11.
- 2 Mirotvorskaya, I.V. (2004). Uroven tollerantnosti studentov Kazakhstana [The Level of tolerance of students of the Kazakh Republic]. Psychological-pedagogical aspects of inter-ethnic tolerance in socio-cultural space of the Kazakhstan: *sbornik nauchnykh statei* — *Collection of scientific works. articles*. (pp. 124–128). Kazakhskii filial Moskovskoho pedahohicheskoho Universiteta [Kazakh branch of Moscow state pedagogical University] [in Russian].
- 3 Reardon, Betty E. (2001). *Tolerance is the road to peace*. London: Bonfi.
- 4 Miroshnichenko, L., & Shorofeyeva, A. (2007). Prohramma obrazovatelnoi kulturnoi tollerantnosti v universitete [Programme of education of culture of tolerance in the University]. *Vysshee obrazovanie Kazakhstana — Higher education in Kazakhstan*, No. 9.

5 Golova, V. (2004). Vospitanie pedahohicheskoi tollerantnosti [Education of pedagogical tolerance]. *Uchitel — Teacher*, No. 4, 79, 80 [in Russian].

6 Zyatkov, A.N. (1997). Tollerantnost, pluralizm i kritichizm [On tolerance, pluralism and criticism]. *Voprosy filosofii — Questions of philosophy*, No. 11, 46–54 [in Russian].

7 Panfilov, A.P. (2010). O formirovanii tollerantnosti u molodezhii [On the formation of tolerance in young people]. *Vospitanie uchashchikhsia — Education of students*, 26, 27 [in Russian].

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦІЯ МЕН ДӘСТҮРЛЕР ТРАДИЦІИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

UDC 81'246.3:008

G.K. Tleuzhanova¹, N. Stanciu², Sh.K. Tuleubayeva¹

¹*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan;*

²*University of Belgrade, Serbia*

(E-mail: bekadil.73@mail.ru)

Polylinguality as a condition of preservation of cultural values in a modern society

The article is devoted to multilingualism and its functioning in a modern educational society. The article gives grounds for the urgency of multilingualism concepts connected with bilingualism phenomena and discusses the main directions of their development. Multilingualism and polilingualism are the basis for formulating and defining the concepts of multilingual education. The authors have analyzed such concepts as «bilingualism», «multilingualism», «trilingualism», and «polilingualism». The authors also emphasize subject-language integrated learning as one of the multi-linguistic approaches, providing instruction in two subjects simultaneously and being one of the effective mechanisms for forming the professional competence of a future foreign language teacher. The essence of multilingual education is aimed not only at maintaining and developing cultural diversity, norms and forms of activity based on dialogue and interaction of different cultures, but also at the diversity of world politics and culture.

Keywords: bilingualism, multilinguism, trilingualism, plurilingualism, polyglotism, sociological accent, internationalization, individual, micro and macro communities, polylingual approach, subject-language integrated learning, multilingual education.

According to historical chronicles, multilingualism has been always and everywhere, where there was a need for intercultural relations. The term *multilingualism* appeared in European languages only in the 19th century. In the Webster dictionary, the word «multilingualism» appears in the forties of the XIXth century [1]. The definition *multilingualism*, as well as *bilingualism* and *trilingualism*, has been changed and expanded with time, which led to new meanings in the concept of *multilingualism*. The term *multilingualism* is ideally used in the meaning of «additional language skills to the same extent as monolingual people speak their own language». So, the terms *bilingualism* and *trilingualism* as varieties of multilingualism in this case mean high proficiency in two or three languages [2].

Such prominent scientists, public men, writers of the East as Mahmoud Kashgari, Alisher Navoi, Al-Farabi, etc. wrote their works in both their native and other (Arabic, Persian) languages.

According to the founder of pedagogical science Ya.A. Komensky, polylinguism or «polyglot», has a long history. According to his linguo-didactic concept, «a literate person should know several languages: the native language for «private life», neighboring peoples' language (languages) for communication, Latin for reading scientific books, Greek and Arabic for philosophers and doctors, Greek and Jewish for theologists. At the same time, a great importance was given to the native language and Latin, which should be learned thoroughly [3].

Ya.A. Komensky distinguished the concepts of language knowledge and language proficiency. He wrote: «the knowledge is needed only in knowledge skills, while knowledge and imitation are needed in work with pen and mouth. Speech must first be understood, which is the easiest, then it must be repeated by

writing, which is a little more difficult, but not so much. To speak means something unexpected, and this is what we can desire, seek and give» [3].

Another valuable statement by Ya.A.Komensky is the applied nature of language learning, which should be «not as a part of education or scholarship, but as a tool for gaining knowledge and giving it to others». From the methodological viewpoint, the author stays modern to this day, since the main language learning criterion is considered to be its practical mastery [3].

As for the problems of bilingualism in modern society, Chingiz Aitmatov tells about two ways of its development: «The first way is to rely completely on the «dependence» of a highly developed language, that is, to use it completely. And the second way is the way of coexistence, that is, the parallel development of the national language using the non-mother tongue» [4; 108].

We have studied the works of scientists, who did research in multilingualism, and analyzed the concepts of «bilingualism», «multilingualism», and so on.

We give several definitions that are in the scientific literature. For example, K.Kh. Khanazarov defines bilingualism as «proficiency and use of two languages» [5; 157].

According to M.S. Dzhunusova, bilingualism is a «socio-linguistic phenomenon that arose as a result of multilingual population communication» [6; 433].

The scientists, studying bilingualism in the social aspect, use the terms «sociological» and «socio-linguistic» as synonyms. However, there is also its differentiated use. Thus, Yu.D.Desheriev and I.F. Protchenko define bilingualism as follows: «... the knowledge of two languages in such a way as to express and set out their thoughts in an accessible form for others regardless of interference degree, and the use of internal speech by a bilingual individual within written or oral communication in a second language, as well as the ability to perceive someone else's speech with full understanding» [7; 35].

B.N. Golovin believes that bilingualism is «the functioning of two languages in the same territory and in the same ethnic environment. In other words, it is the use of two languages by the same population when communicating» [8; 25].

W. Weinreich defines bilingualism as the practice of alternate use of two languages, and those who speak in it are bilingual [9].

According to V.A. Avrorin, «bilingualism is a fluent proficiency in two languages. In other words, bilingualism begins when the degree of second language skills approaches close to the degree of the first language skills» [10; 54].

In the modern world, multilingualism is widespread. And this is due to the modern society demand. Multilingualism gives a person great opportunities for communication, preservation and development of cultures. Peoples' long-term contacts lead to bilingualism and multilingualism.

M.M. Fomin writes that «the ability to master several languages is a special kind of individual ability. Learning two, three or more languages is a means of accessing a multicultural space. Polylinguism is a term essentially adequate to multiculturalism» [11].

W. Weinreich states the following in his work: «Certainly, multilingualism is not only a significant phenomenon, but quite common and widespread as well. Among linguists it is customary to consider monolingualism as a rule, and multilingualism as something exceptional. This highly idealized view has a number of sources. Another feature of multilingualism, which can be easily represented as a variable, is the same speaker's language proficiency. Completely fluent and bilingual proficiency certainly differs from mastering only the beginnings of the second language. But the difficulty of the task facing the person and his failures in duplicating the monolingual norms of each language (in contrast to the «extent» of these failures) are similar in both cases» [9].

According to Professor Sabatkov R.B., the way to bilingualism and multilingualism begins with the native language. Child's education and upbringing in his first days at school must be carried out in his native language, that is, in which he thinks. If we start teaching an unfamiliar language at once, then there will be his mental retardation. We should give a proper place to the mother tongue with the subsequent «imposition» of the second and third language system on it at all stages of teaching, which will allow organizing the work on the formation and development of bilingualism and polylinguism at school. When teaching the second language (Russian in our case), the teacher will be able to rely on the knowledge and skills that a child got at his native language lessons in the field of vocabulary, phonetics and grammar, and when teaching the third (foreign) language — on knowledge and skills acquired both at native and Russian language lessons [12].

Our analysis of the scientific literature allows us to conclude that there are many definitions of bilingualism and multilingualism, some of which are almost identical, while the others are fundamentally different.

Multilingualism is a distinctive feature of cultural, political and economic diversity of social reality. Multilingualism is determined by the historical interaction of different civilizations and peoples. In these conditions, there is a rational reason to use different languages for performing different social functions and roles. In the modern world, citizens of many independent states need to know several languages at once at a fairly good level.

The modern world of nations is the world of numerous languages with a formal status, as the disciplinary community presupposes general linguistic rules.

Multilingualism is a natural phenomenon in the multinational world, which leads to a misunderstanding of different languages' speakers with each other.

The global context of modern society development, primarily characterized by the IT priority in obtaining the information, places the highest value on the multilingualism phenomenon in this process. Indeed, multilingualism has become one of the important components of social reality, mainly as a mechanism of its construction. This process is impossible without taking into account local and universal discourses, updated with the help of a wide variety of different languages. We can definitely say that multilingualism has become a prerequisite for successful socialization, inculturation and acculturation in modern social reality. Nowadays, the internationalization of life requires including multilingualism in the context of everyday life from individuals, groups, micro- and macro-communities [13].

Language contacts in the education, economics, politics and culture can serve as a clear example. Globalization and social openness enhance the prestige of multilingualism by providing social and economic advantages and social mobility to its speakers.

The sociological context of multilingualism is the study of «language in its social context» [14]. This means that the sociological emphasis is focused on the ways of using the language in different types of society and the factors affecting the ways of using the language (social status, gender, age and educational characteristics).

At the same time, multilingualism as an individual's ability to use two or more languages, depending on the communicative situation, is one of the important factors in the survival of individuals in the modern global world [9].

Currently, multilingualism is justly considered to be the education indicator. Moreover, multilingualism is an important mechanism for resolving intercultural conflicts and creating conditions for a full social communication. Its humanistic nature is actualized in a successful interaction of different cultures representatives within maintaining their local ethnocultural identity.

When studying multilingualism, such concepts as multilingual approach, multilingual education, etc, become inseparable.

Currently, the multilingual approach is one of the urgent problems in the education system of Kazakhstan, which is aimed at implementing the multilingual education of citizens. Those states, that create favorable conditions for their citizens in getting high-quality and modern education, can successfully develop and enter into a number of leading countries of the world harmoniously.

In the national cultural project «The Trinity of Languages», much attention is paid to the development of three languages: Kazakh as the state language, Russian as the language of inter-ethnic communication and English as the language of successful integration into the global economy. The First President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev emphasizes in it that «the knowledge of three languages for a modern Qazaqstani is a prerequisite for his own well-being» [15].

The works of Kazakhstan scientist B.A. Zhetpisbayeva are invaluable in developing the implementation of multilingual approach.

According to B.A. Zhetpisbayeva's viewpoint, multilingual education is «a purposeful, organized, standardized three-languages process of learning, education and individual's development as a multilingual personality, based on a simultaneous mastery of several languages as a part of socially significant human experience embodied in language skills, speaking activity, as well as emotionally valuable attitude towards languages and cultures» [16; 12].

According to Kazakhstan researchers Zh.Z. Torybaeva and B.A. Toibekova's study, «a multilingual education is the basis for the formation of a multicultural personality» [17]. They say that «knowledge of lan-

guages, including Kazakh, Russian and foreign languages, enriches personality, forms intercultural communication, tolerance and thinking» [17; 134].

A.V. Varenitsa has a similar opinion. She defines multilingual education as «the most important part of modern general education, contributing to the development of other languages, cultural values, traditions, lifestyles by students and also serving as a means for the development of dialectical thinking, personal enrichment and personality formation as a whole» [18].

Z.N. Zangiyeva defines multilingual education as «a purposeful process of introducing the world culture by learning the native and Russian languages, in which language can be an effective means of familiarizing people with material and intellectual culture of peoples, its customs and traditions, since the revival and preservation of intellectual culture, the sense of national identity formation is one of the most relevant under current conditions» [19].

According to the conclusions of Bayandina Z.K and Nurmagambetova Zh.S., «multilingual education is a purposeful process of introducing the world culture by learning several languages, when the languages studied serve as a way to gain special knowledge, to master the cultural, historical and social experience of various countries and peoples» [20].

V.N. Galeyev and Z.G. Nigmatov say that «multilingual education is a purposeful process of introducing the world culture by learning several languages, when the languages studied serve as a way to gain special knowledge and to master cultural, historical and social experience various countries and peoples» [21].

A.V. Shafrikova defines multicultural education within the interactive approach as «a present-day trend in the world process, which affirms the idea that many independent entities are at the core of world civilization». She considers the concept of «multicultural education» as the most comprehensive of all the terms connected with it. Revealing the essence of multicultural education, A.V. Shafrikova emphasizes that it is aimed at maintaining and developing the whole variety of cultural values, norms, standards and forms of activity in this society and is based on the principles of interacting with different cultures. She considers multicultural education in the international and inter-ethnic context as the interconnection of various cultures in the education sector [22].

T.B. Menskaya is close to this opinion and notes that «multicultural education means not only different things for different people in society, but is due to the economic realities and ideology of various societies in general» [23].

The implementation of multilingual education, based on consistency, continuity, sequence [24; 24–28], is possible due to training activities (basic courses content (its parts, sections, paragraphs, accompanying materials, etc.); elective courses; special courses), extracurricular activities (socio-cultural, linguistic practices), research activities.

The basic ideas in the multilingual education implementation are: stimulating and motivating the use of native and non-native languages in accordance with the students' needs; formation of intercultural communication skills; learning strategy of the native and non-native cultures features through the language, as well as the features of their interaction; going beyond native culture, acquiring cultural mediator's qualities without losing one's own national and cultural identity; rest on students' linguistic and cultural knowledge; focusing of learning content on the socio-cultural situation of the country, region, the languages of which are being studied.

Such types and forms of activity and technologies contribute to the effectiveness of the multilingualism formation process as: interactive lectures by using different languages, information and communication projects, game and role activities (excursions, distance travel, interviews), sign- and context-oriented technologies (using elements of cultural dramatization, semiotic text analysis, analysis of household items, art), workshops of values-based orientations, using distance learning technologies, interactive communications (ICQ, Skype, mail-agent), etc.

Affirming the fundamental role of languages in the multilingualism formation, attention should be paid to the fact that students respect cultural traditions, differences, uniqueness of peoples, tolerance, positive attitude towards the foreign cultures manifestations due to learning the native and foreign languages. The language, perceived as a part of culture, becomes a means of its knowledge.

F.H. Kirguyeva notes that «learning language only as a discipline in class is not enough for a full language communication. Therefore, a change towards a multilingual education, which in most schools of Western, Central Europe, the USA and Canada was already considered to be a very promising direction in learning languages already in the 60–70s of the XXth century, has become an objective necessity today» [25]. In these conditions, the higher school faces new tasks, the purpose of which is to provide highly qualified

specialists who have mastered not only professional knowledge, but are also ready for intercultural communication, independent problem solving, having critical and creative thinking and culture and are proficient in foreign languages. To do this, it is necessary to create a multilingual and multicultural space for training future teachers, to ensure the social and academic mobility of young people who are ready to teach subjects in both their native and foreign languages. This means the creation and development of modern educational research centers with international participation, design and implementation of new technologies, the formation of a staff retraining system in Kazakhstan. New training requirements also determine new approaches to the organization and implementation of the educational process. Rapid changes in the educational services require the same mobility from the universities. Therefore, the advanced training, the introduction of innovative teaching technologies and the use of good practices from leading world universities should become the norm for each teacher.

One of such approaches is Content and Language Integrated Learning (CLIL), which makes it possible, for example, to combine learning English or German and a special subject, i.e. to expand the general educational space through a functional approach to teaching a second language [26, 27]. The specific feature of this approach is that «language becomes a tool for learning non-language subject, in which both language and subject play a cooperative role» [28; 58]. The attention is focused both on the content of special texts and necessary subject terminology. Moreover, the language is integrated into the curriculum, and the language immersion need for discussing case material significantly increases the motivation for using the language in the context of the topic being studied [29]. Content and Language Integrated Learning is such a teaching method in which some subjects are taught in foreign languages. Thus, teaching students their native and foreign languages stands together. Teaching is given in two languages in such a way that a language in learning situations is used, appropriate to the situation and teaching aims. According to the CLIL method, the second language can be used on all disciplines in all classes, except mother tongue [30].

Zhetpisbaeva B.A., Kubeeva A.E. consider that the idea of using the principle of subject-language integrated learning arose as a result of the increased requirements for the level of foreign language proficiency with a limited scope for its study. This approach allows two subjects to be taught simultaneously, although the focus may be on either language or non-language subject. CLIL views foreign language learning as a tool for learning other subjects. Language learning goes through a subject area, i.e. the CLIL lesson is not a foreign language lesson, but a foreign language subject lesson. At the same time, this contributes to a rethinking of the needs and abilities of schoolchildren to communicate in their mother language [31].

The experience of implementing this method shows that when developing a training course based on this methodology, it is necessary to take into account 4 «C» of CLIL methodology: Content is the knowledge, skills, subject area skills that are progressing. Communication is the use of a foreign language in teaching with the emphasis on its use. Cognition is the development of cognitive and mental abilities that form a general idea (specific or abstract). Culture (cultural knowledge) is providing oneself as a part of culture, as well as awareness of alternative cultures [32].

The development of training activities based on the CLIL methodology is implemented taking into account the following recommendations:

- 1) it is necessary to plan and organize each lesson, based on four principles: Content/Communication/Cognition/Culture;
- 2) each lesson should have clearly defined goals, learning outcomes, assessment methods and criteria, and reflection;
- 3) the teacher should regularly conduct his classes' self-analysis based on the Content and Language Integrated Learning checklist;
- 4) it is necessary to use supportive and formative assessment in practice and alternative forms of assessment;
- 5) it is necessary to develop and select high-quality materials, visual aids and authentic texts for Content and Language Integrated Learning on all subject courses.

Thus, Content and Language Integrated Learning as one of multilingual approaches is one of the effective mechanisms for forming a future teacher's professional competence. The effectiveness of a future teacher's professional competence is largely due to his mastery of knowledge and skills in the aspect of Content and Language Integrated Learning.

In the globalized world, multilingualism as a personal quality and as a modern world trend is also an important factor in increasing the individual's competitive growth, creating positive communicability and the ability to live in a multicultural and multilingual environment.

The urgency of multilingual education is determined, first of all, by global trend towards integration in the economic, cultural and political spheres. Given these trends, it provides a person with a wide access to information in various subject areas, obtaining new information in accordance with individual needs and continuing education opportunities, which creates additional chances to compete in the pan-European and global market of specialists.

An important socio-political determinant of multicultural education development is an intensive development of integration processes as an important component of today's world development, as well as the desire of Kazakhstan and other countries to integrate into the world and European socio-cultural and educational space, preserving national identity at the same time. Integration processes contribute to the transformation of Europe into a multilingual space. The mobility of people, their motivation to learn foreign languages, as well as setting and maintaining contacts within their own country and abroad increased since the borders between states have been opened.

In conclusion, it should be noted that multilingual education is currently urgent, since this form of the educational process is the best way to learn mother tongue, develop dialectic thinking, broaden the outlook and form a multicultural personality. It is a person with multilingual and multicultural competence that is defined as the central category. Multilingual education is an integral part of modern general education. It helps students learning other languages, peoples' cultural values and traditions, lifestyles, young people's education respecting foreign life values.

References

- 1 Random House Webster's College Dictionary. New York: Random House, 1995. — P. 1600.
- 2 Смокотин В.М. Многоязычие и проблемы преодоления межъязыковых и межкультурных коммуникативных барьеров в современном мире / В.М. Смокотин. — Томск: Изд-во Том. ун-та, 2010. — 222 с.
- 3 Коменский Я.А. Педагогическое наследие / Я.А. Коменский; сост. А.Н. Джуринский, В.М. Кларин. — М.: Педагогика, 1987. — 412 с.
- 4 Айтматов Ч.В. В соавторстве с землей и водой / Ч.В. Айтматов. — Бишкек, 2009. — 406 с.
- 5 Ханазаров К.Х. Решение национально-языковой проблемы в СССР / К.Х. Ханазаров. — М., 1982. — 257 с.
- 6 Джунусов М.С. Социальные аспекты двуязычия в СССР / М.С. Джунусов // Социология и идеология. — М., 1989. — 450 с.
- 7 Дешериев Ю.Д. Основные аспекты исследования двуязычия. Проблемы двуязычия и многоязычия / Ю.Д. Дешериев, И.Ф. Протченко. — М., 1972. — 325 с.
- 8 Головин Б.Н. Основы культуры речи / Б.Н. Головин. — М.: Высш. шк., 1980. — 256 с.
- 9 Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. — Вып. 6. Языковые контакты. — М.: Прогресс, 1972. — С. 25–60.
- 10 Аврорин В.А. Роль родного и русского языков в культурном подъеме народов Севера / В.А. Аврорин // Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. — Т. XXXII. — Вып. 6. — М., 1973. — С. 503–512.
- 11 Фомин М.М. Обучение иностранному языку в условиях многоязычия (двуязычия) / М.М. Фомин. — М., 1998. — 213 с.
- 12 Сабаткоев Р.Б. Обучение родному, русскому и иностранному языкам как средство формирования и развития билингвальной и полилингвальной языковой личности / Р.Б. Сабаткоев // Полилингвальное образование как основа сохранения языкового наследия и культурного разнообразия человечества: материалы междунар. конф. — Владикавказ, 2006. — С. 62.
- 13 Могилевич Б.Р. Языковое конструирование глобальной социальной реальности / Б.Р. Могилевич // Изв. Сарат. ун-та. Нов. сер. Сер. Социология. Политология. — Т. 16. — Вып. 3. — 2016. — С. 286–289.
- 14 Labov W. The Study of Language in its Social Context / W. Labov // Stadium Generale. — 1970. — P. 23, 36.
- 15 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана от 28 февраля 2007 г. «Новый Казахстан в новом мире» [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://adilet.zan.kz/rus/docs/K070002007_links.
- 16 Жетписбаева Б.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: автореф. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 – «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Б.А. Жетписбаева. — Караганды, 2009. — 44 с.
- 17 Торыбаева Ж.З. Қазіргі мектеп жағдайында көптілді тұлғаны қалыптастыру ерекшеліктері / Ж.З. Торыбаева, Б.А. Тойбекова // Педагогика және психология. — 2015. — № 3(24). — Б. 132–137.
- 18 Вареница А.В. Психолого-педагогические условия развития личности в полилингвальном образовательном пространстве // Полилингвальное образование как основа сохранения культурного разнообразия и языкового наследия человечества: материалы II междунар. науч. конф. — Владикавказ: СОГПИ, 2008. — С. 49–53.
- 19 Зангиева З.Н. Проблемы взаимосвязи языка и культуры // Полилингвальное образование как основа сохранения культурного разнообразия и языкового наследия человечества: материалы II Междунар. науч. конф. — Владикавказ: СОГПИ, 2008. — С. 94–96.

- 20 Баяндина З.К. Полилингвальное обучение в качестве одного из факторов полной социализации в современном обществе / З.К. Баяндина, Ж.С. Нурмагамбетова // Междунар. журн. прикладных и фундаментальных исследований. — 2014. № 8–4. — С. 142–142.
- 21 Галеев В.Н., Нигматов З.Г. Полилингвальное обучение и глобальная информатизация // Информационные технологии в образовании: материалы XV Междунар. конф.-выставки [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2005/Moscow/III/2/III-2-5429.html>.
- 22 Шафрикова А.В. Мультикультурный подход в обучении и воспитании школьников: автореф. ... канд. пед. наук. / А.В. Шафрикова. — Казань, 1998. — 21 с.
- 23 Менская Т.Б. Поликультурное образование: Программы и методы / Т.Б. Менская // Общество и образование в современном мире. — Вып. 2. — М., 1993. — С. 128.
- 24 Кучиева Л.А. Проблема подготовки педагогических кадров для системы полилингвального образования // Полилингвальное образование как основа сохранения языкового наследия и культурного разнообразия человечества: материалы Междунар. науч. конф. — Владикавказ: СОГПИ, 2006. — С. 24–28.
- 25 Киргуева Ф.Х. Подготовка учителя начальных классов в системе многоуровневого образования на основе компетентностного и полилингвального подходов: дис. ... д-ра пед. наук. 13.00.08 – «Теория и методика профессионального образования» / Ф.Х. Киргуева. — Владикавказ, 2010. — С. 424.
- 26 Lasagabaster D. Foreign Language Competence in Content and Language Integrated Courses / D. Lasagabaster // The Open Applied Linguistics Journal. — Istanbul, 2008. — P. 31–42.
- 27 Lorenzo F. The Effects of Content and Language Integrated Learning in European Education: Key Findings from the Andalusian Bilingual Sections Evaluation Project / F. Lorenzo // Applied Linguistics. — 2009. — 31. — P. 418–442.
- 28 Marsh D. CLIL/EMILE-The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential / D. Marsh. — Strasbourg, European Commission, 2002, 10.
- 29 Лаптева Т.Г. Некоторые аспекты использования методики CLIL при обучении иностранным языкам // Интерэкспо ГЕО-Сибирь-2012: VIII Междунар. науч. конгр. (10–20 апр. 2012 г.). Новосибирск: Междунар. науч. конф. «Геопространство в социальном и экономическом дискурсе»: сб. материалов [в 2 т.]. — Новосибирск: СГГА, 2012. — Т. 1. — С. 231–233.
- 30 Лалетина Т.А. Интегрированный подход и использование предметно-языковой интеграции при обучении иностранному языку [Электронный ресурс] / Т.А. Лалетина. — Режим доступа: http://elib.sfukras.ru/bitstream/2311/8574/1/3_Laletina_T%5B1%5D.A.pdf.
- 31 Жетписбаева Б.А. К вопросу о методическом обеспечении трёхязычного образования / Б.А. Жетписбаева, А.Е. Кубеева // Вестн. Караганд. гос. ун-та. Сер. Педагогика. — 2017. — № 2(86). — С. 139.
- 32 Нуракаева Л.Т. Методические рекомендации учителям по использованию метода предметно-интегрированного обучения (CLIL) / Л.Т. Нуракаева, З.К. Шегенова. — Астана, 2013. — С. 8–10.

Г.К. Тлеужанова, Н. Станчу, Ш.К. Тулеубаева

Көптілділік қазіргі қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтау шарты ретінде

Мақала Қазақстан Республикасындағы полилингвалды білім берудің өзектілігін қарастыруға арналған. Авторлар «Екі тілділік», «көптілділік», «үш тілділік», «полилингвизм» ұғымдарына талдау жасады. Сонымен қатар екі тілдік құбылыстарға байланысты көптілділік тұжырымдамасының өзектілігі негізделді, олардың дамуының негізгі бағыттары қарастырылды. Полилингвизм және мультилингвизм ұғымдары полилингвалдық білім беру тұжырымдамасын қалыптастыру және нақтылауға арналған негіз болып табылады. Авторлар екі пәнді бірдей оқытуды жүзеге асыратын полилингвалды әдістердің бірі ретінде пәндік-тілдік кіріктіріп оқытуға ерекше көңіл аударады және де бұл оқытудың түрі болашақ шетел тілі мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудың тиімді механизмдерінің бірі болып табылады. Полилингвалды білім берудің мәні әр түрлі мәдениеттердің диалог және өзара іс-қимыл принциптеріне негізделген мәдени құндылықтардың, қызмет нормалары мен формаларының барлық түрлерін сақтауға және дамытуға ғана емес, сонымен қатар әлемдік саясат пен мәдениеттің алуан түрлілігіне қол жеткізуге бағытталған.

Кілт сөздер: екі тілді, көптілді, үш тілді, полилингвизм, полиглоссия, әлеуметтік акцент, интернационализация, жеке тұлға, микро және макро қоғам, мультилингвизм, полилингвалдық тәсіл, пәндік-тілдік кіріктіріп оқыту, полилингвалдық білім.

Г.К. Тлеужанова, Н. Станчу, Ш.К. Тулеубаева

Полилингвальность как условие сохранения культурных ценностей в современном обществе

Статья посвящена рассмотрению вопросов об актуальности полилингвального образования в Республике Казахстан. Авторами проанализированы понятия «двуязычие», «многоязычие», «трёхязычие»,

«полилингвизм». Кроме того, обоснована актуальность концепций многоязычия, связанных с явлениями двуязычия, изучены основные направления их развития. Понятия «полилингвизм» и «мультилингвизм» являются составляющими базы для формулирования и уточнения концепций полилингвального образования. Авторами акцентировано внимание на предметно-языковое интегрированное обучение как один из полилингвальных подходов, поскольку оно осуществляет обучение по двум предметам одновременно и является одним из эффективных механизмов формирования профессиональной компетенции будущего учителя иностранного языка. Полилингвальное образование направлено не только на сохранение и развитие всего многообразия культурных ценностей, норм и форм деятельности, базирующихся на принципах диалога и взаимодействия различных культур, но и необходимо для доступа к многообразию мировой политики и культуры.

Ключевые слова: двуязычие, многоязычие, трёхязычие, полилингвизм, полиглоссия, социологический акцент, интернационализация, индивид, микро- и макрообщество, мультилингвизм, полилингвальный подход, предметно-языковое интегрированное обучение, полилингвальное образование.

References

- 1 Random House Webster's College Dictionary. (1995). New-York: Random House.
- 2 Smokotin, V.M. (2010). *Mnohoiazychie i problemy preodoleniia mezhiazykovykh i mezhkulturnykh kommunikativnykh barerov v sovremenno m mire [Multilingualism and the challenges of overcoming multilingual and intercultural communication barriers in today's world]*. Tomsk: TomSU [in Russian].
- 3 Komenskij, Ya.A., Dzhurinsij, A.N. & Klarin, V.M. (1987). *Pedahohicheskoe nasledie [Pedagogical heritage]*. Moscow: Pedahohika [in Russian].
- 4 Aitmatov, Ch.V. (2009). *V soavtorstve s zemleiu i vodoiu [In collaboration with land and water]*. Bishkek [in Russian].
- 5 Hanazarov, K.H. (1982). *Reshenie natsionalno-yazykovoi problemy v SSSR [Solving the national-language problem in the USSR]*. Moscow [in Russian].
- 6 Dzhunusov, M.S. (1989). *Sotsialnye aspekty dvuiazychiia v SSSR [Social aspects of bilingualism in the USSR]*. Moscow [in Russian].
- 7 Desheriev, Yu.D., & Protchenko, I.F. (1972). *Osnovnye aspekty issledovaniia dvuiazychiia. Problemy dvuiazychiia i mnohoiazychiia [Main aspects of the study of bilingualism. Problems of bilingualism and multilingualism]*. Moscow [in Russian].
- 8 Golovin, B.N. (1972). *Osnovy kultury rechi [Bases of the standard of speech]*. Moscow [in Russian].
- 9 Vajnrakh, U. (1972). *Odnoiazychie i mnohoiazychie [Monolingualism and multilingualism]*. *Novoe v lingvistike — New in linguistics*, 2. *Yazykovye kontakty — Language contacts*. Moscow: Prohress [in Russian].
- 10 Avrorin, V.A. (1973). *Rol rodnoho i russkoho vazykov v kulturnom podeme narodov Severa [The role of native and Russian languages in the cultural rise of the peoples of the North]*. *Izvestiia AN SSSR. Otdelenie literatury i yazyka — News of Academy of Sciences of the USSR. Literature and Language Department*, Vol. XXXII, Issue 6, 503–512 [in Russian].
- 11 Fomin, M.M. (1998). *Obuchenie inostrannomu yazyku v usloviakh mnohoiazychiia (dvuiazychiia) [Teaching a foreign language in the conditions of multilingualism (bilingualism)]*. Moscow [in Russian].
- 12 Sabatkov, R.B. (2006). *Obuchenie rodnomu, russkomu i inostrannomu yazykam kak sredstvo formirovaniia i razvitiia bilinhalnoi i polilinhalnoi yazykovoi lichnosti [Teaching native, Russian and foreign languages as a means of forming and developing a bilingual and multilingual language personality]*. *Proceedings from Multilingual education as the basis for the preservation of the linguistic heritage and cultural diversity of mankind: XV Mezhdunarodnaia konferentsiia — The XV International Conference*. (p. 62). Retrieved from <http://ito.edu.ru/2005/Moscow/III/2/III-2-5429.html> [in Russian].
- 13 Mogilevich, B.R. (2016). *Yazykovo konstruirovaniie globalnoi sotsialnoi realnosti [Language design of global social reality]*. *Izvestiia Saratovskogo universiteta. Novaia seriia. Seriia. Sotsiologiia. Politologiia — News of the Saratov university. New series. Series. Sociology. Political science*, Vol. 16, Issue 6, 286–289 [in Russian].
- 14 Labov, W. (1970). *The Study of Language in its Social Context*. *Stadium Generale*, No. 23, 36.
- 15 Poslanie Prezidenta Respubliki Kazakhstan N.A. Nazarbaeva narodu «Novyi Kazakhstan v novom mire» (2007). *Poslaniia Lidera natsii k narodu [Message from the President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan dated February 28, 2007 «New Kazakhstan in a new world»]*. *adilet.zan.kz*. Retrieved from http://adilet.zan.kz/rus/docs/K070002007_/links [in Russian].
- 16 Zhetpisbaeva, B.A. (2009). *Teoretiko-metodologicheskie osnovy poliiazychnogo obrazovaniia [Theoretical and methodological basis of multilingual education]*. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Karaganda [in Russian].
- 17 Torybaeva, J.Z. & Toibekova, B.A. (2015). *Kazirhi mektep zhahtaiynda koptildi tulhany kalyptastyru erekshelikteri [In the present of school of feature of formation multilingual persons in conditions]*. *Pedahohika zhane psikhologiia — Pedagogics and psychology*, 3, 132–137 [in Kazakh].
- 18 Varenitsa, A.V. (2008). *Psikhologo-pedahohicheskie usloviia razvitiia lichnosti v polilinhalnom obrazovatelnom prostranstve [Psycho-pedagogical conditions of personality development in polylingual educational space]*. *Proceedings from Multilingual education as a basis for preserving the cultural diversity and linguistic heritage of mankind: II Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiia — 2nd International Scientific and Conference*. (pp. 49–53). Vladikavkaz: SOHPI [in Russian].
- 19 Zangieva, Z.N. (2008). *Problemy vzaimosvazi yazyka i kultury [Problems of the interrelationship between language and culture]*. *Proceedings from Multilingual education as a basis for preserving the cultural diversity and linguistic heritage of mankind: II Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiia — 2nd International Scientific and Conference*. (pp. 94–96). Vladikavkaz: SOHPI [in Russian].

- 20 Bayandina, Z.K. & Nurmagambetova, Zh.S. (2014). Polilinhvalnoe obuchenie v kachestve odnogo iz faktorov polnoi sotsializatsii v sovremennom obshchestve [Polylingualism as a factor in full socialization in modern society]. *Mezhdunarodnyi zhurnal prikladnykh i fundamentalnykh issledovaniy — International Journal of Applied and Fundamental Research*, 8–4, 142–142 [in Russian].
- 21 Galeev, V.N. & Nigmatov, Z.G. (2005). Polilinhvalnoe obuchenie i globalnaia informatizatsiia [Polylingual Learning and Global Informatization]. Proceedings from Information technology in education: *XV Mezhdunarodnaia konferentsiia vystavki — XV International conferences exhibitions*. Retrieved from / <http://ito.edu.ru/2005/Moscow/III/2/III-2-5429.html> [in Russian].
- 22 Shafrikova, A.V. (1998). Multikulturnyi podkhod v obuchenii i vospitanii shkolnikov [Multicultural approach in the education and upbringing of schoolchildren]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kazan [in Russian].
- 23 Menskaya, T.B. (1993). Polikulturnoe obrazovanie: Prohrammy i metody [Multicultural education: Programmes and methods]. *Obshchestvo i obrazovanie v sovremennom mire — Society and Education in the Modern World, Issue 2*, 128. Moscow [in Russian].
- 24 Kuchieva, L.A. (2006). Problema podgotovki pedagogicheskikh kadrov dlia sistemy polilinhvalnogo obrazovaniia [The problem of teacher training for the polylingualism education system]. Proceedings from Multilingual education as a basis for preserving the cultural diversity and linguistic heritage of mankind: *II Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiia — 2nd International Scientific and Conference*. (pp. 24–28). Vladikavkaz: SOHPI [in Russian].
- 25 Kirgueva, F.Kh. (2010). Podgotovka uchitelia nachalnykh klassov v sisteme mnohourovnevoho obrazovaniia na osnove kompetentnostnoho i polilinhvalnogo podkhodov [Training of primary teachers in multilevel education based on competency and multilingualism]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Vladikavkaz [in Russian].
- 26 Lasagabaster, D. (2008). Foreign Language Competence in Content and Language Integrated Courses. *The Open Applied Linguistics Journal*, 31–42. Istanbul.
- 27 Lorenzo, F. (2009). The Effects of Content and Language Integrated Learning in European Education: Key Findings from the Andalusian Bilingual Sections Evaluation Project. *Applied Linguistics*, 31, 418–442.
- 28 Marsh, D. (2002). CLIL/EMILE-The European Dimension: Actions, Trends and Foresight Potential. *Strasbourg, European Commission*, 10.
- 29 Lapteva T.G. (2012). Nekotorye aspekty ispolzovaniia metodiki CLIL pri obuchenii inostrannym yazykam [Some aspects of using CLIL in foreign language training]. Proceedings from Interehkspo GEO-Sibir'-2012: *VIII Mezhdunarodnyi nauchnyi konhress (10–20 apreliia 2012 hoda) — VIII International Scientific Congress*. Novosibirsk: Geospatial in Social and Economic Discourse: *Mezhdunarodnaia nauchnaia konferentsiia — International Scientific Conference*. Sat materials in 2 Volumes. Vol. 1; pp. 231–233). Novosibirsk: SHHA [in Russian].
- 30 Laletina, T.A. Intehrirovannyi podkhod i ispolzovanie predmetno-yazykovoi intehratsii pri obuchenii inostrannomu yazyku [Integrated approach and use of subject-language integration in foreign language education]. *elib.sfukras.ru*. Retrieved from http://elib.sfukras.ru/bitstream/2311/8574/1/3_Laletina_T%5B1%5D.A.pdf [in Russian].
- 31 Zhetpisbayeva, B.A. & Kubeeva, A.E. (2017). K voprosu o metodicheskoi obespechenii tryokh yazychnogo obrazovaniia [To the question of methodical provision of trilingual education]. *Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy Series*, 2(86), 139 [in Russian].
- 32 Nurakaeva, L.T. & Shegenova, Z.K. (2013). *Metodicheskie rekomendatsii uchiteliu po ispolzovaniiu metoda predmetno-intehrirovannogo obucheniia [Methodological Recommendations for Teachers on the Use of the Subject-Integrated Learning Method (CLIL)]*. Astana [in Russian].

Н.А. Горбунова

*Карагандинский государственный университет им. Е.А. Букетова, Казахстан
(E-mail: ant_nadezhda@mail.ru)*

Модульный принцип построения образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики в условиях модернизации современного образования

В статье рассмотрены особенности реализации модульного принципа построения образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики. Разработка новых образовательных программ обусловлена современными требованиями к подготовке учителей информатики, отвечающей социальному заказу и потребностям рынка труда. Раскрыта сущность модульного принципа построения образовательной программы, который позволяет обеспечить гибкость и свободу выбора учебного контента на основе сочетания инвариантной (обязательной) и вариативной (по выбору) части изучаемых дисциплин. В статье определены основные трудовые функции будущего учителя информатики. Дана характеристика видам профессиональной деятельности учителей информатики (социально-педагогическая, образовательная, научно-исследовательская, организационно-методическая, культурно-просветительская, организационно-управленческая). Для совершенствования профессиональной подготовки учителей информатики в условиях обновления содержания образования разработана новая образовательная программа 6B01505 — «Информатика», построенная по модульному принципу. В образовательную программу входят организационно-методические модули: «Мировоззренческие основы модернизации общественного сознания», «Социально-политические знания», «Информационно-коммуникативный», «Основы педагогической подготовки», «Естественно-математический», «Образовательные технологии», «Алгоритмический», «Информационно-технологический», «Итоговая аттестация».

Ключевые слова: профессиональная подготовка учителей информатики, виды профессиональной деятельности учителя информатики, обновление содержания образования, учебный процесс вуза, информационно-коммуникационные технологии в образовании, модульное обучение, образовательная программа, модульный принцип построения образовательной программы, профессиональные компетенции.

Образование, как известно, является тем фундаментом, на котором строится и держится сильное государство. В соответствии со Стратегической программой развития страны «Казахстан – 2030» [1], система образования претерпевает кардинальные изменения в области целей образования, поскольку будущее современной цивилизации зависит не только от уровня технологического и экономического роста, но и от качества человеческих ресурсов. Актуальность модернизации системы образования Казахстана обусловлена важностью социальной функции — выработкой и трансляцией знаний, которые выполняют в современном обществе ключевую роль в разделении труда.

Качественные изменения в любой сфере нашей жизни, а тем более в сфере образования невозможны без формирования нового взгляда преподавателя на роль и место в учебном процессе. В условиях модернизации современного образования в Республике Казахстан, обновления его содержания новые требования предъявляются к подготовке учителей информатики и их профессиональным компетенциям. Стратегические цели и задачи профессиональной подготовки учителей информатики, обусловленные социальным заказом, реализуются в системе высшего образования, деятельность которой регулируется на государственном уровне Законом Республики Казахстан «Об образовании» [2], Государственным общеобязательным стандартом высшего образования [3], профессиональным стандартом «Педагог» [4] и другими нормативно-правовыми документами.

Ценности педагогической профессии, отражающие современные реалии, определены в профессиональном стандарте «Педагог» и ориентированы на гарантию прав и свобод личности обучающегося, уважение к нему, формирование толерантности к другим убеждениям, взглядам на мир и обычаям; открытости к культурному многообразию; гибкости, адаптируемости, способности к сочувствию, сопереживанию; понимания ценностей личности, языка и коммуникации; навыков самообучения, аналитического и критического мышления; коммуникативных и языковых навыков; навыков сотрудничества, умения разрешать конфликты [4].

Перед системой высшего образования стоят задачи создания условий «для получения качественного образования, направленного на формирование, развитие и профессиональное становление лич-

ности на основе национальных и общечеловеческих ценностей, достижений науки и практики» [1; 11]. В качестве приоритетов выдвигаются стратегии, обеспечивающие новое качество подготовки педагогических кадров, высокообразованных, конкурентоспособных на рынке образовательных услуг, открытых и восприимчивых к достижениям науки и культуры, могущих выдержать глобальные вызовы современности, готовых к переменам, которые «несет новый технологический уклад» [5].

Для совершенствования профессиональной подготовки учителей информатики разработана новая образовательная программа 6В01505 — «Информатика» с учетом целей и задач КарГУ им. Е.А. Букетова [6], миссии университета и факультета, социальных ожиданий общества и рынка труда, требований к интеллектуальным, личностным поведенческим качествам и умениям будущего педагога. Программа является одним из основополагающих учебных документов, разработана кафедрой прикладной математики и информатики в соответствии с утвержденными требованиями, указанными в «Методических указаниях по разработке модульной образовательной программы» [7], согласована с работодателями, рассмотрена, рекомендована и утверждена на совете факультета, на заседании НМС Ученого совета КарГУ. Данная программа введена в Реестр образовательных программ от 03.07.2019 г. через Единую систему управления высшим образованием (ЕСУВО) и размещена на сайте esuvo.platonus.kz [8].

Следует отметить, что в образовательной программе 6В01505 — «Информатика» раскрыты аспекты актуальности целей образования, инновационности содержания, современность используемых образовательных технологий, т.е. все, что обосновывает востребованность, современность и качество образования.

Целью программы является подготовка учителя, который обладает педагогическими, фундаментальными и прикладными знаниями в области информатики, необходимыми навыками для осуществления деятельности в условиях обновленного содержания образования.

Изменения, происходящие в современной системе образования, характеризуемые обновлением его содержания, требуют от выпускников образовательной программы 6В01505 — «Информатика» — будущих учителей информатики — владения профессиональными компетенциями, которые позволяют осуществлять педагогическую деятельность в организациях образования, действующих в инновационной среде.

К основным рабочим функциям будущих учителей информатики относятся: обучающая, которая раскрывает информацию учебного назначения, учит самостоятельно добывать знания, проектирует учебные занятия с учетом запросов и потребностей обучающихся, применяет в обучении инновационные и информационно-коммуникационные технологии и др.; воспитывающая, которая формирует уважение к личности обучающихся, приобщает к системе социальных ценностей, соблюдает педагогический такт, правила педагогической этики, определяет процесс воспитания в контексте национальных приоритетов Казахстана и др.; методическая — осуществляет необходимое методическое обеспечение образовательного процесса, планирует повышение своей квалификации, определяет методы и приемы педагогической деятельности, предполагает разработку методических материалов согласно целям учебных занятий и др.; исследовательская — изучает уровень усвоения обучающимися содержания образования, исследует образовательную среду, использует результаты диагностики индивидуальных особенностей обучающихся; социально-коммуникативная, ориентированная на осуществление взаимодействия со всеми заинтересованными сторонами системы образования.

К основным видам профессиональной деятельности учителей информатики относятся: социально-педагогическая, образовательная, научно-исследовательская, организационно-методическая, культурно-просветительская, организационно-управленческая.

Социально-педагогическая деятельность направлена на оказание помощи обучаемому в процессе его социализации, освоения им социокультурного опыта и на создание условий для его самореализации в обществе. Данная деятельность осуществляется на основе образовательных, культурно-досуговых, оздоровительных и других программ, направленных на творческое развитие, социализацию обучаемых, их адаптацию к жизни в обществе, позволяющих им проявлять себя в различных видах социально-значимой практической деятельности.

Образовательная деятельность заключается в совокупности последовательных действий, которые осуществляет учитель для достижения результатов, предусмотренных социальными целями образования и его задачами. Главным результатом образовательной деятельности является формирование у обучаемых теоретического сознания и мышления. Именно от сформированности теоретическо-

го мышления, приходящего на смену мышлению эмпирическому, зависит характер всех приобретаемых в ходе дальнейшего обучения знаний.

Научно-исследовательская деятельность учителей информатики предполагает изучение и анализ научно-педагогической реальности, осмысление новой модели развития общества и образования в глобальных условиях цифровизации, осознание необходимости выработки новых подходов и методов осуществления педагогического взаимодействия субъектов образовательного процесса с учетом обновления содержания образования. К научно-исследовательской деятельности относятся способность видения проблемы в системе среднего образования, постановка вопросов, анализ полученных фактов, выявление причинно-следственных связей, аргументация собственных выводов и обобщений, проведение опытно-экспериментальной работы, разработка практических рекомендаций для совершенствования учебно-воспитательного процесса.

Организационно-методическая деятельность направлена на обеспечение высокого качества методических услуг в соответствии с развивающимися направлениями системы образования и изменяющимися потребностями педагогических и управленческих кадров.

Культурно-просветительскую деятельность можно рассматривать как разновидность неформального образования, направленную на совокупность информационно-образовательных мероприятий по пропаганде и целенаправленному распространению научных знаний и иных социально значимых сведений, формирующих общую культуру обучающегося, основы его мировоззрения и комплекс интеллектуальных способностей к компетентному действию, к практической деятельности «со знанием дела».

Организационно-управленческая деятельность учителей информатики направлена на упорядочение структур, процессов и действий, выработку стратегий, ведущих к совершенствованию учебного процесса, взаимодействию его субъектов, их координации, реализацию управленческих функций. Она заключается в организации педагогического процесса на уроках информатики, управлении учебно-познавательной деятельностью школьников, планировании и реализации учебного процесса на основе информационно-коммуникационных технологий, проектировании эффективной самостоятельной работы обучающихся по предмету информатика, организации учебного сотрудничества, ориентированного на результат.

Таким образом, все виды профессиональной деятельности учителей информатики, формируемые в учебном процессе вуза, объединяются и составляют основу профессиональной компетентности будущих педагогов в условиях реализации обновленного содержания образования.

Сегодня в профессиональной подготовке учителей информатики актуальны такие технологии, которые позволяют обеспечить системный подход к построению обучения, гибкость и определенную свободу в выборе учебного материала, его комплектации с учетом обновленных потребностей рынка труда в квалифицированных педагогических кадрах. Этим требованиям во многом отвечает модульное обучение, сущность которого заключается в структурировании содержания обучения по организационно-методическим модулям — относительно самостоятельным единицам, объем которых, в свою очередь, может вариативно наполняться новым содержанием, определяемым дидактическими целями профессиональной подготовки учителя новой формации [9].

Образовательная программа 6B01505 — «Информатика» построена по модульному принципу в контексте обновления содержания образования. Модули составлены из инвариантной (т.е. обязательной) части и вариативного компонента (дисциплин по выбору), учитывающего социальный заказ и потребности рынка труда.

С нормативной точки зрения модульное обучение — способ организации учебного процесса на основе модульного построения образовательной программы, учебного плана и учебных дисциплин.

Согласно Болонскому процессу, который стал символом международного сотрудничества в области политики высшего образования не только в Европе, но и во всем мире [10], модульное построение образовательной программы рассматривается как средство достижения цели профессионального обучения путем определения содержания и структуры образовательной программы на основе концепции организации учебного процесса, в которой в качестве цели обучения выступает совокупность профессиональных компетенций обучающегося.

Сущность модульного обучения состоит в том, что содержание обучения структурируется в автономные организационно-методические модули, содержание и объем которых могут варьироваться в зависимости от дидактических целей, профильной и уровневой дифференциации обучающихся.

Все организационно-методические модули образовательной программы направлены на достижение желаемых результатов обучения, которые в соответствии с Дублинскими дескрипторами, согласованными с Европейскими рамками квалификации [11], выражены в знании и понимании; применении знаний и пониманий; формировании суждений; коммуникативных способностях; навыках обучения.

Каждый модуль образовательной программы ориентирован на достижение определённого результата обучения, т.е. компетентности. Все дисциплины, входящие в модуль, построены по принципу содержательного единства, их «горизонтальной» и «вертикальной» согласованности [12].

На рисунке представлены организационно-методические модули образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики в условиях обновления содержания образования.

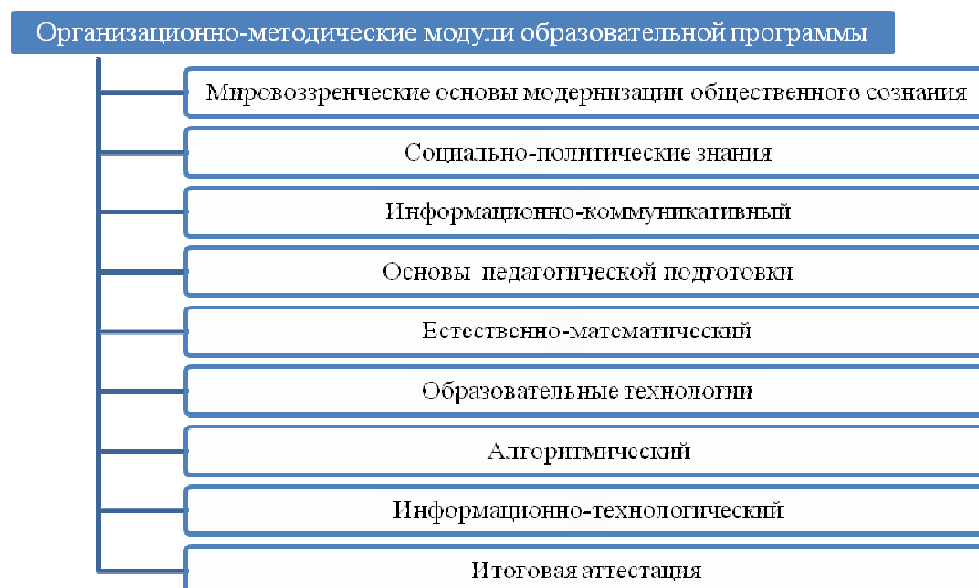

Рисунок. Организационно-методические модули образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики в условиях обновления содержания

Первый модуль «Мировоззренческие основы модернизации общественного сознания» реализуется через изучение следующих дисциплин: «Современная история Казахстана», «Философия», «Духовное наследие казахского народа», «Прикладной бизнес», «Основы права и антикоррупционной культуры», «Рухани жаңғыру», «Экология и основы безопасности жизнедеятельности».

Модуль «Социально-политические знания» имеет общественно-политическую направленность и базируется на дисциплинах «Политология и социология», «Культурология и психология».

«Информационно-коммуникативный» модуль реализуется в контексте политики полиязычия посредством изучения профессионально-ориентированных казахского и иностранного языков, а также информационно-коммуникационных технологий (на английском языке).

Следует отметить, что внедрение информационно-коммуникационных технологий в профессиональную деятельность педагога направлено на реализацию главной цели модернизации образования — повышение качества обучения, увеличение доступности и открытости образования, обеспечение гармоничного развития личности, ориентирующейся в информационном пространстве, приобщенной к информационно-коммуникационным возможностям современных технологий.

Модуль «Основы педагогической подготовки» ориентирован на изучение научно-теоретических и методологических основ педагогики и реализуется на дисциплинах: «Анатомия, физиология и гигиена школьников», «Педагогика», «Методика воспитательной работы», «Менеджмент в образовании», «Инклюзивное образование». Закрепление теоретических знаний студентов, полученных ими умений, навыков, компетенций, осуществляется в ходе учебной и педагогической практики, организуемой в различных по типу учебных заведениях, независимо от форм собственности и ведомственной подчиненности — общеобразовательных школах, гимназиях, школах-лицеях, что создает базу

для формирования конкурентоспособности выпускников на рынке труда в сфере образования и обеспечивает возможность их трудоустройства.

«Естественно-математический» модуль включает такие дисциплины, как «Аналитическая геометрия и линейная алгебра», «Математика – 1,2», «Теоретическая физика», «Физика», «Пакеты математического моделирования», «Прикладная математика», содержание которых направлено на приобретение естественно-математических знаний и формирование компетенций, позволяющих применять полученные знания, а также умения и навыки в реальном педагогическом процессе.

Следующий модуль «Образовательные технологии» содержит дисциплины, формирующие компетенции в сфере методики преподавания образовательных областей и учебных предметов в контексте обновления содержания среднего образования: «Робототехника в образовании», «Робототехнические системы программирования», «Офисные приложения для образования», «Методика преподавания информатики», «Основы преподавания информатики в рамках обновленного содержания среднего образования», «Основы CLIL-технологии», «Инновационные технологии организации школьного образовательного процесса», «Цифровые образовательные технологии». В данный модуль входят элективные курсы, ориентированные на обучение студентов — будущих учителей информатики — применять CLIL, цифровые образовательные и инновационные технологии на уроках информатики в рамках обновленного содержания среднего образования. Педагогическая практика демонстрирует взаимосвязь и единство целей с учебными дисциплинами данного модуля и предусматривает практическое применение полученных знаний, умений, навыков, компетенций в реальных условиях профессиональной деятельности учителей информатики.

В модуль «Алгоритмический» входят учебные курсы, формирующие компетенции в области основ алгоритмизации и программирования, такие как «Алгоритмизация и языки программирования», «Программирование на C++/C#», «Объектно-ориентированное программирование», «Сетевое программирование», «Основы базы данных», «Информационные системы». Использование различных методических подходов при обучении программированию позволяет наиболее эффективно познакомить обучаемых с фундаментальными вопросами профессионального программирования, способствует развитию алгоритмического стиля обучаемых, является фундаментом для формирования алгоритмической подготовки в области программирования будущих учителей информатики.

Следующий модуль «Информационно-технологический» охватывает дисциплины («Компьютерное моделирование», «Компьютерные технологии трехмерной графики и анимации», «Мультимедийные технологии и компьютерная графика», «Web-программирование и интернет-технологии», «Компьютерные сети», «Сетевые технологии в образовательных организациях» и др.), формирующие компетенции в области новых информационных технологий, в применении методов компьютерного моделирования и средств мультимедиа, компьютерной графики и 3D-визуализации.

Завершающий модуль образовательной программы — итоговая аттестация. Он предусматривает написание и защиту дипломной работы (проекта) или подготовку и сдачу комплексного экзамена. В ходе итоговой аттестации, на защите дипломной работы или на комплексном экзамене студент демонстрирует значимые для будущей профессиональной деятельности учителя информатики результаты обучения, сформированные мировоззренческие позиции, фундаментальные научно-теоретические знания, умения и навыки в области методологии педагогики, методики преподавания информатики в контексте обновления содержания среднего образования; овладение навыками самообразования и научной организации труда; сформированность профессиональных компетенций, готовность применять коммуникативные навыки, инновационные педагогические технологии, обеспечивающие полноценную подготовку школьника в сфере информатики и информационно-коммуникационных технологий.

В связи с переходом на модульное структурирование образовательные программы регулярно обновляются не только структурно, но и содержательно, при этом требования рынка труда и работодателей учитываются при разработке элективных курсов и разработке содержания программ профессиональной практики.

В процессе работы над модулями и организацией прохождения различных видов практик преподаватели проводят анализ различных отчетов, где посредством обратной связи получают сведения о самых актуальных знаниях в сфере информатизации и цифровизации образования. Совместная деятельность вуза и работодателей при разработке образовательных программ позволяет уточнить требования к уровню сформированности как общекультурных, так и профессиональных компетенций выпускников, учитывая требования рынка труда и возможности университета.

Компетенции, сформулированные в образовательных программах, показывают отличительные черты требований Государственного общеобязательного стандарта высшего образования.

Таким образом, модульный принцип построения образовательной программы 6B01505 — «Информатика» реализует качественное содержание обучения на основе взаимодействия обязательных и элективных учебных дисциплин, позволит подготовить квалифицированных и грамотных педагогов, обладающих педагогическими, фундаментальными и прикладными компетенциями в области преподавания информатики и готовых к качественной профессиональной деятельности в условиях изменений, которые происходят в современном образовании.

Список литературы

- 1 Казахстан–2030. Стратегия развития Казахстана до 2030 г.: проблемы и пути их реализации [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/independent/history/page3385>
- 2 Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III. — Правовой справочник «Законодательство». — Астана: Юрист, 2016.
- 3 Государственный общеобязательный стандарт высшего образования, утвержденный Постановлением Правительства Республики Казахстан от 31 августа 2018 года № 1080. Приложение 7 к Приказу министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 604 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017669#z1554>
- 4 Профессиональный стандарт «Педагог» № 133 от 8 июня 2017 года [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://atameken.kz/uploads/content/files/ПС Педагог.pdf>
- 5 Назарбаев Н.А. Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statya-glavy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizaciya-obshchestvennogo-soznaniya
- 6 Стратегия развития Карагандинского государственного университета имени академика Е.А. Букетова на 2017–2021 годы [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://info.ksu.kz/file/univer/strat_2018-21_ru.pdf
- 7 Методические указания по разработке модульной образовательной программы. — Караганда: Изд-во КарГУ, 2017. — 40 с.
- 8 Реестр образовательных программ [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://esuvo.platonus.kz/#/register/education_program/application/2353
- 9 Об утверждении Правил организации учебного процесса по кредитной технологии обучения от 20 апреля 2011 года № 152. Приказ министра образования и науки Республики Казахстан от 12.10.2018 г. № 563 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35149233#pos=0;100
- 10 Hila Zahavi. The Bologna Process: an international higher education regime / Hila Zahavi, Yoav Friedman // European Journal of Higher Education. — 2019. — Vol. 9, Issue 1. — P. 23–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1561314>
- 11 Байденко В.И. Болонский процесс: европейские и национальные структуры квалификаций (Книга — приложение 2) / Под науч. ред. д-ра пед. наук, профессора В.И. Байденко. — М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2009. — 220 с.
- 12 Одинцова С.А. Реализация принципа модульного построения образовательной программы профессиональной подготовки учителя начальных классов в условиях обновления содержания образования / С.А. Одинцова, К.Г. Гаркуша // Вестн. Караганд. ун-та. Сер. Педагогика. — 2019. — № 1(93). — С. 30–37.

Н.А. Горбунова

Қазіргі білім беруді модернизациялау жағдайында информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауда білім беру бағдарламасын құрудың модульдік принципі

Мақалада информатика пәні мұғалімдерін даярлауға арналған білім беру бағдарламасын құрудың модульдік принципін жүзеге асырудың ерекшеліктері қарастырылған. Жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеу әлеуметтік тапсырыс пен еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкес келетін информатика мұғалімдерін даярлаудың қазіргі заманғы талаптарына сәйкес келеді. Оқытылатын пәндердің инвариантты (міндетті) және вариативті (таңдау бойынша) бөліктерінің тіркесімі негізінде білім беру мазмұнын таңдаудың икемділігі мен еркіндігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін модульдік принциптің мәні ашылды. Мақалада болашақ информатика мұғалімінің негізгі еңбек функциялары анықталған. Сипаттама информатика мұғалімдерінің кәсіби қызметінің түрлеріне (әлеуметтік-педагогикалық, оқу-зерттеу, ұйымдастырушылық-әдістемелік, мәдени-ағартушылық, ұйымдастырушылық-басқарушылық) берілді. Білім мазмұнын жаңарту жағдайында информатика мұғалімдерінің біліктілігін арттыру мақсатында модульдік негізде құрылған 6B01505 — «Информатика» жаңа білім беру бағдарламасы жасалды. Білім беру бағдарламасына «Қоғамдық сананы модернизациялаудың дүниетанымдық ұстанымдары», «Әлеуметтік-саяси білім», «Ақпарат және коммуникация», «Мұғалімді даярлау негіздері», «Жаратылыстану-математикалық», «Білім беру

технологиялары», «Алгоритм», «Ақпараттық технологиялар», «Қорытынды сертификаттау» модульдері кіреді.

Кілт сөздер: информатика мұғалімдерінің кәсіби дайындығы, информатика мұғалімдерінің кәсіби қызметінің түрлері, білім мазмұнын жаңарту, университеттің оқу процесі, білім берудегі ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, модульдік оқыту, мамандықтың оқу бағдарламасы, білім беру бағдарламасын құрудың модульдік принципі, кәсіби күзінеттілік.

N.A. Gorbunova

The modular principle of building an educational program for the training of teachers of computer science in the modernization of modern education

In the context of modernizing modern education in the Republic of Kazakhstan, updating its content, new requirements are being presented to the training of computer science teachers and their professional competencies. The article discusses the features of the implementation of the modular principle of building an educational program for the training of computer science teachers. The development of new educational programs is determined by modern requirements for the training of computer science teachers that meet the social order and the needs of the labor market. The essence of the modular principle of constructing an educational program is revealed, which allows for flexibility and freedom of choice of educational content based on a combination of the invariant (mandatory) and variative (optional) part of the studied disciplines. The article defines the main labor functions of a future teacher of computer science. The characteristic is given to the types of professional activity of computer science teachers (socio-pedagogical, educational, research, organizational and methodological, cultural and educational, organizational and managerial). To improve the training of computer science teachers in the context of updating the content of education, a new educational program 6B01505 — «Computer Science» has been developed, built on a modular basis. The educational program includes organizational and methodological modules: «Worldview principles for the modernization of public consciousness», «Socio-political knowledge», «Information and communication», «Fundamentals of teacher training», «Natural-mathematical», «Educational technologies», «Algorithmic», «Information Technology», «Final certification».

Keywords: professional training of informatics teachers, types of professional activities of informatics teachers, updating the content of education, the educational process of a university, information and communication technologies in education, modular training, the educational program of a specialty, the modular principle of constructing an educational program, professional competencies.

References

- 1 Kazakhstan – 2030. Stratehiia razvitiia Kazakhstana do 2030 h.: problemy i puti ikh realizatsii [Kazakhstan 2030. The development strategy of Kazakhstan until 2030: problems and ways of their implementation]. *tarih-begalinka.kz*. Retrieved from <http://www.tarih-begalinka.kz/ru/history/independent/history/page3385> [in Russian].
- 2 Zakon RK «Ob obrazovanii» ot 27 iuliia 2007 h. No. 319-III [The Law of the Republic of Kazakhstan «On education», dated 27 July, 2007, No. 319-III]. *Pravovoi spravochnik «Zakonodatelstvo» — Legal reference «Legislation»*. Astana: Yurist [in Russian].
- 3 Hosudarstvennyi obshcheobiazatelnyi standart vyssheho obrazovaniia, utverzdennyi Postanovleniem Pravitelstva Respubliki Kazakhstan ot 23 avhusta 2012 h. No 1080. Prilozhenie 7 k Prikazu ministra obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan ot 31 oktiabria 2018 hoda No 604 [Compulsory state standard of higher education, approved by the Government of the Republic of Kazakhstan, dated 23 August, 2012, No.1080. Appendix 7 to the Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated 31 October, 2018 No. 604]. *online.zakon.kz*. Retrieved from <http://online.zakon.kz/> [in Russian].
- 4 Professionalnyi standart «Pedagog» No. 133 ot 8 iuniia 2017 h. [Professional standard «Teacher» No. 133, dated 8 June, 2017]. *atameken.kz*. Retrieved from <http://atameken.kz/uploads/content/files/ПСПедагог.pdf> [in Russian].
- 5 Nazarbaev, N.A. Vzhliad v budushchee: modernizatsiia obshchestvennogo soznaniia [A look into the future: the modernization of public consciousness]. *akorda.kz*. Retrieved from http://www.akorda.kz/ru/events/akorda_news/press_conferences/statyaglavyy-gosudarstva-vzglyad-v-budushchee-modernizatsiya-obshchestvennogo-soznaniia [in Russian].
- 6 Stratehiia razvitiia Karahandinskoho hosudarstvennogo universiteta imeni Ye.A. Buketova na 2017–2021 hh. *info.ksu.kz*. Retrieved from https://info.ksu.kz/file/univer/strat_2018-21_ru.pdf [in Russian].
- 7 Metodicheskie ukazaniia po razrabotke modulnoi obrazovatelnoi prohranny [Guidelines for the development of a modular educational program]. (2017). Karaganda: Izdatelstvo KarHU [in Russian].
- 8 Reestr obrazovatelnykh prohrann [Register of educational programs]. *esuvo.platonus.kz*. Retrieved from http://esuvo.platonus.kz/#/register/education_program/application/2353 [in Russian].
- 9 Ob utverzhdenii Pravil orhanizatsii uchebnogo protsessa po kreditnoi tekhnologii obuchenii ot 20.04.2011, 152. Prikaz Ministra obrazovaniia i nauki Respubliki Kazakhstan ot 12.10.2018, 563 [On approval of the Rules for organizing the teaching process on the credit technology of April 20, 2011, 152. Order of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan of 12.10.2018, 563]. *online.zakon.kz*. Retrieved from http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35149233#pos=0;100 [in Russian].

10 Hila, Zahavi, & Yoav, Friedman (2019). The Bologna Process: an international higher education regime. *European Journal of Higher Education*, Vol. 9, Issue 1, 23–39. DOI: <https://doi.org/10.1080/21568235.2018.1561314>

11 Bajdenko, V.I. (Eds.). (2009). Bolonskii protsess: evropeiskie i natsionalnye struktury kvalifikatsii [Bologna Process: European and National Qualifications Structures]. (Kniga — prilozenie 2). Moscow: Issledovatel'skii tsentr problem kachestva podgotovki spetsialistov [in Russian].

12 Odintsova, S.A., & Garkusha, K.G. (2019). Realizatsiia printsipa modulnogo postroeniia obrazovatelnoi prohrammy professionalnoi podgotovki uchitel'ia nachalnykh klassov v usloviakh obnovleniia soderzhaniia obrazovaniia [Implementation of the principle of modular construction of the educational program for vocational training of primary school teachers in the context of updating the content of education]. *Vestnik Karahandinskogo universiteta. Seriya Pedagogika — Bulletin of Karaganda State University, Pedagogy series*, 1, 30–37 [in Russian].

A.Zh. Karymsakova¹, Sh.N. Kuttykozhaeva¹, S.K. Damekova¹, V.S. Kornilov²

¹*Sh.Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan;*

²*Moscow City Pedagogical University, Russia*

(E-mail: karymsakova-anara@mail.ru)

Role of algebra and number theory in the professional competence formation of future mathematics teachers

This article describes the functions of algebra and number theory in the professional training of bachelors of pedagogical education in the specialty 5B010900 — «Mathematics». Algebra and number theory play an important role in the preparation of the future mathematics teacher, and above all, in its subject matters. Currently, particularly high demands are placed on the preparation of the future mathematics teacher. The success of student learning depends on how high-quality and comprehensive it will be. The main purpose of mastering this discipline is to improve the skills of working with numerical units; preparing for the deliberate use of the fundamentals of number theory, for example, such as the theory of divisibility, comparison theory, etc. The objectives of this subject can be attributed to the arming of students with theoretical knowledge, and the application of this knowledge in solving practical problems, and the formation of ideas about methods of mathematics as a universal language of science and technology. The discipline «Algebra and number theory» should also impart to students the skills of working with mathematical units, mathematical rigor of thinking, which is very necessary for work in the field of mathematics and other exact and natural sciences, and which they, as teachers, will develop among schoolchildren.

Keywords: competence, Professional competence, education, bachelor, number theory, vocational training.

All over the world, including in the Republic of Kazakhstan, global changes are taking place in the education system. These changes affected all levels of education, primarily the system of higher professional education. The Higher School of Kazakhstan, including pedagogical universities, has shifted to new standards.

These new standards meet the ideas of the competence approach, which defines the target orientation of the educational process to the formation of certain competencies that reflect a person's willingness to act in specific situations.

In the system of higher professional education, the initial task is the development of teacher education, and in particular the training of mathematics teachers.

The changes that have affected school mathematics education require different training from mathematics teachers. The school is waiting for a modern teacher who is able to solve the tasks set before the school. A modern mathematics teacher should possess innovative learning technologies that will equip students not only with subject knowledge, skills and abilities, but also personally significant qualities.

The training of a future mathematics teacher is a complex and multifaceted process, which is focused on the formation of professionally significant personal qualities, pedagogical abilities, competencies that meet the qualification requirements of the State educational standard of higher professional education.

Professional competence is understood as a combination of professional and personal qualities necessary for successful pedagogical activity. Professional competence includes key, basic and special competencies. The features of the formation of professional competence in the process of teaching mathematics teachers at a university are determined by the specifics of teacher training, the peculiarity of mathematical knowledge and future professional activities. Considering the professional competence formed by the future mathematics teacher within the framework of the university education system, R.M. Aslanov, A.V. Sinchukov, V.A. Testov distinguish three components of competency:

Therefore, these changes make it necessary to improve the skills and professionalism of the teacher, that is, his professional competence. Before we talk about the professional competence of the teacher, let us turn to the basic concepts of «competencies» and «competence»:

- informative (the availability of special mathematical knowledge);
- technological (knowledge of methods, techniques of teaching mathematics);
- personal (possession of personality traits necessary for a specialist in this profession).

Therefore, today any specialist needs to have a certain set of competencies [1].

The success of pedagogical activity largely depends on the skills and ability of each teacher to mobilize their own efforts for systematic mental work, rationally build their activities, manage their emotional and psychological state to use their potential, to show creative activity.

The problem of forming a future mathematics teacher is solved not only in the process of studying general pedagogical disciplines, but also should be systematically implemented in the process of studying mathematical disciplines. One of such fundamental disciplines for a mathematics teacher is algebra and number theory. In training a mathematics teacher, not only the understanding of the logical sources of science, its history, but also its connection with practice and application is brought to the forefront. One of the first motivations for studying a subject is knowledge of the area of its use. The origin, emergence and application of algebraic structures can be found in every mathematical discipline, that is, in the subject area of a future mathematics teacher. In addition, when it comes to training future teachers, then higher mathematics should not only give a general mathematical education, but also answer completely specific questions of the school course. Therefore, among the main ideas of any course in higher mathematics, the idea of its connection with elementary mathematics should find its place. And here it is already difficult to overestimate the role of such algebraic structures as groups, rings and fields, which in fact owe their appearance to the development of the concept of number and arithmetic operations and which are extremely necessary in the study of number theory and number systems that are directly related to school mathematics.

Algebra and number theory is one of the main components in the formation of professional competencies of pedagogical education bachelors in the specialty 5B010900 — «Mathematics». Its special role is determined by the diversity and significance of its main functions [2].

Methodological function. Methodological function in science is determined not only by cognitive, but also by practical activity. In the first mathematical courses, future teachers of mathematics first become acquainted with such a powerful method of mathematical knowledge of the world as mathematical modeling. Mathematics, like other sciences, studies the real world. However, it has the property of universal applicability. The modern stage of development of many sciences is characterized by the active use of mathematical models. The concepts of mathematical modeling are currently acquiring general cultural and general educational value and open up opportunities for students to form ideas about the role of models and modeling not only in mathematics, but also in physics, chemistry, biology, ecology, geography, economics, etc. In the course «Algebra and number theory», students study, in particular, elements of the theory of divisibility, the theory of comparisons, Diophantine equations, matrices, systems of linear equations illustrating various mathematical models.

The modern content of education, aimed at the formation of a scientific worldview, is characterized by trends towards encyclopaedism, integration of knowledge, humanistic and aesthetic orientation. Therefore, the following function — *worldview*.

The scientific worldview today is seen as humanistic. It can be defined as a generalized system of attitudes, beliefs, ideals, through which a person expresses his attitude towards the natural and social environment that surrounds him.

Algebra and number theory plays a significant role in the formation of a future teacher of a scientific worldview, a certain level of mathematical and methodological culture. This is especially true for understanding the essence of the applied orientation of teaching mathematics. The applied orientation of number theory consists, in particular, in that its concepts and methods are the theoretical foundations of cryptography and coding theory, algebra and number theory have numerous practical applications in economics, management, planning and optimization, number-theoretic problems are found in many areas human activity [3].

The application of the number-theoretical apparatus in solving problems of other academic disciplines, the establishment of interdisciplinary and inter-blocking relations contains another important ideological aspect: the existence of interdisciplinary and inter-blocking links is an objective regularity, reflecting the interaction of natural science and humanitarian cultures, the interrelation of real world phenomena, thereby contributing forming a holistic picture of the world.

Next function is developmental. The priority of the developmental function of education highlights the problem of the formation and development of students' thinking.

Number theory contributes to the overall development of the student, has a significant impact on the formation of various forms of thinking, in particular, logical and algorithmic. The solution of number-theoretic problems, varied both in form and content, the compilation of their own problems, their collective discussion and solution in practical classes allows for systematic work in this direction, starting from the first days of students training in the pedagogical university.

In addition, the technology of teaching the theory of numbers has an impact on the formation of the figurative and associative thinking of a student. Building interdisciplinary, inter-cycle and inter-block relations of special disciplines with humanities and pedagogical disciplines, saturating the content of mathematical disciplines with visual sign-symbolic and graphic, historical, literary, artistic and other images is one of the effective ways to implement the functions of development of the image-associative component of thinking of a teacher of mathematics.

Humanizing function. Many sections of the number theory allow the use of historical, literary, linguistic and other reminiscences.

Among the components of the humanitarian potential of the theory of numbers in a pedagogical university is its professional pedagogical orientation. This allows the realization in teaching of the principle of binarity — an adequate combination of mathematical and methodical lines.

For example, studying the elements of the theory of divisibility, properties of primes, Diophantine equations allows the future teacher to see the internal logical structure of school mathematics textbooks, to take a fresh look at the methods of proving theorems already known from school practice.

Interdisciplinary and especially intercycle links of the theory of numbers allow to refer to the cultural achievements of human civilization. Number theory is not only a powerful tool for solving applied problems, but also an element of general culture. Its practical applications are inexhaustible. Many sections of the number theory have significant humanitarian potential, as discussed above. Opportunities for implementing the cultural course function are: consideration of the development of basic concepts of number theory in the context of a cultures dialogue, the use of historical, literary, artistic images, sayings of famous scientists, etc. In particular, in the introductory lecture to the course of number theory it is appropriate to link its development with the history of culture. The stages of the historical development of the theory of numbers allow us to refer to the history and culture of ancient Greece and the Ancient East, Medieval Europe, the Renaissance and the New Age [4].

Axiological function. The educational training system should be aimed at the formation of a future teacher. Teaches not so much the content voiced by the teacher, but, above all, his personality. The system of knowledge that the teacher sets out, the educational effects that he exercises, are perceived in the refraction of his individuality. In pedagogical university pedagogical ethics should arise, value orientations of the future teacher should be formed. The formation of the axiological culture of a teacher is greatly facilitated by historical and cultural knowledge, especially personalistic. Turning to the images of mathematicians of the past, we not only increase interest in the subject, but also form the value system of the future teacher. In particular, consideration of the contribution of domestic scientists to number theory allows the formation of axiological orientations of future mathematics teachers to national values. So, for example, when studying number theory, students get acquainted with the names of L. Euler, V.Ya. Bunyakovsky, P.L. Chebysheva, I.M. Vinogradova, A.G. Postnikova, N.P. Romanov and many other domestic scientists.

Creative function. The need for research activities develops interest in patterns, teaches us to see the beauty and harmony of human thought. All these are the most important elements of the general culture. Any creative process begins with the formulation of a hypothesis. With appropriate training, mathematics, being a good school of building and testing hypotheses, teaches comparing different hypotheses, finding the best option, setting new tasks, looking for ways to solve them. In addition, it also develops the habit of methodical work, without which no creative process can be conceived. Maximizing the possibilities of human thinking, mathematics is its highest achievement. It helps a person in self-awareness and the formation of his character. All this fully applies to the course of the number theory. Learning the art of solving a problem provides an opportunity for students to develop a certain mindset. Sections of the theory of numbers contain a large number of problems, diverse in content and methods of solution. In studying course, students perform various individual tasks: to invent a task or a cycle of tasks, to develop a package of test tasks for the module of the discipline, etc.

Successive propaedeutic function. The number theory is one of the branches of mathematics most closely associated with the school course of mathematics, so when studying the number theory, the question of the implementation of successive links between school and university is particularly acute. This function allows you to implement the principle of the leading idea — the relationship of number theory with the school course. The content of the discipline «Number Theory» includes some questions of the school course. In particular, the numerical line of the school course of mathematics continues in the course of the theory of numbers by the study of prime and composite numbers and the theory of divisibility, the line of equations and

inequalities is presented in the theory of numbers by elements of the theory of comparisons and Diophantine equations, etc.

The integration function of number theory is the ability of students to form an integrated system of knowledge about the world around them. This is achieved through the integration of knowledge from various disciplines, providing an understanding of life phenomena, the place and role of man in cognition and transformation of the world. Integration is one of the directions for the implementation of student-centered education [5].

This function, in our opinion, is dominant in the system of fundamental functions of the theory of numbers, since all of the above functions are to a greater or lesser extent realized through its integration links. Designing the content of number theory on an integrative basis helps to overcome the disciplinary disunity of scientific knowledge, creates the conditions for the profile differentiation of learning.

As an example, let us consider the presentation of the section «Linear space». The mathematical object to be studied is «linear space». Its structure is created from various elements, for example, «matrices», «functions», «geometric vectors». The axioms of linear space are the backbone connections. If in this system we consider polynomials as elements, then we will talk about the form of the system (subsystem) as the linear space of polynomials. If the elements are matrices, then the linear space of matrices is studied. Specific mathematical methods allow you to find the basis, the dimension of the subsystem under study, work with transformations (linear operators) within its particular form. The study of this discipline on the basis of system analysis opens up important methodological concepts for students (system, structure, system-forming links, etc.). System analysis presents the structure of the system as an invariant concept. Mathematics through the description of various algebraic structures (the structure of linear space, fields, groups) demonstrates their specific expression depending on the elements and system-forming links [6].

Linear space and its specific types are widely used in analytical geometry, mathematical analysis, and differential equations. In the model under consideration, such interdisciplinary connections are opened by the student through the introduction of applied problems. Thus, a plot problem from a physics course is proposed, which boils down to a system of linear inhomogeneous equations. The resulting solution of the system is structured and disclosed through interrelations with the solution space of the corresponding homogeneous system. The study of the properties of the linear space of continuous functions lays the foundation for the successful assimilation of the theory of differentiation, integration, and the theory of series.

The content component of the professional competence of the future mathematics teacher poses one of the tasks in teaching mathematical disciplines is the connection of a particular course and the corresponding school subject. For example, consideration of a specific type of «linear space» system implies the ability to find the coordinates of vectors and their lengths on the basis of school planimetry. When finding the basis of space, methods of solving systems of equations known since school are used. The study of a quadratic form with a parameter specified in a linear space is based on the ability to work with inequalities [7].

Abstract methodological terms are filled with specific content. As for mathematical concepts, for students they are divided into «known» and «new». Notions on elementary algebra and geometry, for example, equation, inequality, function, etc., are among the first (known) ones. New for students are the general terms of higher mathematics and the concepts of a specific section of analytical geometry, mathematical analysis, probability theory, etc. In this case, rigorous mathematical definitions are given (determinant of the matrix, linear space, basis, linear operator, limit of a function, etc.). The properties of the mathematical system under study are revealed by means of theorems and special mathematical methods. In this context, higher mathematics appears in conjunction with the methodology of knowledge, shows the movement of mathematical science from elementary knowledge (school level) to higher mathematics (university level).

In the process of studying this section, the development of the technological component of the professional competence of a future mathematics teacher can be carried out through the content and methods of solving professionally directed algebraic problems in practical classes. In the studied training model, a special place is given to the system of educational and cognitive tasks, which includes both standard mathematical tasks and tasks with professional content, tasks for mastering general scientific and particular methods. The formation of abilities to use various methods equips a future university graduate with a powerful apparatus for successfully solving professional problems. The classification of types of tasks is based on the types of activities formed during their solution, which is directly related to the formation of the learner's competencies. Tasks for mastering methodological knowledge and general methods of cognition (system analysis, mathematical modeling, synthesis, etc.), mathematical knowledge and skills are distinguished [8]. A separate class is the tasks of the research plan aimed at developing the ability to independently study new material,

to seek a solution to the problem. A public discussion of such issues at seminars allows students to master the skills of working in a team, to argue and defend their point of view.

Let us give some examples of educational — cognitive tasks.

Task 1. «Given a set of matrices of a certain type. Select the elements of the set, establish a backbone connection. Will the given set of matrices has the structure of a linear space (subspace)?».

Task 2. «Given a set of vectors of a certain type. Check that the given set of vectors has the structure of a linear subspace in the space of arithmetic vectors. Distinguish the basis of the subspace».

Task 3. «Among several given sets of arithmetic vectors, select objects with the structure of a linear subspace. Find the basis and dimension of the subspace, add the selected basis to the basis of the whole space».

Thus, the fundamental functions of number theory are significant and diverse, which determines its role in the system of professional training of teacher education bachelors in the specialty «Mathematics». The role, place and content of algebraic courses in the training of future mathematics teachers require clarification and reevaluation against the background of ongoing changes in educational plans. This is important for the formation of a competent mathematician, and for the training of a qualified mathematics teacher.

References

- 1 Kunter M. Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development / M. Kunter, U. Klusmann, J. Baumert, D. Richter, T. Voss, A. Hachfeld // Journal of Educational Psychology. — 2013. — 105 (3) — P. 805–820.
- 2 Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2016–2019 годы. — Астана, 2016 [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000205>.
- 3 Хамов Г.Г. О совершенствовании профессиональной подготовки будущего учителя математики / Г.Г. Хамов, Л.Н. Тимофеева // Междунар. науч.-исслед. журн. — 2016. — № 1. — С. 57–60.
- 4 Ованесов Н.Г. Педагогика математики высшей школы (подготовка учителя): моногр. / Н.Г. Ованесов. — Астрахань: Изд-во Астрахан. гос. ун-та, 2003. — 102 с.
- 5 Жмурова И.Ю. О теоретико-числовой подготовке будущего учителя математики / И.Ю. Жмурова // Междунар. науч.-исслед. журн. — 2017. — № 9. — С. 133–135.
- 6 Галиев Т.Т. Механизмы усвоения системного мышления / Т.Т. Галиев, Т.А. Кульгильдинова, Ж.Кайкенова // Вестн. КарГУ. Сер. Педагогика. — 2017. — № 1. — С. 88–93.
- 7 Кудрявцев Л.Д. Мысли о современной математике и ее преподавании / Л.Д. Кудрявцев. — М.: Физматлит, 2008. — 434 с.
- 8 Тихомиров В.М. Математика и ее преподавание в школе, вузе и университете / В.М. Тихомиров // Функциональные пространства. Дифференциальные операторы. Общая топология. Проблемы математического образования. — М.: РУДН, 2008. — С. 94.

А.Ж. Қарымсақова, Ш.Н. Құттықожаева, С.Қ. Дамекова, В.С. Корнилов

Болашақ математика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудағы алгебра және сандар теориясының ролі

Мақалада 5B010900 — «Математика» мамандығы бойынша бакалаврлардың кәсіби даярлығындағы алгебра және сандар теориясының функциялары қарастырылған. Алгебра және сандар теориясы пәні болашақ математика мұғалімін даярлауда, әсіресе оның пәндік құрамдас бөлігі ретінде маңызды роль атқарады. Қазіргі уақытта болашақ математика мұғалімін даярлауға ерекше жоғары талаптар қойылады. Оқушыларды оқытудың табыстылығы оның қаншалықты сапалы және жан-жақты болатынына байланысты. Берілген пәнді игерудің негізгі мақсаты сандық объектілермен жұмыс жасау дағдыларын жетілдіру болып табылады; сандық теория негіздерін саналы түрде қолдануға дайындау, мысалы, бөлінгіштік, салыстыру теориясы және т.б. Пәннің міндеттеріне студенттерді теориялық біліммен қаруландыру, алған білімдерін практикалық сипаттағы есептерді шешуге қолдану және математика әдістері туралы түсінікті ғылым мен техниканың әмбебап тілі ретінде қалыптастыруды жатқызуға болады. «Алгебра және сандар теориясы» пәні студенттерге математика мен басқа да нақты және жаратылыстану ғылымдары саласында жұмыс жасауда қажетті математикалық қатан ойлауды, математикалық объектілермен жұмыс істеу дағдыларын дарытады және олар оны болашақ педагог ретінде оқушыларда қалыптастыратын болады.

Кілт сөздер: құзыреттілік, кәсіби құзыреттілік, білім беру, бакалавр, сандар теориясы, кәсіби даярлық.

А.Ж. Карымсакова, Ш.Н. Куттыкожаева, С.К. Дамекова, В.С. Корнилов

Роль алгебры и теории чисел в формировании профессиональных компетенций у будущих учителей математики

В статье рассмотрены функции алгебры и теории чисел в профессиональной подготовке бакалавров педагогического образования по специальности 5В010900 — «Математика». Алгебра и теория чисел играют важную роль в подготовке будущего учителя математики и, прежде всего, в ее предметной составляющей. В настоящее время к подготовке будущего учителя математики предъявляются особенно высокие требования. От того, насколько качественной и всесторонней она будет, зависит успешность обучения учеников. Основная цель освоения данной дисциплины заключается в совершенствовании навыков работы с числовыми объектами; подготовка к осознанному использованию основ теории чисел, например, таких как теории делимости, сравнения и т.д. К задачам данной дисциплины можно отнести и вооружение студентов теоретическими знаниями, применение этих знаний при решении задач практического характера и формирование представления о методах математики как универсального языка науки и техники. Дисциплина «Алгебра и теория чисел» также должна привить студентам навыки работы с математическими объектами, математическую строгость мышления, весьма необходимую для работы в области математики и других точных и естественных наук и которую они, как педагоги, будут вырабатывать у школьников.

Ключевые слова: компетенция, профессиональная компетенция, образование, бакалавр, теория чисел, профессиональная подготовка.

References

- 1 Kunter, M., Klusmann, U., Baumert, J., Richter, D., Voss, T., & Hachfeld, A. (2013). Professional competence of teachers: Effects on instructional quality and student development. *Journal of Educational Psychology*, 105 (3), 805–820.
- 2 Hosudarstvennaia prohramma razvitiia i nauki Respubliki Kazakhstan na 2016–2019 hody (2016) [The State Program of Development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2016–2019]. *adilet.zan.kz*. Retrieved from <http://adilet.zan.kz/eng/docs/U1600000205> [in Russian].
- 3 Khamov, G.G., & Timofeeva, L.N. (2016). O sovershenstvovanii professionalnoi podgotovki budushcheho uchitelia matematiki [About improvement of professional training of future teacher of mathematics]. *Mezhdunarodnyi nauchno-issledovatel'skii zhurnal – International Research Journal*, 1 (43), 4, 57–60 [in Russian].
- 4 Ovanosov, N.G. (2003). Pedagogika matematiki vyshei shkoey (podgotovka uchitelia) [Pedagogy of mathematics, higher school (teacher training)]. Astrakhan: Izdatel'stvo Astrakhanskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
- 5 Zhmurova, I.Y. (2017). O teoretiko-chislovoi podgotovke budushcheho uchitelia matematiki [On theoretic-numerical preparation of a future teacher of mathematics]. *Mezhdunarodnyi nauchno-issledovatel'skii zhurnal – International Research Journal*, 9 (63), 133–135 [in Russian].
- 6 Galiev, T.T., Kulgildinova, T.A., & Kaikenova, Z. (2017). Mekhanizmy usvoeniia sistemnogo myshleniia [The mechanism of assimilation systems way of thinking]. *Vestnik KarHU. Seriya Pedagogika – Bulletin of the Karaganda University. Pedagogy Series*, 1, 88–93 [in Russian].
- 7 Kudryavtsev, L.D. (2008). *Mysli o sovremennoi matematike i ee prepodavanii* [Thoughts on Modern Mathematics and Its Teaching]. Moscow: Fizmatlit [in Russian].
- 8 Tikhomirov, V.M. (2008). Matematika i ee prepodavanie v shkole, vuze i universitete [Mathematics and Its Teaching in School, and University]. *Funktsionalnye prostranstva. Differentsialnye operatory. Obshchaia topologiya. Problemy matematicheskogo obrazovaniia. – Functional spaces. Differential operators. General topology. Problems of mathematical education*, 94. Moscow: RUDN [in Russian].

Қ.Р. Калкеева¹, М.Т. Құдагелдин², Н.А. Каргапольцева³

¹Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Нұр-Сұлтан, Қазақстан;

²Қазақ инновациялық гуманитарлық-заң университеті, Семей, Қазақстан;

³Орынбор мемлекеттік университеті, Ресей
(E-mail: kudageldin@gmail.com)

Тарихи жады педагогикасы оқушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастырушы шарт ретінде

Мақалада әлеуметтік-гуманитарлық ілімдер шеңберінде тарихи сананы қалыптастырушы заманауи педагогикалық көзқарастар қарастырылған. Авторлар аталмыш құбылысты ашатын отандық және шетелдік ғылыми әдебиеттерде қолданылатын «тарихи жады педагогикасы», «музей педагогикасы», «еске алу педагогикасы», «тарих дидактикасы», «тарихты оқыту әдістемесіне» басты назар аударды. Музей педагогикасы, тарих дидактикасы, коммеморативті педагогика тарихи сананы қалыптастыру педагогикасының басты бөлшектері болып табылады. Мақалада аталған түсініктердің өзара диалектикалық бірлігіне акцент жасалынған. Авторлар тарихи жады педагогикасы мен тарихи сананы қалыптастырушы көздерді қарастыру тенденциясын, сонымен бірге өткен күндер жөнінде тарихнамалық және педагогикалық зерттеу жүргізудің перспективалық бағыттарын қарастырды. Саяси үдеріс, көпшіліктің тарихи санасы және тарих курсының мазмұны мен дидактикасының арасындағы байланыс пен сипатты қарастыратын тарихи білім тұжырымы ұсынылды. Авторлар қарастырылатын мәселенің толыққандылығын көрсетуге тырыспайды.

Кілт сөздер: педагогика, тарих оқулығы, тарихи жады, тарих дидактикасы, музей педагогикасы, коммеморативті педагогика, еске алу педагогикасы.

«Тарихи сана» және «тарихи жады» дискурсы қазіргі уақытта гуманитарлық білімнің негізгі түсініктерінің біріне айналуда. Бұл мәселені философия, әлеуметтану, тарих, саясаттану, психология, этнология, мәдениеттану және педагогика сияқты көптеген ғылымдар өз аспектілерінде қарастырады. Дегенмен, оларды қазіргі жағдайды түсіну өткенді білу мен бағалауға тәуелді деген пікір тоғыстырады. Жастардың тарихи санасының қалыптасуына көптеген факторлар ықпал ететіндіктен көпқырлы. Бұл үдеріске әлеуметтік-экономикалық жағдай, идеология мен білім беру, елдегі тарихқа деген көзқарас әсер етеді.

Бүгінгі таңда ғылыми кеңістікте «тарихи жады» терминінің көптеген анықтамасы бар. Бұл тарихи жады анықтамасының бірыңғай түсінігі қалыптаспағандығын көрсетеді. Дегенмен, жадының бұл нысаны әлеуметтік өткен күндер ретінде қоғамдағы тарихи ақпаратты сақтау, ұрпақтан ұрпаққа жеткізу және жалпы және даралық деңгейдегі оның когнитивтік, образдық және эмоционалдық сипатының көрінісі болып табылады. Сонымен қатар, ғылыми әдебиеттерде «тарихи жады» терминімен қатар «тарихи сана», «тарихи таным», «ұжымдық жады», «әлеуметтік жады» атаулары синоним ретінде қолданылады. Бұл жайында тарихи сананың қалыптасуын педагогикалық тұрғыдан зерттеуші шведиялық ғалым Роберт Торп (Robert Thorp) «Historical Consciousness and Historical Media - A History Didactical Approach to Educational Media» атты еңбегінде былай дейді: «Тарихи сана - тарих дидактикасының өзегіне айналған концепция және оны тарихты дидактикалық тұрғыда зерттеуші әлем зерттеушілері бұл концепцияны түрлі тұрғыда қарастырады (Ahonen, 2005). Концепцияны пайдаланудың қиыншылығы оның күрделілігі мен біртекті болмауында (Duquette, 2011; Nordgren, 2006) және сараптау барысында қиыншылықтар туғызады (Aronsson, 2004). Бұл концепцияның тарихи білім беруде маңыздылығы артуда. Мысалы, Швецияның оқу бағдарламаларында мектепте тарихты оқытудың негізгі мақсаты оқушылардың иденттілігі мен адамгершілік туралы түсініктерін қалыптастыруға септігін тигізетіндей олардың тарихи санасын дамыту болып табылады (Skolverket, 2011). Ұлыбритания мен Солтүстік Американың кейбір зерттеушілері оқушылардың тарих жөніндегі біржақты пікірлері олардың пәнді оқуларына әсер етіп, мұғалімдер мен зерттеушілерге оқушылардың сыныпқа қандай түсінікпен келіп білім алу барысында оқушылардың әлем мен ондағы адамдарды қабылдау көзқарастарына әсер ететіндіктерін атап өтеді (Shemilt, 2000; Duquette, 2011)» [1].

Тарихи сананы педагогикалық зерттеу тұрғысынан қарау ерекшелігі ондағы тарихи сана білім беру шеңберінде қарастырылуында. Ахонен (Ahonen) атап өткендей тарихи сананы қалыптастырушы

көптеген факторлардың (педагогикалық, мәдени және ғылыми) бар екендігін мойындасақ, онда тарихи білімнің потенциалы түрлі нысандағы тарихи сананың (ауызша, жазбаша, аудиовизуальды, перформатив) қалыптасуына ықпал етуін жіті қадағалау қажет. Тарихи сананы салыстырмалы және жалпыұлттық зерттеулер тарихи өзарақатынастың өткенді массалық қабылдаудан қауымдық немесе отбасылық байланыстарды мирас етуден тарихтың субъективтілігін сын тұрғысынан қабылдауға дейінгі кең спектрі бар екендігін көрсетті [2; 189].

Осыған орай тарихи сана білім беру контекстінде қалай қалыптасады және оның педагогикалық, дидактикалық болмысы қалай болмақ? Формалды білім беру мен мұражай, тарихи объектілерді қоса алғандағы формалды емес білім берудің өзара айырмашылығы қандай деген сұрақтар теориялық және эмпирикалық тұрғыда ашық сұрақ болып табылады.

Бұған дейін тарихи жады жайындағы түсініктер болғанымен оның ғылыми негіздемесін 1930 жылдары француз әлеуметтанушысы М. Хальбвакс жасады. Оның жұмысының өзегі тарихи шындықты идеологиялық негізде бұрмалайтын кәсіби тарихнамаға (историография) шынайы тарихты сақтаушы, ресми тарих ұмыттыруға тырысатын ақпараттар «қоймасы» тарихи жадыны қарсы қою болды. М. Хальбвакс тарихи жады түрлі топтарда сақталу арқылы ұлттық, әлеуметтік және өзге де топтарды біріктіруші фактор болып табылады деп есептейді.

«Тарихи жады» термині П. Нордың «Места памяти», Й. Йерушалми, Л. Лоуэнтальдің еңбектері мен америкалық «History and Memory» журналдарында көтеріліп, әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар кеңістігіндегі жаңа парадигма ретінде 1980–1990 жылдары шықты. 1992 жылы неміс мәдениеттанушысы Я. Ассманның «Культурная память» кітабындағы «...өнер мен әдебиет, саясат пен қоғам, дін мен құқық сияқты мәдениеттің түрлі құбылыстары мен сфералары жаңа байланыста қарастырылатын еске алу түсінігі төңірегінде мәдениет ғылымында жаңа парадигма құрылғаны туралы барлығы айтуда», деп «тарихи жадының» мәдениеттегі көрінісін атап өтті [3; 11]. Ол бүгінгі күнде көкейкесті жағдайларға байланысты қайтара қарастырылатын адамзат қауымының жадысында қордаланған өткенді қарастыратын «тарихи жады» жобасын пән ретінде ұсынды.

Ағылшын-саксондық кеңістіктегі тарихи білім берудегі «тарихи сана» концептісінің соңғы кездері ғана пайда болғанын және оған тарихи сана педагогикасын құрушы неміс дидактиктерінің еңбектерінің ықпалы жөнінде С. Ахонен (Ahonen, 2005) өзінің ғылыми шолуында баяндайды. Мұнда ол тарихи сана мен тарихи сауаттылықтың арақатынасына, тарихи сана мен адамгершілік сабақтарға, постмодерндік тарихи білімге, тарихи білім берудің болашағына қатысты ағылшын-саксондық ғылыми кеңістіктегі ғалымдардың еңбектеріне сараптама жасайды [4].

Айта кетерлік жәйт, бастапқыда тарихи жадыны зерттеу аясы (memory studies) ұлт пен ұлттық бірегейлікті (идентичность, identity) қарастырса, қазіргі уақытта түрлі әлеуметтік топтардан бастап жаһандық мәселелерді де қамтиды. Бұл әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдағы бұл ілімнің көкейкестілігінің артып отырғандығын көрсетеді.

Тарихи сананың этноцентристік сипатының негативті және позитивті қырлары жөнінде оның біртекті және өзге ұлттар өкілдерінің тарихи мінез-құлықтарының көріністері мен оның мотивациялары жөнінде тұрғындардың тарихты интерпретациялауы жөнінде поляк және неміс ғалымдарының зерттеулері тарихи сананың қалыптасуының ерекшеліктеріне басты назар аударады [5].

Тарихи жады тек өткенді баяндау ғана емес индивидтің, әлеуметтік топтың, ұлттың, қоғамның және еларалық бірегейлікті құрушы факторлардың бірі болып табылады. Оған мысал ретінде, «Бауырлас Орта Азия елдеріндегі тарихтың оқытылуының этноцентристік сипаты бейсаналы түрде әлемдік өркениеттегі ұлттың өзіндік ерекше болмысын көрсетуімен қатар, оның келеңсіз жағы, саналы түрде көрші халықтардың мәдениетін төмендету мен жатсынуды тудырады. Сонымен бірге, көрші елдер арасындағы қарым-қатынас көбіне қарулы күрес тұрғысынан қарастырылуы жатсынуды одан әрі тереңдете түседі» яғни «Мектеп социализация құралы ретінде ұлттық болмысты қалыптастыратындықтан тарихтың оқытылуы гуманитарлық технология арқылы бауырлас елдерді жақындатуы да, тіпті алыстатуы да мүмкін» [6; 36, 37]. Бұл тұрғыда плюрализмді нығайту үшін тарихи жады құндылықтарын көрсете білу қажет. «Елімізде тарих, мәдениет және тілдің ортақтығы біздің қоғамда құндылық болып табылады. Ол ұзақ жылдар бойында сындардан өтіп қалыптасты. Ең алдымен еліміздегі түркі тектес халықтардың тарих, мәдениет, тіл бірлігін айту лазым. Түрік қағанаттарынан тамыр алатын бабалар тарихы Қазақстанды көне замандарда мекендеген ғұн, сақ және өзге тайпалармен сабақтасып жатыр. Мәдениет, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлер, жазба мәдениетінің жәдігерлері, ауыз әдебиеті барша түркі халықтарының ортақ мұрасы» [7].

Біз бұдан тарихи жады өз кезегінде педагогикалық технологиялар арқылы тарихи сананы қалыптасыратындығын көреміз. Бұл жайында Я. Шнейдер «...Әлеуметтік ғылымдар тек ақпарат беріп қана қоймай адамдардың, әсіресе жастардың дүниені қабылдауларына зор ықпал етеді», — деп есептейді [8].

Түрлі елдерде коммеморативтік тәжірибие қалыптастыратын өзіндік орталық тарихи оқиға мен объектілер бар. Мысалы, көрші Ресейде көпұлтты мемлекет басын біріктіруші идея ретінде «Біз жеңімпаздармыз!» ұранымен Ұлы Отан соғысын және 9-мамыр мерекесін ерекшелесе [9], Польшадағы 1990-жылдардағы әсіресе қалалық ландшафты өзгерткен (көше атауының өзгеруі, ескерткіштерді құлату,...) «символдық декоммунизация» барысы «жады саясатынан» көрініс береді. Поляк тарих оқулықтары қайта жазылып, кеңестік оккупация, репрессия терминдері пайда болды [10]. Әлбетте саяси режим соның ішінде коммунистік билік тарих ғылымын және оқу пәнін белгілі бір саяси ұстанымдарға сай «жазу мен оқытуды» талап етеді. Венгерлік ғалым Петер Тибор Наги өзінің «Преподавание истории как преподавание плюрализма» атты еңбегінде Варшава келісіміне сай КСРО саяси ықпалындағы шығыс еуропалық социалистік мемлекеттердің тарихы мысалында көрсетеді. «...Өзге шығыс еуропалық халықтарға қарағанда славян халықтары болып табылмайтын венгерлер мен румындар бұл күрделі болды. 1950-жылдарғы ертедегі Венгр тарихына славян халықтарының мәдени және әлеуметтік зор ықпалын ерекше атап өтуге тырысты. Екінші жағынан неміс мекендерінің рөлін де атап өтті. Неміс колонершілері мен саудагерлері оқулықтар мен бағдарламаларды «колонизаторлар» ретінде аталды. «Славяндар – жақсы жігіттер» — «Немістер – нашар жігіттер» және әлбетте ағылшындар мен американдықтар да нашар жігіттер» [11].

Бұрынғы КСРО тарих оқулықтары кезінде Ресейдің колониялық саясаты «бұратана халықтарды» өркениетке жетелеуші құрал, ал Батыс Еуропалық колонизация адамзатқа апат әкелуші күш ретінде сипатталуы тарих оқулығының саяси идеологиялық мазмұнын көрсетеді.

Атап айтқанымыздай, тарихи сананы қалыптастырушы әлеуметтік институттардың бірегейі білім беру жүйесі болып табылады. Коммеморация ортақ жеңіс, ортақ трагедия арқылы бір жағынан өскелең ұрпақты тәрбиелеу құралы болса, оның екінші қыры кеңестік кезеңінен белгілі «саяси тәрбиелеу» құралына айналуы да мүмкін. Әлбетте, мектеп оқушылары мен студенттердің тарихи түсініктеріне өнер, әдебиет, саяси науқан, дәстүр, идеология, дін, БАҚ, кино, түрлі нарративтер, мемлекеттік мерекелер де әсер етеді. Сонымен бірге, сабақтан тыс өтетін оқу-тәрбиелік сипаттағы коммеморативтік шаралар (тарихи туризм, ескерткіштер, музейлерге бару, шерулер, театрлық қойылымдар мен жекелеген тұлғалармен кездесулер) да үлкен әсер етеді.

Тарихы жады педагогикасы оқушылардың қазіргі қоғамдағы өзекті мәселелерге қатысты белсенді қатысуын ынталандыруға бағытталған. Ұжымдық жадыда ерекше орын алатын соғыс, аштық, отарлау, репрессия және өзге де тарихи оқиғаларға қатысты мәселелер тарихи сана мен жадыда оларды тек хронологиялық немесе өзге де механикалық жинақтау ғана емес оған қатысты сыни тұрғыда қарастыра білу де болып табылады. Тарихи оқиға ретінде білу де маңызды, дегенмен өткенді саралау бүгінгі мен ертеңгіні көруге мүмкіндік береді. Тарихи жады педагогикасы билікті теріс пайдалану, тарихты саяси идеологияға бағындыру, зорлық-зомбылық, геноцид, ксенофобия сияқты теріс механизмдерді анықтап, оның қалай жұмыс істейтіндігін, оны түйсінуге үшін не істеу керек, бұл механизмдердің болашақта қайталанбауы үшін қоғамдық көзқарас қандай болуы керек деген сұрақтарға да жауап іздеуі тиіс.

Тарих білімі тарихи сананы қалыптастырудың негізгі категориясы болып табылады. Оның кең таралған анықтамалары мына негізге саяды: өткенді талдау арқылы бүгінгі мен болашақты түсінуге бағытталған ақыл-ой әрекеті. Тиісінше, ол өткенді, бүгінгіні және келешекті уақыттық кеңістікте тоғыстырады. Тарих дидактикасында бұл маңызды рөл атқаруы тиіс. Себебі, оқушылар мен студенттер елдің қалыптасқан тарихи мәдениетінің талаптары негізінде келешектерін айқындайды. Тарихи сананы қалыптастыру педагогикасында бізде және посткеңестік елдерде қолданатын «Тарихты оқыту әдістемесі» терминінің орнына батыс елдерінде қолданатын «Тарих дидактикасы» ұғымы ерекше орын алады.

Неміс ғалымдары негізін салған тарих дидактикасы дегеніміз тарих пәнін оқытуда құзіреттілік беретін ерекше оқу пәні. Оның басты көзі қазіргі уақытта кез-келген мемлекет қалыптасқан тарихи мәдениет мүшесі ретінде бейімделуіне мүмкіндік беру мақсатында тарих пәнінің мектеп бағдарламасына енуі болып табылады. Бұл міндетті атқару үшін алдымен тарих дидактикасы тарих пәнін оқыту керек, ол арнайы процедуралар мен оқу орнына байланысты қалай ұйымдастырылуы керек деген сұрақтарға жауап береді.

«Тарих пәні жалпы білім беру мектептеріне мемлекет енгізген пән болып табылады. Сабақ барысында балалар мен жасөспірімдер тарихты оқып (көпшілік мойындаған түсінік) «тарихты оқу» үрдісі жүреді. «Тарихты оқу» оқушылардың тарихи санасына бағдарлау мен хронологиялық өзгерістердегі бірегейлендіруге кепілдік береді. Бұл фактіден төмендегі ойлар, сұраныстар мен сілтемелер туындайды. 1. Тарих сабағы тарих ғылымдарының жетістіктері мен тәжірбиесімен тығыз байланысты. Онда тарих ғылымында жинақталған: тарихи зерттеулер, тарих теориясы мен тарих дидактикасы сияқты үш өлшемдегі білімнен басқа ештеме де қарастырылмауы да оқытылмауы да керек. 6. Тарих сабағында негізінен тарихи-саяси білім беріледі....тарихты оқыту негізінен тарихи ойлау мен рефлексивті тарихи сана қалыптастыруға бағытталған. Тарих сабағы бүгінде «білім беру пәнінен» («Wissenfach») гөрі «ойлау пәні» («Denkfach»). Тиісінше, тарихты оқу мақсаты өткен мен тарихты ақылмен сараптау қабілетін қалыптастыру болып табылады» [12]. Клаус Бергман тарихи білім тек жаттау арқылы емес бүгінгі немесе ертеңгі күнге маңызы бар тарихи жағдайға қатысты тарих ғылымының жетістіктеріне (тарихи сұрақ, «тарихи әдістер» — эвристика, критика, интерпретация — тарихи бағалау мен тарих жауабы) сүйене отыра «тарихи ойлауға» тарих дидактикасы арқылы үйретуі тиіс деп есептейді. Автор осы еңбегінде Г.Ю. Пандельдің индивидуалды тарихи сананың қалыптасуына әсер ететін өзара байланыстағы жеті өлшемдегі сана жөнінде мысал келтіреді. Олар: уақыт санасы, шындық (жарамдылық) санасы, тарихилық санасы, идентілік санасы, саяси сана, әлеуметтік-экономикалық сана және моралдық сана.

Әлбетте, тарих оқулығы тарихи сананы қалыптастырушы «қаңқа» ретінде әлеуметтік жадыны ретрансляторы рөлін атқарады. Қоғамдағы үстемдік етуші саяси ұстанымдар «жады саясаты», «коммеморация саясаты» арқылы ықпал ететіндігі белгілі. Бұл жайында М. Ферро әр елдерде қандай да бір тарихи оқиға тарих оқулықтарында түрлі ракурстарда қарастырылатындығын көрсеткен еді [13]. Тарих оқулықтарындағы бір қарағанда сенімді дайын конструкциялар оқушы мен студентке бір бағыттағы түсініктер қалдыруы мүмкін. Мысалы, көрші елдермен тарихи қатынастар оқулықтарда жау образында соғыс арқылы бейнеленуі бір жақты ой қалыптастырады. Сондықтан тарихшылар, тарих мұғалімі мен тарих оқулығының авторлары мектеп оқушыларының «тарихи ойлауларында» оқиғаға салыстыру, сыни ойлау, сараптау сияқты ғылыми әрекеттер арқылы өзіндік «тарихи баға берулеріне» ынталандырулары қажет. Себебі, салмақты, тарихи мифқа сүйенбеген тарих туралы білім беру мен тарихи рефлексия әсерге негізделген қоғамдық көңіл-күйді тудырмай тарихтан сабақ алуға мүмкіндік береді. Қазіргі білімді жас үшін әлеуметтік дағдылар, мәдени аралық құзыреттілік пен әлем халықтарының тарихы мен құндылықтарын құрметтеу аса маңызды. Жоғары білікті маман болу үшін тарих заңдылықтарын, адамзат өткенінің үдерісін білмей, яғни тарихты ойлай білу өзекті болып табылады. «Зияткер ұлт», инновациялық қоғам құру мен жаһандану дәуірінде жоғары оқу орындарындағы адамзат тарихын қарастыратын тарих, философия, дінтану, саясаттану, әлеуметтану және өзге де әлеуметтік-гуманитарлық пәндер арқылы берілетін оқу-тәрбиелік үдеріс студенттің тұлғалық дамуына, азаматтық ұстанымдарына, кәсібилігіне және адамгершілік сапаларына әсер ететін тарихи сана олардың дүниетанымын қалыптастырады.

Тарих пәнінің өзге әлеуметтік-гуманитарлық циклдағы оқу курстарымен бірлесе отыра тарихи сананы қалыптастыра отыра қоғамдағы саяси, әлеуметтік-экономикалық, құқықтық өзгерістерге сезімталдығын көрсетеді. «Тек ресейлік мектептердің не педагогикалық қауымдастықтың ғана емес қоғам үшін де өзекті болып отырған тарихи білімді қоса алғанда әлеуметтік-гуманитарлық білім компоненті ретінде қоғамтану білімінің перспективалық стратегиялық даму мәселесін айқындау «мәңгілік сұрақ» ретінде көрініс береді. Әлеуметтік-гуманитарлық білім өз сипатында қоғамдық өзгерістерге, қоғамдық үдерістерді түйсінудегі адам реакциясына қатысты барынша ықпалға ұшырайтын білім саласы болып табылады. Жалпы білім беру мектептерінде қоғамтануды оқыту барысында оқушылар, педагогтар, ата-аналар тарапынан әрдайым қиыншылықтар, күмән мен құндылық қатынастар тудырады. Оның басты себебі — түрлі әлеуметтік-гуманитарлық ғылымдар мен қоғамдық үдерістерді оқушылардың тұлғалық қабылдауының ерекшеліктері кешенін біріктіруші интегралды оқу пәні болып табылуында» [14; 4]. Бұдан тарихи жадыны қалыптастыруда тарих пәнінен өзге әлеуметтік-гуманитарлық пәндердің де көкейкестілігін көруге болады.

Көпшіліктің тарихи санасын қалыптастыруда саяси жағдай мен тарих курсының арасындағы байланыс негізінен екі сипатта көрініс береді. Біріншісі, тарихи білім жалпы адамзаттық құндылықтар тұрғысынан, тарихи жәйттің шынайы боямасыз тұлғалық немесе саяси мазмұнынсыз факті бойынша сипаттайтын ғылыми-академиялық көзқарас. Бұл қайнар көздермен жұмыс істей білуге үйрету және дамыта оқыту элементтері мен сын тұрғысынан ойлауға баулуға негізделіп

кандай да бір деңгейде батыс демократиялық елдеріндегі білім беру жүйесінде қалыптасқан. Екіншісі, оқушылар мен студенттердің идеялық, азаматтық бірегейліктерін, отансүйгіштікке баулу арқылы жастардың құндылықтарын қалыптастыруға тырысатын шартты түрде идеялық-саяси, тарихи тәрбиелеу және тарихи-педагогикалық деп атауға болатын көзқарас. Бұл өз кезегінде әдіснамалық бірізділікке нұқсан келтіреді.

Соңғы ұстаным академиялық ғылым аясында тарихи білім беру талаптарына жауап бере алмайды. Дегенмен, ол мемлекеттің саяси бағдарына, мемориалдық саясатымен сәйкеседі. Бұл өз кезегінде тарих фактіге емес фактіні талдауға айналады. Бұл ұстанымды біз Кеңестер құрамында болғанда бастан кештік және оның теріс салдары әлі күнге дейін тек қарапайым адамдар арасында ғана емес академиялық кеңістікте де көрініс беруде.

Тарихи сананы қалыптастыру педагогикасының тағы бір көрінісі батыс елдері білім беру жүйесінде еске алу педагогикасы (pedagogy of remembrance) деген атаумен белгілі. Қазіргі уақытта «Pedagogy of remembrance» еуропа елдерінде II дүниежүзілік соғыстағы нацизм құрбандарына қатысты еске алумен тығыз байланыста дамыды. Мысалы, Польшадағы Centralne Muzeum Jeńsów Wojenny, яғни Әскери тұтқындарға арналған Орталық музей өткізетін білім беру әрекеті негізінен мектептен тыс оқытуға бағытталған. Оның өзегі болып тарих дидактикасын әлеуметтік және азаматтық білім берумен ұштастыратын «Жады педагогикасы» бағдарламасы болып табылады. Жоба Опольск университетімен бірге 2004 жылдан бастап атқарылып, кей материалдар губерниядағы орта мектептерге тегін таратылған.

Музей жобасына байланысты қазіргі тарихи білімнің мақсаты тарихи оқиғалардың себебі мен салдарын түсіну және осы білімнің негізінде болашақты жауапкершілікпен жасау болып табылатын тарихпен белсенді танысу болып табылады. Осы тұрғыда өткенді бағалау терең де көпқырлы ақпараттар негізінде көрініс беретін өткеннің байсалды бейнесі болып табылады. Өзінің тарихи, әлеуметтік этикалық және діни құндылықтарына байланысты тарихи жерлердегі білім тарих дидактикасы мен осы жерлерді музей тұрғысынан өлшеу шеңберінен шығып кетеді. Ол ұрпақтар мен халықтар арасындағы диалогты дамытуға негіз бола алады, делінген музей сайтында [15].

Біздің педагогикалық кеңістікте «музей педагогикасы» түсінігімен танымал бұл сферада Польшадағы Собибордағы бұрынғы өлім лагері музейі де pedagogy of remembrance негізінде білім беруде.

Осы негізге сәйкес педагогикадағы жады жүйесі шеңберінде жүзеге асатын білім беру үдерісі өткен жайлы ойлар мен біздің бейімділігіміз, пікірлеріміз бен қатынасымыздың арасын үйлестіруші болып табылады. Тиісінше, бұл тоталитарлық қылмыстардың моралдық және әлеуметтік аспектілері туралы тарихи жадыны белсендендіруге тырысу болып табылатындығына музейдің білім беру қызметі акцент жасайды [16].

Еліміздегі Саяси қуғын-сүргін және тоталитаризм құрбандарының «АЛЖИР» мемориалды-мұражай кешені мен Долинка кентіндегі саяси-қуғын-сүргіндерін есте сақтау мұражайы (КарЛАГ), Семейдегі «Алаш арыстары» мұражайына немесе аштық құрбандарына арналған ескерткіштерге (және тағы басқа да) саяхат жасау арқылы XX ғасырдың трагедиялық көріністерін көрсету қазақстандық жастардың ұлттық құндылықтарын жасауға көмектеседі. Тарихты оқыту тәжірбиесінде тоталитарлық қылмыстардың себебі мен салдарын көрсету арқылы жастарды еліміздің азаматтық ұстанымы бар тұлғасы ретінде қалыптастыруда музей педагогикасын құрал ретінде пайдалануға болады.

Себебі, тарихи сананы қалыптастырушы орындардағы тарихи және әлеуметтік білім тек білім берумен ғана шектелмей тұлғаның адамгершілік құндылықтары мен әлеуметтік әділдік сезімі мен адам құқығын сақтау жүйесін қалыптастырады. Қоғамда немесе әлеуметтік ортада қалыптасып қалған стереотиптерден арылып критикалық ойлауларына мүмкіндік береді.

Сәйкесінше, тарихи сана педагогикасы тарихи білімді сын тұрғысынан қабылдау, мәселені тану, пайымдау мен өткен мен бүгінгіні талдау дағдыларын қалыптастыруға мүмкіндік бере отыра, тарихи және әлеуметтік құндылықтарды қалыптастырады.

Тарихи жады педагогикасында музейге, тарихи орындарға бару; танымдық және эмоционалдық қырларын ұштау; оқу күндері; мұрағатқа немесе кітапханаға бару арқылы индивидуалды жұмыс жасау; жобалық семинар; тарихи оқиға куәгерлерімен (қатысушылармен) кездесу және тағы да басқа білім берудің түрлі нысандарын пайдаланады. Мысалы, жобалық білім берудің дидактикалық және педагогикалық артықшылықтары бар [17]. Жоба аясында нақты тапсырманы орындау арқылы (ардагерден сұхбат алу, көрме ұйымдастыру, тарихи қойылым қою, құжаттар жинау,...) тәжірбиелік жұмыс орындалады және командалық жұмыс істеуге үйретеді.

Қорытындылай келе, коммеморациялық білім беру қазіргі қоғамдық өмірдің бір бөлшегі және мұндағы педагогиканың міндеті азаматтық ұстанымы бар сыни тұрғыдан ойлай алатын және жаһандану дәуірінде толерантты тұлға қалыптастыруда педагогиканың қандай қағидалар ұстанатындығына, тиісінше азаматтың қалыптасуында білім берудің позитивті ықпалы көрініс береді.

Тарихи сананы қалыптастыруда жады педагогикасы төмендегі функцияларды атқарады:

- тарихи білім береді;
- тарихи-мәдени күзіреттілік қалыптастырады;
- сақтауға тұрарлық топтық маңызды құндылықтарды жеткізеді;
- топтық (әлеуметтік, ұлттық, ұлтаралық локалды) иденттілікті қалыптастырады;
- көрші топтармен қарым-қатынасты қалыптастырушы фактор рөлін атқарады;
- жүріс-тұрыс моделін қалыптастырады;
- қанда да бір идеологиялық реңкті көрсетеді;
- түрлі сипаттағы патриотизмді қалыптастырады;
- болашақты жобалау факторына айналады;
- жаһандану үдерісінде позитивті коммуникативтік рөл атқарады.

Аталған функциялар қоғамдық өмірде және білім беру сферасында көрініс береді. Ол әрдайым позитивті ғана емес дисфункциялық та сипатта бола береді. Ол тарихты оқыту барысында саяси, әскери, институционалдық, мемлекеттік тарихқа мән беру немесе тарихи құрылымға, тенденцияға, мәдениетке, қоғам тарихына акцент жасаудағы акцентке байланысты көрініс береді.

Отандық және шетелдік педагогикалық тәжірибелер тарихи жады педагогикасы әлеуметтік жауапкершілігі жоғары және өздері өмір сүретін әлемді терең түсіне білетін азамат тәрбиелеуде үлкен үлесі бар екендігін көрсетті. Тәжірибе көрсеткендей бұл үшін тек тарих оқулығы негізінде ғана емес белсенді оқу технологиясы, соның ішінде жобалық оқыту (Project-based learning (PBL)) және сабақтан тыс оқыту (Out-of-School Learning) арқылы тарихи оқиғаларға қатысты салмақты ұстанымдары мен сыни тұрғыдан ойлай білетін отансүйгіш, әлемдік және отандық тарихты уақыт контекстінде баға бере алатын тұлға сомдауда тарихи жадыны қалыптастыру педагогикасының рөлі зор екендігін көреміз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Thorp R. Historical Consciousness and Historical Media — A History Didactical Approach to Educational Media [Electronic resource] / R. Thorp // *Education Inquiry*. — 2014. — Vol. 5, No 4. — P. 497–516. — Access mode: DOI: 10.3402/edui.v5.24282.
- 2 Clark A. Historical Consciousness: Conceptualizations and Educational Applications [Electronic resource] / A. Clark, M. Grever // *International Handbook of History Teaching and Learning*: Chapter 7, 177–201 / S.A. Metzger & L. McArthur Harris eds.; New York: Wiley-Blackwell Publishers; 2018. — P. 189. — Access mode: DOI: 10.1002/9781119100812.ch7
- 3 Ассман Я. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности / Я. Ассман; пер. с нем. М.М. Сокольской. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 368 с.
- 4 Ahonen S. Historical consciousness: a viable paradigm for history education? [Electronic resource] / S. Ahonen // *Journal of Curriculum Studies*. — 2005. — 37:6. — P. 697–707. — Access mode: DOI: 10.1080/00220270500158681
- 5 Bilewicz M. The lay historian explains intergroup behavior: Examining the role of identification and cognitive structuring in ethnocentric historical attributions / Michał Bilewicz, Marta Witkowska, Anna Stefaniak, Roland Imhoff // *Memory Studies*. — 2017. — Vol. 10 (3). — P. 310–322.
- 6 Құдагелдин М. Тарихи сана — ұлттық үрдістің ұйытқысы / М. Құдагелдин // *Ақиқат*. — 2015. — № 3. — Б. 36–37.
- 7 Телебаев Г.Т. Методологический анализ ценностей идеи «Мәңгілік Ел» в контексте использования в патриотическом воспитании / Г.Т. Телебаев, Ж.О. Жилбаев, Ж.Ж. Наурызбай // *Қарағанды ун-нің хабаршысы. Педагогика сер.* — 2019. — № 1. — 55–6.
- 8 Шнейдер М.Я. Историки читают учебники истории: традиционные и новые концепции учебной литературы / М.Я. Шнейдер; под ред. К. Айермахера и Г.А. Бордюгова. — М., 2002. — С. 206–219.
- 9 Горшков М.К. Молодежь России: демографические тенденции и историческое сознание / М.К. Горшков, Ф.Э. Шереги // *Мониторинг общественного мнения*. — 2009. — № 6. — С. 5–36.
- 10 Матусевич О.А. Польская историческая политика в условиях трансформации общества / О.А. Матусевич // *Труды БГТУ. История, философия, филология*. — 2013. — № 5. — С. 113–115.
- 11 Петер Тибор Наги. Преподавание истории как преподавание плюрализма / П.Т. Наги; под общ. ред. Л.В. Алексеевой // *Актуальные проблемы преподавания истории и обществознания в образовательных организациях различных типов: колл. моногр.:* [в 5 ч.]. — Нижневартовск: НВГУ, 2018. — С. 192.
- 12 Бергман Клаус. Уроки истории [Электронный ресурс] / Клаус Бергман. — Режим доступа: http://vestnik.yspu.org/releases/novosti_i_problemy/4_2/

13 Ферро М. Как рассказывают историю детям в разных странах мира / М. Ферро; пер. с фр. Е.И. Лебедевой. — М., 1992. — 351 с.

14 Алексеева Л.В. Актуальные проблемы преподавания истории и обществознания в образовательных организациях различных типов: колл. моногр. / Л.В. Алексеева, Е.Е. Вяземский, Г.Ю. Зверева, Н.С. Салимова, Н.В. Сапожникова, О.Ю. Стрелова, М.М. Чореф, Е.В. Яковлева; под общ. ред. Л.В. Алексеевой. — Ч. 2. — Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гос. ун-та, 2015. — С. 119.

15 Әскери тұтқындар музейінің сайты, Польша [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://www.cmjw.pl/en/edukacja/pedagogika-pamieci/>

16 Бұрынғы өлім лагері музейінің сайты, Польша [Электрондық ресурс]. — Қолжетімділік тәртібі: <http://www.sobibor-memorial.eu/en/mission>

17 Bell S. Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future [Electronic resource] / S. Bell // The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas. — 2010. — 83(2). — 39–43. — Access mode: DOI:10.1080/00098650903505415 .

К.Р. Калкеева, М.Т. Кудгельдин, Н.А. Каргапольцева

Педагогика исторической памяти как условие формирования коммуникативной культуры учащихся

В статье рассмотрены основные педагогические подходы, которые используются в современной теории исторической памяти в рамках социально-гуманитарного знания. Авторы обращают внимание на такой важный аспект проблемы, как выявление схожих понятий, и кратко раскрывают содержание понятий, используемых в отечественной и зарубежной литературе: «педагогика исторической памяти», «музейная педагогика», «педагогика воспоминания», «дидактика истории». Музейная педагогика, дидактика истории и коммеморативная педагогика характеризуются как важнейшие составные части педагогики исторической памяти. Акцент сделан на показе диалектического единства понятий, упомянутых выше. В статье представлены основные тенденции в изучении педагогики исторической памяти и исторического сознания, а также предложены перспективные направления для историографических и педагогических исследований представлений о прошлом. Предложена концепция исторического образования, построенная на установлении сущности и характера связи между политическим процессом, массовым историческим сознанием и содержанием и дидактикой курса истории. Авторы не претендуют на полноту освещения рассматриваемой проблемы.

Ключевые слова: педагогика, учебник истории, историческая память, дидактика истории, музейная педагогика, коммеморативная педагогика, педагогика воспоминания.

K.R. Kalkeeva, M.T. Kudageldin, N.A. Kargapoltseva

Pedagogics of historical memory as a condition for the formation of a communicative culture of students

The article discusses the basic pedagogical approaches that are used in the modern theory of historical memory in the framework of socio-humanitarian knowledge. The author draws attention to such an important aspect of the problem as the identification of similar concepts and briefly reveals the content of concepts used in domestic and foreign literature «pedagogy of historical memory», «museum pedagogy», « pedagogy of remembrance», «history didactics» with other definitions of this phenomenon used. Museum pedagogy, didactics of history and commemorative pedagogy are characterized as the most important components of pedagogy of historical memory. The emphasis is on showing the dialectical unity of the concepts mentioned above. The article presents the main trends in the study of pedagogy of historical memory and historical consciousness, and also offers promising directions for historiographic and pedagogical research of ideas about the past. A concept of historical education is proposed, based on establishing the essence and nature of the relationship between the political process, mass historical consciousness and the content and didactics of the course of history. The author does not claim to be a complete coverage of the problem under consideration.

Keywords: pedagogy, history textbook, historical memory, didactics of history, museum pedagogy, commemorative pedagogy, pedagogy of remembering.

References

1 Robert, Thorp (2014). Historical Consciousness and Historical Media — A History Didactical Approach to Educational Media. *Education Inquiry*, 5:4, 24282, doi: 10.3402/edui.v5.24282.

- 2 Clark, A. & Grever, M. (2018). Historical Consciousness: Conceptualizations and Educational Applications. S.A. Metzger & L. McArthur Harris (Eds.). *International Handbook of History Teaching and Learning*; New York: Wiley-Blackwell Publishers; Chapter 7, P. 177–201.
- 3 Assman, Ia. (2004). *Kulturnaia pamiat. Pismo, pamiat o proshlom i politicheskaiia identichnost v vysokikh kulturakh drevnosti* [Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen]. (M.M. Sokolsky, Trans). Moscow: Yazyki slavianskoi kultury [in Russian].
- 4 Ahonen, Sirkka (2005). Historical consciousness: a viable paradigm for history education? *Journal of Curriculum Studies*, 37:6, 697–707, doi: 10.1080/00220270500158681
- 5 Michał, Bilewicz; Marta, Witkowska; Anna, Stefaniak & Roland, Imhoff. (2017). The lay historian explains intergroup behavior: Examining the role of identification and cognitive structuring in ethnocentric historical attributions. *Memory Studies*, Vol. 10 (3), 310–322.
- 6 Kudageldin, M. (2015). Tarikhi sana - ulttyk urdistin uytqysy [Historical consciousness as the core of national identification]. *Akikat — Aqiqat*, 3, 36–37 [in Kazakh].
- 7 Telebaev, G.T., Zhilbaev, Zh.O., & Nauryzbai, Zh.Zh. (2019). Metodologicheskii analiz tsennosti idei «Manhilik El» v kontekste ispolzovaniia v patrioticheskome vospitanii [Methodological analysis of the values of the idea «Mangilik El» in the context of application in patriotic education]. *Karagandy universitetinin khabarshysy. Pedagogika seriiasy — Bulletin of the Karaganda University. «Pedagogy» series*, 1, 55 [in Russian].
- 8 Shneider, M.Ya. (2002). *Istoriki chitaiut uchebniki istorii: traditsionnye i novye kontseptsii uchebnoi literatury* [Historians read history textbooks: traditional and new teaching literature concepts]. K. Aiermakhera and G.A. Bordiugova (Eds.). Moscow [in Russian].
- 9 Gorshkov, M.K., & Sheregi, F.E. (2009). Molodezh Rossii: demograficheskie tendentsii i istoricheskoe soznanie [Russian Youth: Demographic Trends and Historical Consciousness]. *Monitorinh obshchestvennogo mneniia — Monitoring of Public Opinion*, 6, 5–36 [in Russian].
- 10 Matushevich, O.A. (2013). Polskaia istoricheskaiia politika v usloviakh transformatsii obshchestva [Polish historical politics in the conditions of transformation of society]. *Trudy BHTU. Istoriia, filosofii, filologii — Proceedings of BSTU. History, philosophy, philology*, 5, 113–115 [in Russian].
- 11 Peter Tibor Nagi. (2018). Prepodavanie istorii kak prepodavanie pliuralizma [Teaching history as teaching of pluralism]. *Aktualnye problemy prepodavaniia istorii i obshchestvoznaniia v obrazovatelnykh orhanizatsiakh razlichnykh tipov — Actual problems of teaching history and social studies in educational organizations of various types*. L.V. Alekseev (Ed.); NVGU. (Vols 1–5). Nizhnevartovsk [in Russian].
- 12 Bergman, K. *Uroki istorii* [History lessons]. *vestnik.yspu.org*. Retrieved from http://vestnik.yspu.org/releases/novosti_i_problemy/4_2/ [in Russian].
- 13 Ferro, M. (1992). *Kak rasskazyvaiut istoriiu detiam v raznykh stranakh mira* [How to tell a story to children in different countries of the world]. E.I. Lebedeva, Trans. Moscow: Knizhnyi klub 36.6 [in Russian].
- 14 Alekseeva, L.V., Viazemskii, E.E., Zvereva, G.Iu., Salimova, N.S., Sapozhnikova, N.V., & Strelova, O.Iu. et al. (2015). *Aktualnye problemy prepodavaniia istorii i obshchestvoznaniia v obrazovatelnykh orhanizatsiakh razlichnykh tipov* [Actual problems of teaching history and social studies in educational organizations of various types]. L.V. Alekseeva (Ed.). Nizhnevartovsk: Izdatelstvo Nizhnevartskogo gosudarstvennogo universiteta [in Russian].
- 15 Askerii tutkyndar muzeinin saity, Polsha [Website of Central Museum of Prisoners of War. Poland]. *cmjw.pl/en*. Retrieved from <http://www.cmjw.pl/en/edukacja/pedagogika-pamieci/> [in Kazakh].
- 16 Burnhy olim laheri muzeinin sait, Polsha [Museum of the Former Death Camp, Poland]. *sobibor-memorial.eu/en*. Retrieved from <http://www.sobibor-memorial.eu/en/mission> [in Kazakh].
- 17 Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 83(2), 39–43. doi:10.1080/00098650903505415

N.E. Pfeifer¹, K.B. Mukatayeva²

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Kazakhstan

(E-mail: n.e.pfeifer@mail.ru)

Perceptions of education quality in the context of the Bologna process in a regional university

This article considers perceptions of quality in higher education (HE). This work examines the academic staff perceptions of how education quality is affected by the engagement of the country's HE in the Bologna Process; particular attention is paid to a regional university. The study was conducted to understand academic staff perception of education quality in relation to Kazakhstani integration into European higher education area (EHEA). The article provides an analysis of the interviews with academic staff at a regional university in order to learn about the realisation process and the challenges faced by the university due to its accession to the Bologna Process and how the process affects the overall quality of HE. The perceptions of academic staff on HE quality and the extent to which the quality of HE has changed with the engagement in the new system are analysed.

Keywords: higher education, education quality, Bologna process, internationalisation, stakeholders.

Introduction

Higher education is one of the primary policy responsibilities of a country. However, in a rapidly changing educational sphere national higher education (HE) is increasingly affected by international pressures. Kazakhstan, as a central Asian country, is going through a period of rapid and far-reaching economic and social change, driven particularly by the impact of globalisation, internationalisation, increased economic competition and the transition to a knowledge-based economy [1]. These forces are leading to national education policy changes. For example, the HE sector in Kazakhstan has been significantly influenced by the European policy development known as the Bologna Declaration. Education of a high quality can help to strengthen a country's social stability as well as to improve human potential and its competitiveness [2], which can be considered as one of the aims of the Bologna Process. Kazakhstan's education sector was also prioritised as part of a national strategy of competitiveness. The concept of competitiveness is measured by the World Economic Forum's (WEF) Global Competitiveness Index, which is based on twelve 'pillars'. One pillar specifically relates to HE and training, covering quantity and quality of education [3].

The Ministry of Education and Science of the RK (MoES) has also made steps towards the realization of an ambitious competitiveness strategy by improving HE quality and providing a highly qualified workforce to aid the country's prosperity. In the World Conference on Higher Education Partners it was stated that, 'at no time in human history was the welfare of nations so closely linked to the quality and outreach of their HE systems and institutions' [4:1].

Main part

Since its transition to a market economy, Kazakhstani HE has undergone several significant changes. To increase HE quality with an aim to becoming a competitive country in the international arena, Kazakhstan took steps to join the Bologna Process (BP). First, the 1999 Education Law was changed. The new 2007 Education Law then brought in some market-orientated reforms that reflected the country's new social and economic demands. Second, in accordance with the new Education Law it was necessary to implement three-cycle degrees: Bachelors, Masters and PhD, which was a step towards becoming part of the BP. Brooks and Huisman state that the BP is '...an intergovernmental policy agenda supported by forty-six national governments, even beyond the geographical European borders' [5]. According to the European Commission, the aim of the BP is the creation of a 'European Higher Education Area (EHEA) in which students can choose from a wide and transparent range of high quality courses and benefit from smooth recognition procedures' [6]. The main objectives of the BP are: adoption comparable three-cycle degrees, establishment of a system of credits, such as the European Credit Transfer System (ECTS), and promotion of European co-operation in quality assurance [7].

In the field of education, interest in quality is explained by the need for the improvement of education [8], and demands for greater efficiency [9]. Since it is an important issue, there is a necessity to know what exactly the term 'quality' implies. Fraser [10], however, claims that there is no agreed worldwide definition of this concept. The concept of 'quality', as stated by Harvey and Green [11], can mean different things to different people. Therefore, perceiving the concept differently gives rise to confusion, which makes quality an elusive concept [12].

Various scholars have focused on definitions of quality, particularly in the context of HE. For example, Watty [13] identifies two schools of thought on quality: the first related to context and the second related to stakeholders. Chua [14], for example, proposes another way of defining the quality of HE, also using various stakeholders in the education process, where quality is related to input, process and output (Fig. 1). According to Chua's findings, academic staff perception of quality is wider, believing that, to acquire high quality, HEIs should focus on all three aspects of activities: input, process and output.

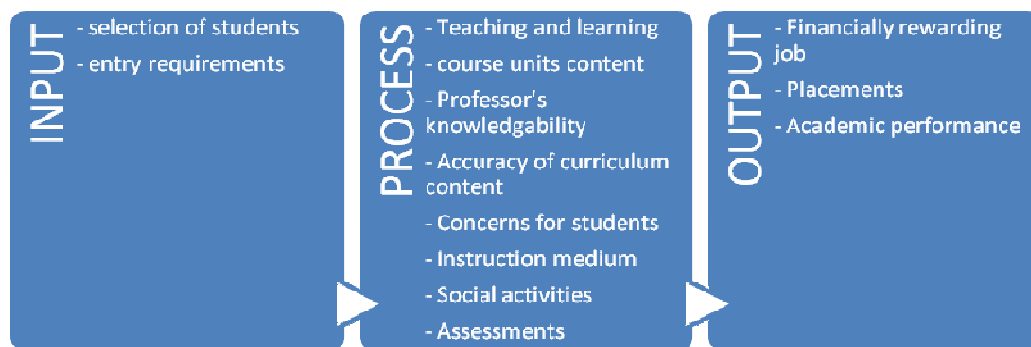

Figure 1. The Input — Process — Output framework of quality by Chua (2004)

An approach to differentiating quality was given by Hawes and Stephens [8], where quality can imply 'efficiency in meeting set goals', 'relevance to human and environmental needs and conditions', and 'something more', in relation to the pursuit of excellence and human betterment (ibid: 11) (for full models see Fig. 2). Although, the approach is built on defining quality in primary education, it could be claimed that the approach also has relevance to HE and could be applied in the analysis of the current study.

Figure 2. Quality framework by Hawes and Stephens (1990)

Harvey and Green [11] provide a useful framework by analysing quality into five different but inter-connected categories, namely: exception, linked to the idea of ‘excellence’; perfection or consistency, which focuses on process and the set specifications it aims to meet; fitness for purpose, which judges quality in terms of meeting stated purpose; value for money, which assesses quality in terms of return on investment or expenditure; and transformative, indicates a process of fundamental change (for full model see Fig. 3).

Figure 3. Quality framework by Harvey and Green (1993)

The above-mentioned five categories of quality have been employed as a framework for research on stakeholders' perceptions of quality in HE by a number of researchers, including Lomas [15] and Lagrosen et al. [16]. Lomas's research study was on UK universities of senior managers' perceptions of quality on the basis of Harvey and Green's model, which is also applicable to the current study. Lomas in his small-scale research found that 'fitness for purpose' and 'transformation' is the two most appropriate definitions of quality in the context of HE. Lagrosen et al.'s analysis of quality dimensions concluded that the notion of 'excellence' best matches the students' view of quality. Another research study on perception of quality by teachers and students was done by Iacovidou et al. [17], who identified seven dimensions of quality, in which the most important are teaching and learning facilities. These dimensions also include library resources, computers, laboratories; competence of the lecturers and students; and teaching and learning processes.

A number of researchers, such as Harvey and Green, Harvey and Knight [18], Cullen et al. [19] tend to agree that quality can be defined by seeking the views of those who are stakeholders in the educational process. For instance, Harvey and Green [11; 10] claim that the best answer to a complex question is by analysing it from different perspectives, as quality might mean 'different things to different people'. They also contend that 'this is not a different perspective on the same thing but different perspectives on different things with the same label'. For example, they argue that the notion of quality can vary between particular participants in a process: university, students, academic staff, employers, auditors or the government. Taking into consideration the 'stakeholder approach' by Harvey and Green [11; 10], the stakeholders of HE need to be clarified. For example, Srikanthan and Dalrymple [20] present the four main stakeholders: (1) providers, which comprise funding bodies and the community at large; (2) users of products, which comprise current and prospective students; (3) users of outputs or employers; and (4) employees of the sector, who are the

academics and administrators. Hewit and Clayton [21] similarly identify groups of HE stakeholders, such as government and its agencies, university officials, employers, staff, and students.

A group of researchers [22] divided HE stakeholders into two kinds: internal and external. External stakeholders include employers, the government, and partners with whom HEIs cooperate. Internal stakeholders consist of academic and management staff of HEIs, and students [22]. These stakeholders take an active part in the process of education. Westerheijden [23] claims that valid definitions of quality should be closely related to a specific HE process. This study will therefore refer to the perception of HE quality based on the perceptions internal stakeholders, of academic staff, at a regional university.

The work provides an analysis of the interviews with academic staff at 3 levels at PSU in order to learn about the realisation process and the challenges faced by the university due to its accession to the Bologna Process and how the process affects the overall quality of HE. The study answers the following research question: What does HE quality mean in the Kazakhstani context, how is quality affected by the stakeholders' differing approaches to defining the concept, and what is the effect on HE quality of joining the Bologna Process?

Representatives of the administration level identify quality in teaching and learning facilities and competency of the lecturers as the most important dimensions of quality. In addition, one of the respondents stated that HE quality can be understood as having graduates equipped with the professional skills and knowledge that are required and can be put into practice after graduation.

The PSU administration staff's view of quality is consistent with the findings by Iacovidou et al. [17], who found that academic staff perception of quality is closely related to the institution's teaching and learning facilities and the competency of lectures and students. Two ideas from the literature review might be relevant here: the 'exceptional' approach by Harvey and Green, which focuses on exceeding high standards by equipping HEIs with the most up-to date facilities, and 'quality as standards of efficiency' [8; 12], which identifies efficiency as 'having the right tools for the job', including teaching facilities and library resources, and making the best use of the resources available.

On the question of how the quality of education changed with Kazakhstan's engagement in the Bologna Process, there are some conflicting opinions. One of the respondents commented that there are no fundamental changes. Another interviewee stated that only positive changes were occurring. The third interviewee's response was:

«It is too early to talk about changes in education quality; on the one hand, it can be claimed that there are positive changes, but, on the other hand, we are facing challenges due to transformations and it is hoped that the process will lead to the improvement of education quality, not otherwise».

When asked about the relevance of HE in Kazakhstan and especially at PSU to global demands, the respondents' answers were that the country is in the process of improving education quality, and that becoming a member of the Bologna Process could facilitate this improvement.

Heads of the faculties perceptions of quality were that it includes complex characteristics of education services. Answers from both participants were linked to the consumers of education. One of the respondents commented:

«Quality in the context of HE is compound characteristics of educational services, which should correspond to the expectations of consumers and compulsory norms demanded by society».

In addition, HE quality should include competences such as professional — being able to use knowledge in practice; social — an ability to socialise with different people in various situations by taking into account their culture and customs and beliefs; and communicational — an ability to communicate.

Another response was: «Quality in HE is the level of correspondence of a given qualification of graduates to the requirements expected of the participants in the educational process. Quality includes quality of educational programmes, methods of teaching and the competitiveness of graduates in the world employment market».

In addition, from the heads of the faculties' point of view, factors such as the process of educational organisation, level of teaching and teacher competences, systematised students' examination and assessment and library resources with computer facilities can affect HE quality. They believe that all the above-mentioned dimensions should be in place to provide education of high quality.

Surprisingly, the findings from the heads of faculties concerning important factors in education quality are similar to those of the administration level, which corroborates the findings of Iacovidou et al. (2009). These similarities might be explained by the fact that all the participants are working in one university and are familiar with the problems and challenges of the university, and therefore it is possible that their views are similar.

Respondents' views on HE quality mostly related to expectations and requirements of customers or participants in the process; therefore, referring to Harvey and Green's framework, it is possible to state that heads of the faculties view quality as 'fitness for purpose' and concerning provision of resources could closely link to the 'exceptional' notion of quality. Referring to Hawes and Stephens' (1990) approach, the faculty heads' perception of quality is connected to 'relevance to the customers' needs'. However, there is one more dimension that was stated by one of the faculty heads, which is related to the competitiveness of the graduates in the world work market; 'education has an instrumental value in securing access to a particular job', which indicates that students' education is for the purpose of finding a job after graduation. This is consistent with Chua's [14] framework, where quality is regarded as an output of the educational process, and as employability after graduation. Robeyns [24; 70] argues that this is the 'instrumental personal economic role of education'.

To the question on how the Bologna Process affects the quality of HE in the country, the response of one of the faculty heads was:

I believe that our country's participation in the Bologna Process will bring only positive results. However, it is too early to feel or to see the results right now, because today the Kazakhstani HE system is going through a 'transition time' or 'period of change' as many new procedures are in the process of implementation.

Overall, the comments of both the faculty heads regarding the question were positive, expressing the belief that it should bring only positive results in the process of quality improvement.

Teachers perception of quality in HE were various. In response to the question on the definition of quality in HE, the participants gave various definitions. The answers could be divided into two categories. The first came from teachers who regard quality in HE as having physical and human resources [25]. Physical resources include a modern technical base, rich library resources, and a good study environment, including campus facilities. Human resources include highly qualified and competent teaching staff with PhD degrees.

The second set of answers came from teachers who believe that quality in HE is a correspondence to the demands of customers, society and the country in order to form professional competencies which are adequate to the demands of the work market. There was another response that might be added to the second category, that education of high quality will give the graduate a good job opportunity after graduation.

An experienced teacher raised the issue of state educational standards set by the MoES. The content of the taught courses and the number of study hours should correspond to those stated educational standards, and teachers have to comply with those standards, which might be another perception of quality of HE.

It is possible to link these perceptions of quality to the framework provided by Harvey and Green [11] and Hawes and Stephens [8]. The first category of answers has a link to quality as 'exception' by Harvey and Green and 'quality as standards of efficiency' by Hawes and Stephens, regarding the need for resources and for an environment with all the technical facilities that are needed in the process of study to achieve high standards. The second category, which concentrates on customers' needs, might be linked to 'fitness for purpose' [11], and 'quality as relevance to needs and context', where quality is judged by the extent to which the education provided meets its stated purpose and customers' expectations and is related to the demands of today's world. The third category could also be linked to the 'excellence' notion of quality [11] and to 'efficiency in meeting set goals' [8]; in the case of Kazakhstan, the goals and aims are set by MoES, and teachers have to reach those goals through effective teaching.

To the question on how quality has changed since the process started, there were diverse responses, with negative views from experienced teachers and positive views from young teachers. Young teachers' responses were that all the current changes were helping to further the development of the country's HEIs and to maintain the quality of the system in correspondence with the demands of society in all aspects of life. Another positive view was that the process expanded the opportunities of Kazakhstani HEIs and PSU to acquire international experience in providing high quality education to students.

Negative views were expressed in the following way:

«Everything is subordinated to the forms and standards, not to the content of education».

The response of another experienced teacher was:

«The quality of education declined, which could be related to the fact that the engagement of Kazakhstan in the Bologna Process coincided with the transition to the new economic and political conditions of the country».

Although the experienced teacher expressed opposition towards the new system, all the participants realised that the process is irreversible and that the country need to move forward in order to achieve the aim set by the MoES.

In the study, attempts have also been made to ascertain if there is agreement by stakeholders of academic staff at PSU in the discussion on quality of HE. This has been achieved to some extent. The data suggest that there is some agreement in views of HE quality among stakeholders at every level. For example, participants from the administration, faculty heads and teachers levels agreed that preparing students for the workplace and the correspondence of qualifications to the needs and expectations of consumers and society were very important dimensions of HE quality. There was also consensus in relation to HE quality that participants at each level focus mainly on teaching facilities, technology and human and library resources. Finally, participants emphasised students' attitudes and commitments towards learning, which are a key factor and an indicator of the progress of education quality improvement.

The teachers' expertise and subject knowledge and their professional competence were emphasised as one of the most significant dimensions determining the quality of HE. This dimension is also an important element of the European Standards Guideline, where it is stated that teaching staff should be 'qualified and competent' (Standard 1.4) [26; 17]. The responses of academic staff are consistent with Chua's (2004) findings where the author concluded that academic staff perceive quality as relating to the whole education system, including input, process and output.

Stakeholders at all three levels agreed that quality in HE produces graduates who are equipped with a range of skills and knowledge for the future workplace. This is the notion of quality most often mentioned by the heads of faculties and teachers; it matches 'fitness for purpose' and quality 'as relevance to needs and context', which is consistent with a research study of the UK's senior managers' views of education quality conducted by Lomas [15].

The highly ranked notion of quality, from academic staff responses, was as 'exceptional' by Harvey and Green and 'as standards of efficiency' indicating efficiency in 'having the right tools for the job' by Hawes and Stephens. PSU academic staff regarded the provision of resources, teaching and technical facilities and a suitable environment for study in order to achieve high standards as important dimensions in HE quality.

Because of Kazakhstan's engagement in the Bologna Process, with the aim of improving education quality and making it consistent with European standards, there is another definition of HE quality that has close links to the current Kazakhstan HE system: this is quality 'as a transformation' by Harvey and Green. Transformation involves a change from one state to another [15]. The process in Kazakhstani HEIs is being achieved by restructuring all HE systems and adding new categories that were not included in the old system, which will facilitate the achievement of the country's aim.

Conclusion

To conclude, the Kazakhstani HE system is undergoing a process of far-reaching restructuring. During this period, the quality of HEIs is a central issue for discussion. In the case of Kazakhstan's engagement with the BP there should be a more tentative and cautious approach to changes. Quality of education is an important issue in developing and developed countries. When constructing a new system that will provide education of a high quality, cultural factors and contexts should not be overlooked. The relevance of HE to society needs to remain an issue of great importance. The relevance of HE needs to be evaluated in terms of the degree of how it fits into what society expects and what HEIs do [1]. This idea, highlighted by Pigozzi, should be considered: «A quality education understands the past, is relevant to the present, and has a view to the future. ... A quality education reflects the dynamic nature of culture and languages, the value of the individual in relation to the larger context, and the importance of living in a way that promotes equality in the present and fosters a sustainable future» [27; 4].

Responses from the academic staff, on the improvement of HE quality in order to educate highly qualified human capital which can facilitate the prosperity of the country, and on the idea that the Bologna Process enables Kazakhstan to be recognised internationally, indicate the effect of globalisation and internationalisation on Kazakhstan's HE system. Moreover, the effect of these trends on the country is clearly shown by the country's ambitious aim to become a competitive country.

In relation to the literature on HE quality, although there are some similarities in defining quality of HE, there is evidence from the study that the concept of 'quality' as stated by Harvey and Green can mean different things to different people. The findings also reflect that the dimensions of quality which have been identified agree with the findings of other studies found in the literature review. This suggests that, despite culture and the unique environment of the HE sector in Kazakhstan, the opinions, views and perceptions of academic staff on HE quality are similar to those of academic staff in other countries.

References

- 1 UNESCO (2003a). Higher Education in Asia and the Pacific 1993–2003 Regional report, Paris, UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education. *unesdoc.unesco.org*. Retrieved from <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001303/130338e.pdf>.
- 2 Savitskaya, L. (2007). Millennium development goals in Kazakhstan. *un.kz*. Astana: Agroizdat. Retrieved from <http://www.un.kz>.
- 3 World Economic Forum (WEF) (2011). Global Competitiveness. *weforum.org*. Retrieved from <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
- 4 UNESCO (2003b). The World Conference on Higher Education Partners, June 2003, Paris: UNESCO. *unesco.org*. Retrieved from <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/higher-education/>.
- 5 Brookes, M., & Huisman, J. (2009). The eagle of the circle of gold stars: does the Bologna Process affect US higher education, *Higher Education in Europe*, 34(1), 3–23.
- 6 European Commission (n.d.) The Bologna Process. *ec.europa.eu*. Retrieved from http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc1290_en.htm.
- 7 European Higher Education Area (2011). About the Bologna Process. *ond.vlaanderen.be*. Retrieved from <http://www.ond.vlaanderen.be>
- 8 Hawes, H. & Stephens, D. (1990). *Questions of Quality: Primary Education and Development*, Harlow: Longman.
- 9 Green, D. (Ed.). (1994). What Is Quality in Higher Education? Buckingham: Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- 10 Fraser, M. (1992). Quality Assurance in Higher Education. In Craft, A. (Ed.) *Quality Assurance in Higher Education: Proceedings of an international conference Hong Kong*. London: Falmer Press.
- 11 Harvey, L. & Green, D. (1993). Defining quality, *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 18(1), 9–34.
- 12 Sahney, S., Banwet, D.K. & Karunes, S. (2006). An Integrated Framework for Quality in Education: Application of Quality Function Deployment, Interpretive Structural Modelling and Path Analysis, *Total Quality Management*, 17(2), 265–285.
- 13 Watty, K. (2003). When will academics learn about Quality?, *Quality in Higher Education*, 9(3), 213–221.
- 14 Chua, C. (2004). Perception of Quality in Higher Education, Proceedings of the Australian Universities Quality Forum, 2004, AUQA Occasional Publication. *auqa.edu.au*. Retrieved from http://www.auqa.edu.au/files/publications/auqf2004_proceedings.pdf.
- 15 Lomas, L. (2002). Does the Development of Mass Education Necessary Mean the End of Quality? *Quality in Higher Education*, 8(1), 71–79.
- 16 Lagrosen, S., Seyyed-Hashemi, R. & Leitner, M. (2004). Examination of the dimensions of quality in higher education, *Quality Assurance in Education*, 12(2), 61–69.
- 17 Iacovidou, M., Gibbs, P., & Zopiatis, A. (2009). An explanatory Use of the Stakeholder Approach to Defining and Measuring Quality: The Case of a Cypriot Higher Education Institution, *Quality in Higher Education*, 15(2), 147–165.
- 18 Harvey, L. & Knight, P. (1996). *Transforming Higher Education*. Buckingham: Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- 19 Cullen, J., Joyce, J., Hassall, T. & Broadbent, M. (2003). Quality in higher education: from monitoring to management, *Quality Assurance in Education*, 11(1), 5–14.
- 20 Srikanthan, G. & Dalrymple, J. (2003). Developing alternative perspectives for quality in higher education, *The international journal of educational management*, 17(3), 126–136.
- 21 Hewitt, F. & Clayton, M. (1999). Quality and complexity — lessons from English higher education, *International Journal of Quality and Reliability Management*, 16(9), 838–858.
- 22 Van Kemenade, E., Pupius, M., & Hardjono, T. (2008). More value to define quality, *Quality in Higher Education*, 14(2), 175–185.
- 23 Westerheijden, D.F. (1999). Where are the quantum jumps in quality assurance? Development of a decade of research on a heavy particle, *Higher Education*, 38(2), 233–254.
- 24 Robeyns, I. (2006). Three models of education: rights, capabilities and human capital. *Theory and Research in Education*, 4(2), 69–84.
- 25 Shanahan, P. & Gerber, R. (2004). Quality in university student administration: stakeholder conceptions, *Quality Assurance in Education*, 12(4), 166–174.
- 26 European Association for Quality Assurance in Higher Education (EAQHE) (2005). Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. Helsinki: European Association for Quality Assurance in Higher Education.
- 27 Pigozzi, M.J. (2008). Towards an index of quality education. Paper prepared for the IWGE. UNESCO-IIEP, Paris. 10, 11 June 2008. *iiep.unesco.org*. Retrieved from <http://www.iiep.unesco.org>.

Н.Э. Пфейфер, К.Б. Мукатаева

Болон процесі жүйесінде аймақтық университеттегі білім сапасының қабылдануы

Бұл мақалада жоғары білім сапасы туралы түсінік қарастырылды. Жоғары оқу орнын Болон процесіне енгізгеннен кейінгі білім беру сапасы қалай әсер ететіні туралы профессор-оқытушылар құрамының көзқарастары зерттелді; аймақтық университетке ерекше көңіл бөлінді. Зерттеу Қазақстанның

Еуропалық жоғары білім кеңістігіне кіруіне байланысты профессор-оқытушылар құрамының білім беру сапасын қабылдауын түсіну мақсатында жүргізілді. Мақалада Болон процесіне қосылуына байланысты университеттегі жаңа үрдістермен танысу мақсатында аймақтық ЖОО-ның профессор-оқытушылар құрамымен сұхбатқа талдау жасалған, сонымен қатар бұл процесс білім берудің жалпы сапасына қалай әсер ететіндігі қарастырылған. Академиялық қызметкерлердің сапа туралы және жаңа жүйені қабылдауда білім берудің сапасы қалай өзгертіндігі жөнінде ұсыныстар талданды.

Кілт сөздер: жоғары білім, білім сапасы, Болон процесі, интернационализация, мүдделі тараптар.

Н.Э. Пфейфер, К.Б. Мукатаева

Восприятие качества образования в контексте Болонского процесса в региональном университете

В статье рассмотрены представления о качестве высшего образования. Исследованы мнения профессорско-преподавательского состава о том, как влияет на качество образования вовлечение вуза страны в Болонский процесс; особое внимание уделено региональному университету. Исследование проводилось с целью понимания восприятия профессорско-преподавательским составом качества образования в связи с интеграцией Казахстана в Европейское пространство высшего образования (ЕПВО). В статье представлен анализ интервью с профессорско-преподавательским составом регионального вуза с целью ознакомления с процессом реализации и проблемами, с которыми сталкивается университет в связи с присоединением к Болонскому процессу, а также с тем, как этот процесс влияет на общее качество образования. Проанализированы представления академического персонала о качестве и показателях качества образования в новой системе.

Ключевые слова: высшее образование, качество образования, Болонский процесс, интернационализация, заинтересованные стороны.

А.А. Рамазанова¹, Г.И. Ерназарова², С.К. Турашева², М.А. Каракуш³

¹Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан;

²Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті, Алматы, Қазақстан;

³Мугла Сыткы Кочман университеті, Мугла, Түркия
(E-mail: r.aliya_1989@mail.ru)

Биолог студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруда зертханалық жұмыстың маңызы

Зертханалық жұмыс — бұл оқытудың конструктивтік тәсілде студенттерге бағытталған, стратегиялармен келісілген белсенді оқу қызметі. Ғылым мен білімді дамытудың маңызды бөлігі болып саналады. Ол нақты нысандар мен ұғымдармен эксперимент жүргізетін студенттерді қамтиды. Ғылыми мазмұнды дамытып қана қоймай, ғылыми процестің дағдыларын, шығармашылық ойлауды, мәселелерді шешу қабілетін және ғылыми әдісті дамытуға ықпал етеді. Білім алушыларды ғылыми қызығушылыққа баулу конструктивті оқытудағы зертханалық жұмыстың тиімділігінің негізінде зерттелді. Студенттердің жетістіктерін бағалау үшін келесі әдістер қолданылды: концептуалды түсінік тесті, сауалнама, сұхбат. Концептуалды түсінуді және тұжырымдамалық карталауды тестілеу нәтижесінде студенттер биологиялық белсенді заттардың маңызы туралы білімдерін қалыптастырды. Сонымен қатар, студенттер жобаларында сыни ойлау, ғылыми үдеріс пен биологиялық белсенді заттар бойынша жинақталған білімді және өндірісте қолдана алатынын көрсетті. Зертханалық жұмыста зерттеу тобының жетістігі студенттерге қызығушылық танытатын контекстпен, сондай-ақ оқу әдістерімен байланысты болуы мүмкін. Студенттердің ғылыми әлеуетін дамытуда арнайы биологиялық зертханаларда биологиялық белсенді заттарды анықтауға арналған зерттеу жұмыстарының алуан түрлілігі маңызды болып табылады.

Кілт сөздер: зертханалық жұмыс, конструктивті оқыту, биологиялық белсенді заттар.

Қазіргі таңдағы білім беру реформалары мазмұнында, әдетте студенттерді жаһандық дәуірде бәсекеге қабілетті білім деңгейін көрсету үшін, тұлға интеллектісін, білімін, мораль мен дағдыларын дамытады деп күтілуде. «*E-learning* оқу дағдыларының ережесіне сәйкес, білім алушылар күнделікті және кәсіби өмірін ғылыммен ұштастыруға дағдыландыру керек» — атты тұжырым әлемде дамыған елдердің саяси пікірі болып табылады. Сондықтан, білім алушылардың дүниетанымдық іс-әрекетін ғылымыландыру үшін үлкен талап қойылады. Демек, тәжірибелі маман өз кәсібіне жауапкершілікпен қарау керек. Еліміздің ертеңгі жастарын болашақта заманға сай тәрбиелеу әрбір ұстаздың міндеті! [1]. Білім беру жүйесінде білім, дағды және қарым-қатынас тепе-теңдігі оқушыға бағытталған тапсырманы ұстазбен оқуға деген көзқарасты дамытумен толығы түседі. Бұл білім беру реформалары студенттерге бағыт бағдар беру, сұрақ-жауап, тапсырма беру үрдістері арқылы зерттеу сабақтарын жүргізе отырып, өзара байланысты білім мен түсінік құруға болады деп есептейді. Дегенмен, бакалавриат деңгейіндегі студенттерге біліммен зерттеу жүргізу дағдыларын қалыптастыруға аз көңіл бөлінуде [2]. Зерттеу жүргізу зертханаларын құру жолындағы кедергілер нұсқаушылардың зерттеу жұмыстарын жүргізуге дайындығының жеткіліксіздігімен немесе басқа да шектеулермен ішінара түсіндірілуі мүмкін. Сұрау сабағы бакалавриат деңгейінде маңызды мәнге ие, өйткені өз білімдерін пайдалана отырып және нақты түсіну жағдайында әлемдегі шындыққа тап болады [3]. Өкінішке орай зертханалық нұсқаулықтарда сабақтарды қоса алғанда ашық сұрау нұсқаулықтарының айқын артықшылығына қарамастан, құрылымдық сұрақтарға негізделген. Оқу және оқыту әдістері оқушылардың үлгеріміне, мысалы тапсырмаларды шешу, өз жұмыстарын ойластыру, қорытынды қалыптастыру және болжам жасау кезінде әсер етеді. Мұндай ізденушілік шеберлік тәсілдері тапсырманы тез қабылдайтын алғыр білім алушылар үшін маңызды [4].

Білім мен ғылымды ұштастырудың қыр-сырын талдай отырып, бакалавриат студенттері үшін зерттеу жұмысын жүргізуге арналған зертхана әзірленді. Өсімдіктердің құрамындағы биологиялық белсенді заттарды анықтау мысалында арнайы биологиялық тақырып таңдап алынды, мұндай тәсілдер күнделікті өмірде тұлғаның зерттеушілік ізденушілігіне түрткі болып, биолог-студенттердің қызығушылығын тудырады.

Зерттеудің теориялық негіздері екі жағдайда жасалды: тәжірибелік қызмет және зерттеу тәсілі. Дегенмен, осы зерттеудің негізінде жатқан білім теориясын түсінуде конструктивті әдістің маңызы зор.

Сындарлы оқыту білім беру саласындағы көптеген зерттеулерге ықпалын тигізді, мұндағы ғылыми білім беру саласындағы зерттеу бағдарламаларының құрастырылуымен баяндалады [5]. Мысалы, Драйвер, Асоко, Лич, Мортимер, Скотт және Чайлд Пиаж еңбектерінде ғылымды оқыту процесін түсіндірудің екі негізгі дәстүрлі тәсілін сипаттады: жеке немесе әлеуметтік конструктивизм (сындарлы оқыту). Оқушыларды оқыту — тұлғаны өмірлік жағдаятқа бейімдеу және болашақта мамандық таңдауға бағыт бағдар берудің тәсілдерін қамтиды. Мысалы, оқытушы білім алушыға тәжірибелік жұмыстарды түсіндіргенде әдістемелік нұсқаулық туралы таныстырудан бастайды, мұндағы топтағы белсенділікті арттырудың оңтайлы көзі ынтаны өзіне баулу, яғни зерттелетін нысананың менталдық түсінігін құрастырады, оқушы білімді игеру барысында оқылатын мағлұматтарды жазып қана қоймайды, релеванттық түсінік (электронды форматта ұсынылған ғылыми мәліметтерді сараптау) ретінде қабылдайды және жаңа материалды түсіну үшін, осы ақпаратты өзінің бар білімі мен ағымдағы қажеттіліктері негізінде түсінеді [6].

Сындарлы оқытуға негізделген білім беру стратегиясы — студенттерге когнитивті пікірталасты тудыратын білімнің жаңа сызбаларын әзірлеуге итермелейтін тәжірибені ұсынуға бағытталған [7]. Зертханалық аудиториялар — арнайы жабдықталған бөлмеде студенттердің табиғи құбылыстарды сипаттау барысында топпен белсенді қарым-қатынас жасайтын орны. Зертханалық аудиториялар жақсы әзірленген ресурс ретінде қарастырылады, ол студенттерге ғылым мен ғылыми білім беруде эксперименттер мен басқа да қызмет түрлерін орындауға мүмкіндік береді [8]. Білім алушылар теориялық білімдерін тәжірибе түрінде жүзеге асыру үшін топтық талқылау мен топтық оқыту арқылы практикалық жұмыстарды орындайды. Сондықтан студенттердің практикасын дамытуда зертханалық жұмыстың алатын орны ерекше.

Зертханалық жұмыс — практикалық жұмысты дұрыс ұйымдастыруға бағытталған білім беру бағдарламаларымен келісілген белсенді оқыту қызметі. Бұл ғылымды оқыту мен зерттеудің маңызды бөлігі болып саналады. Практикалық зерттеушілікті орындауда тәжірибе жасауға ынталы тұлғалар қамтылады. Ғылыми мазмұнды дамытып қана қоймай, ол ғылыми процестің дағдыларын, шығармашылық ойлауды, мәселелерді шешу қабілетін және ғылыми әдісті дамытуға ықпал етеді [9]. Сонымен қатар студенттер ғылымды анағұрлым тиімді оқып, практикалық жұмысқа қатыса отырып, ғалымдар сияқты білім алуға, өз бетінше ғылыммен айналысуға мүмкіндігі болады. Студенттер зертханалық жұмыстарды орындаудың фактілерін, теориялары мен принциптерін түсініп немесе тексергендерін айтады. Зертханалық жұмыспен айналысқанда, алдыңғы теориялық білімдерін эксперименталды жобалаумен, деректерді талдаумен және эксперименталды түсіндірумен байланыстыру және зертханалық нәтижелерді теориямен байланыстыру керек [10]. Зертханалық жұмыстың артықшылықтарын, ғылымды зерттеуде үш салада жинақтауға болады: когнитивті саланы (мысалы, ғылым мазмұны мен ғылым табиғатын) дамыту; аффективті саланы дамыту (мысалы, ғылымға оң қарым-қатынас жасауға ықпал ету); және дағдыларды дамыту (ғылыми үдеріс дағдылары, зертханалық дағдылар, мәселелерді шешу дағдылары, сұраныс дағдылары және қарым-қатынас дағдылары) [11].

Оқыту негізіндегі зерттеу жұмыстары педагогикалық стратегияға жатады, ол ғылыми зерттеудің жалпы үрдістерін оқу және оқыту әдістемесі ретінде қолданады. Бұл тәсіл студенттердің зерттеу жұмысы зертханада, дала алаңдарында, кітапханада және осындай қызмет бойынша әріптестермен пікірталастар негізінде өздерінің сауалдары мен зерттеулерін жүргізу үшін қолданатын үдеріске ұқсас мәселелерді шешуге назар аударады. Мұндағы, білім беру бағдарламалары негізінде ғылыми зерттеушілікті дамытудың басты бес деңгейін атап өтуге болады; студент ғылымға бағытталған мәселелермен айналысады, білім алушы сұрақтарға жауап берген кезде дәлелдерге басымдық береді, жеке тұлға дәлелдемелерден түсініктеме жасайды, студент түсініктерді ғылыми біліммен байланыстырады және өзара қарым-қатынас жасай отырып түсініктерді баяндайды [12]. Зерттеулерге негізделген оқыту студенттерден ғалымдар сияқты өздерін дәл ұстауды талап етпейді.

Ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек ғылыми білім берудің бірнеше деңгейлерін сипаттауға болады. Бірінші деңгей - растау; студенттер принципті нәтижелерді белгілі әрекеттер арқылы растайды. Екінші деңгей - құрылымдалған сұраныс; студенттер оқытушымен ұсынылған процедураны қолдана отырып сұрақтарды зерттейді. Үшінші деңгей - басқарылатын сұраныс; студенттер өз процедурасын жобалау арқылы мұғалімнің сұрақтарын зерттейді. Соңында, төртінші деңгей - бұл ашық сұраныс; студенттер оқу тақырыптарына байланысты сұрақтарды өз бетінше тандап, процедураларды әзірлеп, зерттейді. Бұдан басқа, сұрақ-жауап негізінде оқыту тәсілі білім

алуға белсенді әдіс болуы мүмкін (немесе оқыту динамикасы), ол неғұрлым құрылымдалған, мұғалімнің білім алушыға қоятын талаптарын сындарлы құрастыруға көмектеседі [13].

Бұл зерттеуде білім алушылардың арнайы тапсырманы жеке және топпен орындау барысында, зерттеу тәсілі туралы жоғарыда айтылған конструктивизм тұжырымдамасы негізге алынды. Сонымен, студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастырудағы зерттеу жұмысының мақсаты жеке тұлғаның өсімдік құрамында кездесетін биологиялық белсенді заттар ұғымын түсінуі мен аудиторияда өз бетінше зерттеу жүргізе білу дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Зерттеу әдістері

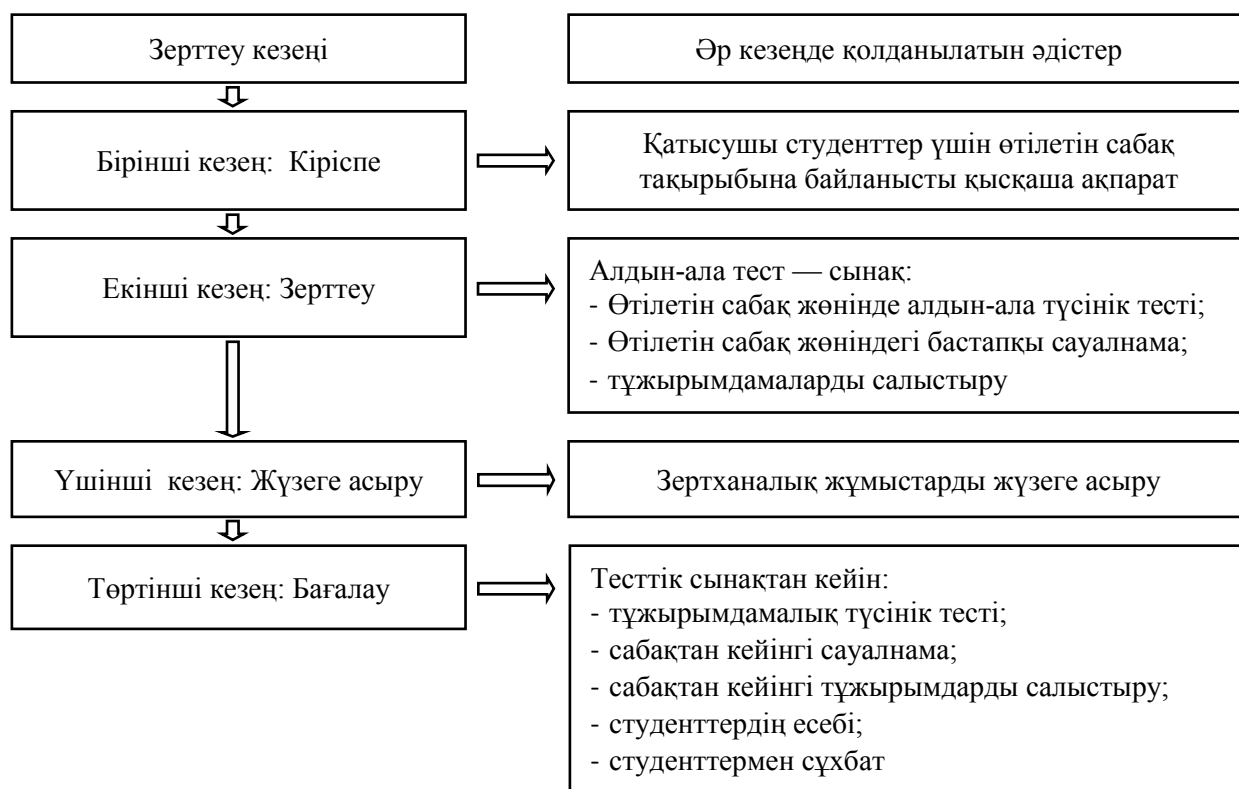
Биология саласындағы тәуелсіз зерттеу жобалары практикалық жұмыстың жеке үлгісі болып табылады. Ғылыми оқытудағы практикалық жұмыстың негізгі мақсаттары көптеген әдебиеттерде кеңінен зерттелді. Практикалық жұмыс студенттер үшін мотивация ретінде, ал оқытушылар үшін концептуалды түсінуді және белгілі бір дағдыларды дамыту тәсілі ретінде қарастырылады. Практикалық жұмысты орындау барысында студенттер болжамды нәтижеге әкелетін іс-әрекеттер жиынтығын орындайды, жұмыстың орындалуына үлкен бақылаулар жасайды [14].

Аралас оқу тақырыбы ретінде өсімдіктерден биологиялық белсенді заттарды анықтау негізінде қолданылды. Зерттеу дизайны студенттерге әлемдегі нақты жағдайға байланысты өзекті тақырыптарды, өсімдіктердің медициналық маңызын, тамақ өнеркәсібінде қолданылуын, жем-шөптік азық ретінде қолданудағы құрамында кездесетін биологиялық белсенді заттарды зерттеуге мүмкіндік берді. Биологиялық белсенді заттар адам, жануар, өсімдіктер тіршілігіндегі маңызды қосылыстар. Әр түрлі аурулардың алдын алу, стресстерге жауап беру, организмнің өсіп дамуы сияқты процестерге белсенді қатысып, белгілі бір қызметтер атқарады. Осы қосылыстарды өсімдік құрамынан анықтау үшін бірнеше әдістер қолданылды.

Зертханалық жұмыстың қысқаша зерттеу түйіндемесі 1-кестеде көрсетілген. Зерттеудің бұл құрылымы бастапқы сұраудан екінші зерттеуде ашық сұрауға дейін өзгереді. Бұл зерттеу жұмысы студенттерді өз тәжірибелерін жоспарлауға және өткізуге, өз идеяларымен құрдастарымен бөлісуге, жаңа жағдайларда өз білімдерін қолдануға немесе жаңа мәселелерді шешуге ынталандырады.

1 - к е с т е

Зерттеу дизайнының құрылымы

Студенттердің деректерді жинау және талдау, зерттеу жұмысы бес әдіс бойынша төрт кезеңді қамтыды: концептуалды түсінік тесті, тұжырымдамаларды салыстыру, зертханалық топтың есебі, сауалнама және студенттермен сұхбат.

2 - к е с т е

Зерттеу сабағының түйіндемесі — биологиялық белсенді заттарды оқыту негізінде

Сипаттамасы	Қызмет
1-ші зерттеу: басқарылатын анықтау тәсілі	Студенттердің әр тобы оқытушының көмегімен флаваноидтарды, алкалоидтарды, илік заттарды, антрахинондарды анықтау бойынша зерттеу жұмыстарын жоспарлайды
2-ші зерттеу: зерттеуге ашық көзқарас	Білім алушылардың топтық құрамы өсімдіктердегі алкалоидтар, флаваноидтар, илік заттар, антрахинондарды зерттеу бойынша тәжірибені бастайды. Олар өсімдік белсенділігін анықтауға арналған оңтайлы әдісті таңдайды
Қосымша уақыт (студенттік жобалар үшін)	Студенттердің жеке тобы білімдерін әртүрлі жағдайларда белсенді заттарды анықтауда қолданады. Олар өнеркәсіптік пайдалану үшін биологиялық белсенді заттарды қолдану бойынша өз жобаларын жасайды. Мысалы, фармацевтикада, азық-түліктер өндіруде, бояғыш заттар алуда, косметикалық өндірісте, жем-шөптік азықтар даярлауда пайдалану
Презентация және талқылау	Студенттер топпен бірге 2-ші бөлімдегі алған зерттеу мәліметтерін дайындаған жобаларында талдайды. Олар нәтижелерін аудиторияда таныстырады. Студенттер мен оқытушы оқу бірлігінің тұтас тұжырымдамасын талқылайды және жасайды

Алынған сауалнамалар мен тесттің алдын-ала және кейінгі бағалар жөніндегі нәтижелеріне статистикалық талдаулар жасалды. Әр студентке оқу үдерісінің басында және соңында тұжырымдамалық картасын жасау сонымен қатар, студенттердің әр тобына зертханалық есептерді және жобалар бойынша дайындалған есептерді өткізу ұсынылды.

Бірінші зерттеу мәселесінде тұжырымдамалық карталар мен студенттердің есептері, биологиялық белсенді заттарды анықтау тұжырымдамасын түсіну туралы деректер қолданылды. Берілген деректік тапсырмалар негізінде студенттер ізденіс жұмыстарын жүргізеді. Нәтижесінде өсімдіктің құрамында кездесетін биологиялық белсенді заттардың қызметімен толықтай танысып, төменде берілген тапсырманың жауабын әзірлейді.

Көктемде өсімдіктердің көбею, жеміс беру процестеріне дайындық кезеңі жүргізіледі. Осы процестің іске асуына насекомдардың тікелей қатысы бар. Алайда насекомдардың процесті жүзеге асыруы өсімдік құрамындағы еліктіруші заттардың бөлінуіне байланысты. Тапсырма: Өсімдік құрамындағы қандай заттар жәндіктерді еліктіруші қызметін атқарады?

Шырша — сыртқы ортаның әсеріне өте сезімтал өсімдік. Кесілген ересек шыршаның түбіндегі жылдық шеңберлерге көңіл аударсаңыз, оның бірі кең, біреулері тар болып келеді. Кең шеңберлер ағаш үшін қолайлы болған жылдарды көрсетсе, тар шеңберлер құрғақшылық болған жылды аңғартады. Егер осы шеңберлер арқылы ағаштың жасын анықтап, зер салып есептейтін болсақ, бұдан қанша жыл бұрын, қай жылы құрғақшылық болғанын дәл табуға болады. Мысалы, Мәскеу облысының жүз жылдық метеорологиялық көрсеткіштерін шыршаның шеңберлерімен салыстырған кезде құрғақшылық болған жылдарға дәл келген. Тапсырма: Топырақтағы қоректік заттардың тапшылығы кезінде өсімдіктердің өсуі мен өмір сүруі үшін арнайы қоректік заттармен қамтамасыз ететін биологиялық белсенді заттардың қызметін түсіндіріңіз?

Жапон ғалымдары шыршаның радиацияны да денесіне белгілеп «жазып алатынын» анықтаған. Хиросима қаласының маңындағы бір кесілген шыршаның түбіндегі жылдық шеңберлерге арнайы фотоқағаздар жапсырып суретін шығарғанда, бір шеңбердің қарайып кеткендігін байқаған. Есептей келе, ол Хиросимада атом бомбасы жарылған жылға тура келген. Сөйтіп, жапон халқының қаралы күнін өз денесіне қара дақ етіп «жазып» алып, атом бомбасына қарсылық көрсеткен сияқты. Тапсырма: Өсімдіктердің стресс факторларға төзімділігі қандай заттардың ерекшелігіне байланысты және бұл барлық өсімдікте бірдей бола ма? Себебін түсіндіріңіз?

Құмырсақалардың шағын ғана, әрі жүрдек ломехуз деп аталатын қоңызға деген сүйіспеншілігі шексіз. Құмырсақаның шөп битімен, жұлдызқұрттармен қарым-қатынасы пайдаға негізделсе, ломехузды құрметтеуін сөзбен жеткізу қиын деуге болады. Құмырсақалар ломехуздың ұрпақтарын өзінің ұрпағынан да артық бағып күтеді. Тапсырма: Құмырсақалар мен ломехуздың селбесіп тіршілік етуінің мәні неде, түсіндіріңіз?

Логикалық тапсырмалар негізінде құрастырылған сұрақтар студенттердің сабаққа деген қызығушылығын арттырып, тапсырмаларға жауап іздеу барысында барлық биологиялық белсенді заттардың қызметін зерттеуге мүмкіндіктері болады. Ал, тек қарапайым құрылған сұраулар негізінде берілген тапсырмалар болса, онда студенттер тек берілген тапсырманы орындау керек деген оймен ғана дайындалады. Кейбіреулеріне мүлдем қызықсыз болғандықтан сабаққа дайындалмауы да мүмкін.

Екінші зерттеу мәселесінде даярланған сауалнама негізінде толығырақ ақпарат алу үшін студентпен сұхбат жүргізілді. Сұхбат нәтижелері жазылып, тақырыптық тәсілді пайдалана отырып талданды. Бұл деректер студенттердің конструктивтік классикалық орта туралы түсініктерін қолдау үшін пайдаланылды.

Зерттеу нәтижелері және талдау

Нәтижелер бойынша зерттеу блогы дәстүрлі зертханаға қарағанда анағұрлым конструктивті екенін көрсетеді. Оқушылар оқу бөлімшесінде алған тәжірибе дәстүрлі сабақтарға қарағанда олардың күнделікті мүдделері мен қызметіне сай екенін түсінді. Олар әлеуметтік және мәдени әсерлермен, сонымен қатар, адами мүдделер мен құндылықтармен қалыптасқан ғылыми білімнің дамуын жоғары бағалады. Оқу тобы студенттерге сұрақтар қоюға, оқу және оқыту әдістері мен аудиториялық қызметті бірлесіп бақылауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар, оқушылар дәстүрлі сабақтарға қарағанда құрдастарымен және оқытушымен келіссөздер жүргізу мүмкіндіктері көп екенін түсінді. Алдыңғы және пост-тест арасындағы пайыздық айырмашылықта студенттердің зертханалық зерттеуінің өте жақсы нәтиже бойынша айырмашылықтар байқалды.

Сауалнамаға негізделген биологиялық белсенді заттарды анықтау нәтижесі зертханалық сабақ бойынша студенттердің көзқарасы, сондай-ақ сауалнама деректерін қорытындылауда сұхбаттар жүргізілді. Нәтижелері студенттердің дәстүрлі сабақтарға қарағанда осы оқу іс-әрекетінде белсенді болғанын көрсетті. Олардың өз тәжірибелері мен жобаларын өткізуге, өз идеялары мен деректерін әріптестеріне беруге және нақты деректер негізінде қорытынды жасауға мүмкіндіктері мол болды. Сонымен қатар, студенттер оқу блогының тақырыптары, іс-шаралары олардың күнделікті өмірі үшін аса өзекті деп жауап берді.

Төменде сыныптағы дәстүрлі сабақтармен салыстырғанда студенттердің оқу бірлігі туралы пікірлерінен үзінді берілді:

«Алдыңғы дәстүрлі зертханада біз қатаң түрде белгілі бір бағыттағы тапсырмамен ғана өткізілетін. Арнайы зертханада әрбір топ өзіндік қалауы бойынша шарттарын орнатты, нәтижесінде біз биологиялық белсенді заттардың маңызы туралы білімімізді бөлісе алатын және өз қорытындыларын жасай алатын әр түрлі деректер ала-алдық».

«Біз зерттеу жұмыстары нәтижесіндегі жобалық тапсырмаларды орындай отырып өз бетімізше еркін зерттеу жүргізе алатынымызды және еркін ойлай алатынымызды мақтан тұттық».

Жеке тұлғаның ең сүйікті сабағы туралы сұралған сауалнамалар нәтижесін келесі үзіндіде көрсетілген белсенді оқыту туралы пікірлері берілді:

«Белсенді оқыту, белсенді қызмет, өйткені одан нақты өмір оқиғалары мен нәтижелерді оңай көруге болады».

«Бізге биологиялық белсенді заттардың маңызы туралы жобамызды жобалау және құру өте қызықты болды, өйткені әр түрлі табиғаттағы ерекше құбылыстардың жүзеге асуына биологиялық белсенді заттардың қатысатынын түсіндік, өте қызықты болды, сабақ барысында арнайы ұсынысымызды дәлелдей алдық».

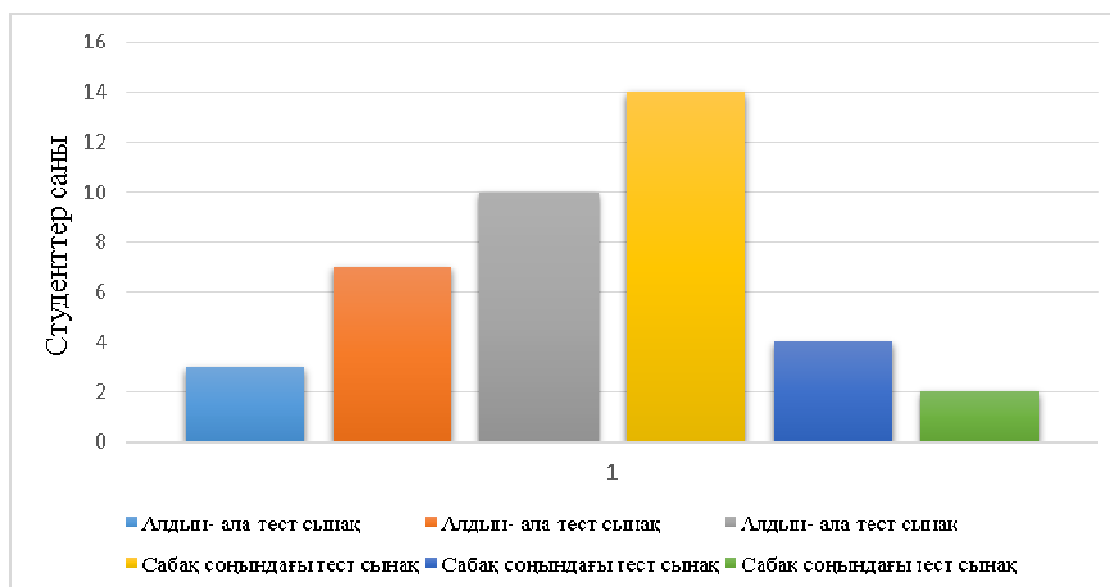
Кейбір студенттер осы оқу стратегиясын жақсы бағалады, өйткені олар құрдастарымен сабақ барысында еркін сөйлесе алды:

«Менің түсінгенім өсімдіктердегі флаваноидтарды, алкалоидтардың, антрахинондардың маңызы туралы қойылған сұрақтарға жауап беру алдында жан-жақты ойлануды үйрендім, бірақ бұл өте қиын болды».

«Мен төмендегідей тұжырым жасаймын: өсімдік құрамындағы биологиялық белсенді заттардың маңызы туралы ізденіс жұмыстарын жүргізуде жақсы ғалым болу үшін жақсы жұмыс жасап, көп ізденіп, көп ойланып, істеу керек екенін түсіндім».

Зертханалық сабақтар нәтижесі студенттердің білім құрудағы, пайымдаудағы, қарым-қатынас жасаудағы және жоғары уәждемелік қабілеттеріне әсер етеді. Сонымен қатар, олар мәселелерді жақсы шешіп, білімді жаңа жағдайларда қолдана бастады. Ұсынылған тапсырмалар мен тұжырымдар концептуалды түсіну тестерінде, тұжырымдарды карталауда және студенттердің сұхбатының нәтижелерімен бірге зертханалық есептерде жоғары баллдармен бағаланды. Зертханалық зерттеу әдісі студенттерге тақырыпты терең түсінуге, өз білімдерін жаңа жағдайға қолдануға көмектеседі. Сондай-ақ олардың ғылымға жеке қызығушылықтары артты. Студенттер зерттеу нәтижелеріне оң жауап беріп, командада жұмыс істеуге үйренді және алған білімдерін зертханалық есепке қосты.

Зерттеудің көкейтестілігі алға қойған мақсаттың зерттеушілік тәсілдермен толығы болып табылады. Осы зерттеуде қолданылатын тақырып «Өсімдіктер құрамынан биологиялық белсенді заттарды анықтау» туралы көбірек білгісі келетін биолог-студенттер үшін қызығушылық тудырады. Сонымен қатар, осы зерттеуде пайдаланылатын тексеру тәсілі, бұл төмен немесе жоғары деңгейдегі зерттеулерде жиі қолданылатын, бірақ ол екі типті қоспаны білдіреді. Оқушыларға бағытталған іс-әрекет, әдетте, өз құрдастарымен, сондай-ақ мұғалімдермен шағын талқылаумен немесе талқылаусыз сыныпта оқу және презентациялар бойынша тапсырмаларды қамтыды.

Сурет 1. Студенттердің зерттеу сабағы бойынша алынған тест нәтижелері

№ 1 суретте көрсетілгендей, зерттеу нәтижелері бойынша студенттердің «Өсімдіктер құрамында кездесетін биологиялық белсенді заттар» туралы алған білімдерін тексеру үшін бастапқы және соңғы тест қорытындылары бойынша білімдерін салыстырмалы талдау барысы бойынша білім алушылардың биологиялық білім беру негізінде биологиялық белсенді заттар туралы дағдылары қалыптасты. Тест жүргізгенде студенттердің үлгерім пайызы 100 баллдық көрсеткіш бойынша бастапқы біліммен салыстырғанда 53 % ға дейін артты, ал 50 баллдық жүйе бойынша бастапқыда студенттер 50 % құраған болса, сабақ соңында 80 % дейін төмендеген. Биологиялық білім аясында инженерлік сауаттылық деңгейлері жоғарылады. Себебі, әлеуметтік жағдайға байланысты жастар биологиялық активті заттар бойынша алған білімдерінен өз бизнес салаларын ашуға, өсімдік әлемінің табиғаты туралы ойлар қалыптасты. Бұл бизнес инкубаторлар ашуға жол болып табылады. Білім алушылардың биологиялық білім деңгейлері ауызша және баяндау тәсілі арқылы сарапталды.

Студенттер үшін зертханалық сабақтың қаншалықты қызықты және маңыздылығын анықтау үшін арнайы сауалнамалар алынды. Сауалнама нәтижесі төмендегі кестеде сипатталды.

Студенттердің зерттеу жұмысы бойынша алынған сауалнама нәтижелері

№	Сіз келесі мәлімдемелер бойынша қайсысына келісесіз?	Толық келісемін %	Келісемін %	Келіспеймін %	Мүлде келіспеймін %
1	Менің ойымша, зертханада эксперименттер жасау бос уақыт шығыны	5	5	50	40
2	Менің ойымша, зертханалар өткізу қажет емес	0	0	60	40
3	Зертханалық сабақтар тиімді және пайдалы екеніне сенбеймін	2	0	60	38
4	Зертханадағы сабаққа алдын-ала дайындалудың қажеттілігін сезінбеймін	3	2	50	45
5	Зертханалық аудиторияда үлкен қуанышпен жұмыс істеймін	60	35	1	4
6	Зертханада пәндер бойынша эксперименттер көп болғанын қалаймын	70	25	5	0
7	Менің ойымша, зертханалар биология ғылымын терең түсіну үшін қажет	90	10	0	0
8	Эксперименттер жүргізілген пәндер бойынша болашақта зерттеу жұмыстарымен айналысамын	80	20	0	0
9	Биология тақырыптары бойынша мен білімім мен дағдыларымды арттыру мақсатында жиі ұстазым мен достарыммен тәжірибелерді талқылаймын	90	10	0	0
10	Тәжірибе жасағанда, менің зерттеу қабілеттерім жақсарады деп ойлаймын	80	15	3	2
11	Біз достарымызбен басқа да тақырыптарды талқылаймыз	75	25	0	0
12	Топтық жұмыс арқылы достарыммен тәжірибе өткізгім келеді	90	10	0	0
13	Эксперимент арқылы берілген ақпаратты жақсы түсінемін	100	0	0	0
14	Зертханаға қызықты және әр түрлі өсімдіктердің пайдалылығы туралы білімімді арттыра аламын	95	5	0	0

Сауалнама нәтижелері № 2 кестеде сипатталғандай сабақ барысындағы зерттеу іс-әрекеттерінің тиімділігі бойынша: Эксперимент арқылы берілген ақпаратты жақсы түсінемін деген сұрауға 100 % студент келісетінін белгілеген; Биология тақырыптары бойынша білімім мен дағдыларымды арттыру мақсатында жиі ұстазым мен достарыммен тәжірибелерді талқылаймын сауалына 90 %; Зертханаға қызықты және әр түрлі өсімдіктердің пайдалылығы туралы білімімді арттыра аламын деген сауалға 95 %; Топтық жұмыс арқылы достарыммен тәжірибе өткізгім келеді — 90 %; Менің ойымша, зертханалар биология ғылымын терең түсіну үшін қажет — 90 % келісетіндерін белгілеген.

Зерттеу қызметі студенттердің қызығушылығын ынталандыруға болады деген тұжырымдар жасауға болады. Сауалнама нәтижелері бойынша алынған студенттердің пікірі де осы тұжырымды растады. Барлық студенттер оқу жағдайы толығымен өзгергенін сезінді. Зерттеу жұмысы оларды өз бетінше ойлауға итермелейтін жолмен әзірленді. Студенттердің көпшілігі топтық оқыту олардың оқуы мен түсінуіне ықпал ететіндігіне келісті, сонымен қатар, зерттеу жұмыстарын жасау еркіндігі ұнады, алайда уақыт жетіспеушілігіне шағымданды. Студенттермен сұхбат нәтижесі студенттердің көпшілігі зерттеуге негізделген зертханалық тәсілге дайын екендігін көрсетті.

Қорытынды

Студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыру үшін зертханалық жұмыс жасауда биологиялық белсенді заттар туралы алған білімдерінің тұжырымдамалық түсінігін құра алады. Сонымен қатар, студенттер өз білімдерін тиісті жағдайларда қолдана алады, бұл әртүрлі жағдайларда гипотезаларды қалыптастыру және тексеру қабілеттерімен расталады. Практикалық жұмыстарды орындау барысында білім алушылар тұлғалық жауапкершілікті сезінеді және аталмыш талқылау, сұрақ-жауап түріндегі оқыту стилінің артықшылықтарын мойындайды. Нәтижесінде арнайы заманауи жабдықталған зертханада жүргізілетін ғылыми жұмыстар студенттер мен оқытушылардың оқу бағдарламасы негізінде жоғары деңгейдегі сабақ өтуіне септік болады. Сонымен қатар студенттердің болашақта білімдерін жалғастыруда, яғни магистратура, докторантурада немесе жалпы болашақ жұмыста сапалы азамат болуда қажетті дағдылар мен сыни ойлауды дамытуға ықпал етеді деп күтілуде. Қазіргі уақытта университеттерде зертханалық эксперименттер дәріс-мәтінде қозғалған мәселелерді растаудан, дәлелдемелерден түсініктеме тұжырымдауға өз екінін өзгертуі тиіс екендігі жөнінде көптеген зерттеулер жүргізілуде. Сонымен ғылыми зерттеушілік тәсіл студенттің белсенділігін дамытуға көмектеседі. Дегенмен, аралас оқыту бағдарламасын тиімді іске асыру үшін мұғалімнің жаңа педагогикалық тәсілдерді жақсы меңгеруі тиіс екенін де атап өту керек. Сонымен, зерттеу сабағы оқытудың конструктивистік тәсілі студенттерге бағытталған белсенді оқу қызметінің нәтижелері төмендегідей:

– Тест жүргізгенде студенттердің үлгерім пайызы 100 баллдық көрсеткіш бойынша бастапқы біліммен салыстырғанда 53 % ға дейін артты;

– Жеке тұлғаның ең сүйікті сабағы туралы сұралған сауалнамалар нәтижесін келесі үзіндіде көрсетілген белсенді оқыту туралы пікірлері негізінде қалыптасты. Зертханалық сабақтар нәтижесі студенттердің білім құрудағы, пайымдаудағы, қарым-қатынас жасаудағы және жоғары уәждемелік қабілеттеріне әсер ететіні дәлелденді;

– Сауалнама нәтижесі бойынша эксперимент арқылы берілген ақпаратты жақсы түсінемін деген сауалнамаға 100 %; зертханаға қызықты және әр түрлі өсімдіктердің пайдалылығы туралы білімімді арттыра аламын деген білім алушылар 95 % толық келісетінін белгілеген.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Сейтметова А.М. Биологияны оқытуда оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру / А.М. Сейтметова А.Қ. Жүзбай // Қарағанды ун-нің хабаршысы. Педагогика сер. — 2019. — № 2. — 44 б.
- 2 Омарова Ә.Т., Сарыбаева И.С. Түлектерді бәсеке қабілетті маман ретінде дайындауда қолданылатын инновациялық білім беру технологиялары // Қоғамдық сананы жаңғыртудағы жоғары оқу орнының рөлі: Университет 4.0 моделіне көшу: 48-ші ғылыми-әдістемелік конференциясының материалдары (18–19 қаңтар 2018 жыл). — 2018. — 281–284 б.
- 3 Taraban R. Effects of active-learning experiences on achievement, attitudes, and behaviors in high school biology / R. Taraban, C. Box, R. Myers, R. Pollard, C.W. Bowen // Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching. — 2007. — Vol. 44, No. 7. — P. 960–979.
- 4 Supovitz J.A. The effects of professional development on science teaching practices and classroom culture / J.A. Supovitz, H.M. Turner // Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching. — 2000. — Vol. 37, No. 9. — P. 963–980.
- 5 Bencze J.L. Democratic constructivist science education: Enabling egalitarian literacy and self-actualization / J.L. Bencze // Journal of Curriculum Studies. — 2000. — Vol. 32, 6. — P. 847–865.
- 6 Palmer D. A motivational view of constructivist-informed teaching / D.A. Palmer // International journal of science education. — 2005. — Vol. 27, No. 15. — P. 1853–1881.
- 7 Sutherland K.S. Learned helplessness and students with emotional or behavioral disorders: Deprivation in the classroom / K.S. Sutherland, N.N. Singh, M. Conroy, J.P. Stichter // Behavioral Disorders. — 2004. — T. 29, No. 2. — P. 169–181.
- 8 Голикова Т.В. Методика обучения биологии: учеб. пос. к выполнению лаб.-практ. занятий / Т.В. Голикова, Е.А. Галкина, В.М. Пакулова. — Красноярск, 2013. — 12 с.
- 9 Yernazarova G.I. Method of use of biotechnological research (for example, biologically active substances of higher aquatic plants) in teaching Biology / G. Yernazarova, A. Ramazanov, L. Anuarova, D. Korulkin, B. Kudaibergenova // Bulletin of the KazNU. Pedagogical series. — 2018. — Vol. 55, No. 2. — P. 66–73.
- 10 Hofstein A. The laboratory in science education: Foundations for the twenty-first century / A. Hofstein, V.N. Lunetta // Science education. — 2004. — Vol. 88, No. 1. — P. 28–54.
- 11 Козьоровская А. Проблемная методология науки о биотехнологии в Керунку / А.Козьоровская // Edukacija-Technika-Informatyka. — 2014. — Vol. 1, No. 5. — С. 476–480.

12 Wallace C.S. Learning from inquiry-based laboratories in no major biology: An interpretive study of the relationships among inquiry experience, epistemologies, and conceptual growth / C.S. Wallace, M.Y. Tsoi, J. Calkin, M. Darley // *Journal of Research in Science Teaching*. — 2003. — Vol. 40, No. 10. — P. 986–1024.

13 Henderson D. Interpersonal behavior, laboratory learning environments, and student outcomes in senior biology classes / D. Henderson, D. Fisher, B. Fraser // *Journal of Research in Science Teaching*. — 2000. — Vol. 37, No. 1. — P. 26–43.

14 Reiss M. Biology education: The value of taking student concerns seriously / M. Reiss // *Education Sciences*. — 2018. — Vol. 8, No. 3. — P.130.

А.А. Рамазанова, Г.И. Ерназарова, С.К. Турашева, М.А. Каракуш

Значимость лабораторной работы в формировании исследовательской компетенции студентов-биологов

Лабораторная работа — активная учебная деятельность, согласованная со стратегиями, ориентированная на студентов в конструктивистском подходе обучения. Является важной частью обучения и исследования науки. Включает в себя работу со студентами, которые проводят эксперимент с конкретными объектами и понятиями. Не только развивает научное содержание, но и способствует развитию навыков научного процесса, творческого мышления, способности решать проблемы и применить научный подход. В статье изучена эффективность лабораторной работы в конструктивном обучении при формировании исследовательской компетенции студентов-бакалавров в области биологии. Для оценки достижений студентов были использованы следующие методы: концептуальный тест понятий, интервью, анкетирование. В результате тестирования концептуального понимания и концептуального картирования студенты сформулировали знания о значении биологически активных веществ. Кроме того, проекты студентов показали развитие навыков критического мышления, научного процесса, накопленных знаний по биологически активному веществу и применению в промышленности. В лабораторной работе достижение исследовательской группы может быть связано с контекстом, интересующим студентов, а также методами обучения. Лаборатория биологии, основанная на выявлении биологически активных веществ, имеет важное значение для изучения и преподавания науки для студентов.

Ключевые слова: лабораторная работа, конструктивное обучение, биологически активные вещества.

A.A. Ramazanova, G.I. Yernazarova, S.K. Turasheva, M.A. Karakus

The importance of laboratory work in the formation of research competence of students-biologists

Laboratory work is an active educational activity, coordinated with strategies, oriented to students in constructivist approach of teaching. This is an important part of learning and research science. It includes students who conduct experiments with specific objects and concepts. Not only develops scientific content, but also contributes to the development of skills of the scientific process, creative thinking, the ability to solve problems and scientific approach. In this study, the effectiveness of laboratory work in constructive learning in the formation of research competence of bachelor students in the field of biology was studied. To assess the achievements and attitudes of students, the following methods were used: concept test, questionnaires, interviews. As a result of testing conceptual understanding and conceptual mapping students formulated knowledge about the importance of biologically active substances. In addition, students' reports on their projects showed the development of critical thinking skills, the scientific process, the accumulated knowledge of biologically active substances and applications in industry. In laboratory work, the achievement of the research group may be related to the context of interest to students, as well as teaching methods. The biology laboratory, based on the identification of biologically active substances, is important for the study and teaching of science to students. Here, questions, forecasting, problem solving, summing up and the formation of knowledge and skills in communication.

Keywords: Laboratory work, constructive training, biologically active substances.

References

1 Seitmetova, A.M., & Zhyzbai, A.K. (2019). Biolohtiiany okytuda okushylardyn zheke-toptyk oku-tanyndyk is-areketterin uiymdastyru [Organization of individual group educational and cognitive activity in teaching biology]. *Karagandy universitetinin Khabarshysy. Seriya pedahohika — Bulletin of university of Karaganda, Pedagogical series*, 2, 94, 44–51 [in Kazakh].

- 2 Omarova, A.T., & Sarybaeva, I.S. (2018). Tulekterdi basekehe kabilettegi mamam retinde daiyndauda koldanylatyn innovatsiialyk bilim beru tekhnolohiialary [Innovative educational technologies used in the preparation of steels as a profitable specialist]. Competitive as a specialist in the field of innovative educational technologies used to prepare the modernization of public consciousness // transition to the University model: 48-shi hylymi-adistemelik konferentsiiasynyn materialdary (18, 19 kantar, 2018 zhyl) — the role of the University 4.0 «48-scientific and methodological conference. (pp. 281–283) [in Kazakh].
- 3 Taraban, R., Box, C., Mvers, R., Pollard, R., & Bowen, C.W. (2007). Effects of active-learning experiences on achievement, attitudes, and behaviors in high school biology. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 44(7), 960–979.
- 4 Supovitz, J.A., & Turner, H.M. (2000). The effects of professional development on science teaching practices and classroom culture. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 37(9), 963–980.
- 5 Bencze, J.L. (2000). Democratic constructivist science education: Enabling egalitarian literacy and self-actualization. *Journal of Curriculum Studies*, 32(6), 847–865.
- 6 Palmer, D. (2005). A motivational view of constructivist-informed teaching. *International journal of science education*, 27(15), 1853–1881.
- 7 Sutherland, K.S., Singh, N.N., Sutherland, K.S., Conroy, M., & Stichter, J.P. (2004). Learned helplessness and students with emotional or behavioral disorders: Deprivation in the classroom. *Behavioral Disorders*, 29(2), 169–181.
- 8 Golikova, T.V., Galkina, E.A., & Pakulova, V.M. (2013). *Metodika obucheniia biologii [Methods of teaching biology]*. Krasnoyarsk [in Russian].
- 9 Yernazarova, G., Ramazanova, A., Anuarova, L., Korulkin, D., & Kudaibergenova, B. (2018). Method of use of biotechnological research (for example, biologically active substances of higher aquatic plants) in teaching Biology. *Bulletin of the KazNU. Pedagogical series*, 55(2), 66–73.
- 10 Hofstein, A., & Lunetta, V.N. (2004). The laboratory in science education: Foundations for the twenty-first century. *Science education*, 88(1), 28–54.
- 11 Kozeroyskaia, A. (2014). Problemaia metodolohiia nauki o biotekhnolohii v Kerunku [The problematic methodology of the science of biotechnology in kierunku]. *Edukacja-Technika-Informatyka*, 1(5), 476–480 [in Russian].
- 12 Wallace, C.S., Tsoi, M.Y., Calkin, J., & Darlev, M. (2003). Learning from inquiry-based laboratories in no major biology: An interpretive study of the relationships among inquiry experience, epistemologies, and conceptual growth. *Journal of Research in Science Teaching*, 40(10), 986–1024.
- 13 Henderson, D., Fisher, D., & Fraser, B. (2000). Interpersonal behavior, laboratory learning environments, and student outcomes in senior biology classes. *Journal of Research in Science Teaching: The Official Journal of the National Association for Research in Science Teaching*, 37(1), 26–43.
- 14 Reiss, M. (2018). Biology education: The value of taking student concerns seriously. *Education Sciences*, 8(3), 130.

N.A. Finogenova

*Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan
(E-mail: fino_natalya@mail.ru)***Some common steps in exploring language teaching awareness**

The article considers some standard steps in exploring language teaching awareness presented as issues to view teacher development in academic process that involves both the acquisition of practical knowledge and theoretical principles that influence the academic process. Exploring language teaching awareness helps to explore and become more aware of one's own teaching beliefs, attitudes, and practices. It provides with knowledge and guidelines that empower to make informed teaching decisions. The article also discusses activities teachers can use to gain awareness of teaching, including observation, research, keeping journals, and exploring. In language teaching awareness it is crucial to the process of exploratory the essence the above-mentioned notions. Education is the „third eye“ of an individual, it gives insight into all affairs, it teaches how to act justly and rightly, it assists to realize the true significance of academic teaching, it eliminates darkness and smash illusion, it increases our fame, makes us cultured and pure, nourish us like a mother, directs us to the proper path, guides us to reach our destination. It is a very socially oriented activity and quality education has traditionally been associated with strong teachers having high degrees of personal contact with learners. An appropriate knowledge base is essential for creating powerful learning environments and for an adequate provision of supporting instructional material. In the process of transforming information to knowledge, the teacher plays an important part. Teaching is a process in which the teacher and students create an interactive environment. The article illustrates some of the research methods which are used to investigate classroom interaction and samples of learner production. The presented classification of the methods and their short descriptions allow language teachers to design their own study and shed light on important and/or controversial issues concerning teaching practice.

Keywords: language teachers, language teaching awareness, observation, research, register, experience, exploring, alternative techniques, academic process, cultural and social differences, detailed non-action-oriented teacher-research studies, action-based research, teacher effectiveness, development project, collegial working environment, general purpose, different experience levels.

Nowadays, teaching is becoming one of the most challenging professions where knowledge is expanding rapidly and much of it is available to students as well teachers at anytime and anywhere. Therefore, teachers have to accept the demands of modern world and modify their old concepts and methods according to the needs of learners, otherwise the teachers will become updated in the coming future and it will deteriorate the quality of education. There is widespread belief that teaching awareness can and will empower teachers and learners for teaching-learning processes to develop their creativity, problem-solving abilities, informational reasoning skills, communication skills, and other higher-order thinking skills. Language learning awareness is not only used to enhance learning but also important for a teacher to be comfortable using to ensure that students get the full advantages of educational technology. Teaching with technology is different than teaching within a typical classroom. Teachers must be trained in how to plan, create, and deliver instruction.

Teaching awareness theme in teacher education is to view teacher development as a process that involves both the acquisition of practical knowledge (skills) and the examination of beliefs, principles, and theories and how they influence the way teachers teach.

Teaching involves both thought and action, and the interaction between two forms. Teacher education also has to face the issue of linking the content teacher education to the contexts in which teachers work. Hence teacher educators are constantly exploring ways of making their curriculum and the activities they make use of relevant to the immediate and long-term concerns of student teachers.

In language teaching awareness it is crucial to the process of exploratory the essence of observation and description of teaching events and processes, investigation of teaching through action research.

Language teaching awareness can be perceived by an exploratory approach that is realized by such steps as: observation; research; experience.

Observation

classroom observation is a formal or informal observation of teaching while it is taking place in a classroom or other learning environment. Typically conducted by fellow teachers, administrators, or instructional

specialists, classroom observations are often used to provide teachers with constructive critical feedback aimed at improving their classroom management and instructional techniques. School administrators also regularly observe teachers as an extension of formal job-performance evaluations.

Classroom observations may be called learning walks, teacher observations, walkthroughs, and many other things, and they may be conducted for shorter or longer periods of time from a few minutes to a full class period or school day. Educators may also use a wide variety of classroom-observation methods. Some may be nationally utilized models developed by educational experts, while others may be homegrown processes created by the educators using them. In many cases, observation notes are recorded using common templates or guidelines that describe what observers should be looking for or what the observed teacher would like feedback on. Increasingly, educators are conducting and recording classroom observations using digital and online technologies, such as smartphones, tablets, and subscription-based online systems that can provide educators with observational functionality and data analytics that would not be possible if paper-based processes were used.

While classroom observations are conducted for a wide variety of purposes, they are perhaps most commonly associated with job-performance evaluations conducted by school administrators and with professional learning communities—groups of teachers who work together to improve their instructional skills. Classroom observations may be conducted by teachers in the same content area or grade level in these cases, teachers share students or similar expertise or they may be conducted by teachers across academic disciplines, in this case, the goal may be to observe and learn from the varied instructional practices used in different types of classes.

It should also be noted that many educators make a strict delineation between observations made for the purposes of helping a teacher improve, and those conducted for the purposes of job-performance evaluation.

Being observed in the classroom can rattle any teacher's nerves. But, teacher observations that serve as vehicles for professional growth rather than performance evaluations have multiple benefits — for teachers, administrators, and the school.

More and more, administrators and teachers are viewing peer observation as a form of collaborative professional development. This kind of observation can yield its greatest benefits when used as a means of sharing instructional techniques and ideologies between and among teachers.

Classroom observation has been used many years ago to evaluate the quality of teaching provided and the consistency between the curriculum plan and the actual delivery of the material by teachers. Wagg (1999) stated that «the purpose of looking at implementation is to see whether there is mismatch between intention and strategies» [1; 29]. Classroom observation has constantly been seen as an effortful task from the side of the teachers. Negative attitudes have been expressed from several teachers venting their disappointment about the process by which observation has been implemented. This feeling of unhappiness and dissatisfaction is not a product of today; it is possibly an aggregation of many years of authoritarian, impressionistic, and impartial models of supervisions with teachers feeling of little ownership. Because the observer has a great role in renewing the teacher's contracts, they had to conform to the supervisor's viewpoints. This is considered an exceptional limitation of the observation process [1; 42].

Diverse research revealed that the way teachers behave in the classroom and the instructional methods they use impact the degree students learn. Consequently, using classroom observations, educators and investigators are capable of providing feedback that may improve the teaching practices in the class. Hopkins (2002) considers that the motivation behind any school observation is not limited to classroom research only but it extends to the professional development of teachers [1; 35]. This is because of the many years of observations that contemporary educationalists agreed to desert through time the conventional 'recitation lesson' (Wragg 1999) [1; 30].

Clearly, different forms observations encompass different criteria. These criteria may be comprehensive or specific. Some observation forms may focus on the students' behavior while others may seek out the response of teachers to such behaviors. According to Hopkins (2002), there are four methods of observation: open, focused, structured, and systematic. Each method needs special instrument [1; 36]. Observation tools are forms that are to be filled out by the observer. Depending on the observation technique, some forms or instruments may simply be a blank sheet, a worksheet, a scale, checklists, computer software, or a tally sheet. Some observers may be affected by the setting in which the lesson takes place and may focus on some particular feature of the teaching of one specific subject, like science or English. This in turn may influence whether they adopt a quantitative style, which is a type of systematic approach; counting and recording of individual events, or a qualitative method, which is a type of the open observation approach, trying to look behind and beneath the mere frequencies (Wragg 1999) [1; 36].

Furthermore, there are many observations tools used by teachers on their classes or in peer observation settings (Malamah-Thomas 1987, Wajnryb 1992) [1; 35]. Such instruments are powerful developmental tools for teachers and for trainees advisors, allowing both to look at the lesson systematically in conjunction with the feedback from advisors. Therefore, teachers and observers must perceive the instruments similarly to avoid misinterpretations and predispositions of the items within the tools.

To pursue the task appropriately, the advisors will not be participated in any other job but collecting data. Instead, the observer should concentrate on a particular behavior — a specific criterion (Wragg, 1999, Hopkins 1999, 2002). For an observer, it is very important to avoid preconceptions and afterward approach whatever is to be observed with an open mind (Wragg 1999) [2].

Due to its direct involvement with the individuals observed, observation does have a benefit; however, it is time-consuming (Robson, 2002) [1]. Pre-judgments and predispositions may also produce troubles with observation. Such troubles may lead to misinterpretation of the data being collected (Brophy & Good 2003) [3]. Therefore, the observer should avoid any personal biases that may contaminate his/her results.

In such a small-scale study, the entire process of observation, from the instrument used by the observer to different stages of teacher observation, was totally decided by the observer and the investigator. The terms observer and advisor will be used interchangeably.

Exploring of teaching awareness is realized by observing other teachers. We can gain self-knowledge and self-insight by observing what teachers and students do in classrooms and other settings. It also makes point that when we generate our own alternative ways to teach based on our own observations of what the others do, we are constructing our own knowledge.

To gain awareness, we first understand the patterns or rules we follow in our teaching by analyzing the interaction in own classroom atmosphere. Once we understand those patterns, we can generate alternative ways to teach. We can explore by trying the opposite to see what happens or by replacing one teaching behavior with another. No matter which alternative is used, the idea is to try something different to see what happens.

In general, generating alternatives, whether based on self-observation or observation of other teachers, does not have to be concerned with fixing problems. We can try some alternative techniques to explore simply to see what happens. It is through an awareness of what and how we teach, and the consequences of teaching on classroom interaction, as well as the relationship between teaching behavior and student learning.

One of the main purposes of observation is to evaluate teaching. The goal is to help the teacher to improve and to become a more effective teacher.

A second purpose of observation is to learn to teach. Unlike with a supervisory purpose in which the teacher is observed, when the goal is to learn to teach, the teacher is the one doing the observing. The purpose is often used in preservice teacher-education programs. Inexperienced teachers can learn much from such observation, especially of the models and «prescriptions are presented and seen as samples of possibilities or prods to question what we do» [1].

The observation «should not be an endorsement» [1] for promotion and tenure, a judgment of the teacher's teaching methods, styles and skills, or an assessment of the teacher's knowledge of disciplinary content. It is purely developmental rather than intimidation and making decisions.

Teacher observation should be part of a pool of professional development opportunities. One way in which peer observation can be very effective is when teachers acquire new skills or ideas at conferences and then model those new approaches for their colleagues. That is best done through observation, who advocates learning in academic process, rather than through «pull-out» training, such as workshops. Professional development should be job-embedded, he emphasized. That is one of the greatest benefits of teachers observing other teachers [4].

Research

Another way to explore teaching is through research. It includes such issues and concerns based on academic process in a classroom. Systematically working through the problems by creating an initiating plan of action, and reflecting on the degree to which the plan works. Often action research is a community effort. In addition, action research helps us to discover some similar problems, such as — large number of students, complaining about the curriculum, and not doing homework.

First of all, action research takes its initial and primary place in research field applied in teaching awareness studies. Action research cannot always be associated with exploration due to its narrow problem-

solving approach to teaching. If the objective of the research is just to find a solution to a problem or best way to teach, then it cannot be considered as a real exploration.

A number of books and articles have been written on action research, although there are surprisingly few published action research studies done by EFL teachers investigating problems in their own classrooms. One of them are Burns and Hood (1997) who have published a variety of action research projects done in Australia [1; 60]. She illustrates the usual «problem-solving» way action research in which small groups of teachers supported one another as they each raised their own questions, refined issues, posed problems, planned action, collected data, and interpreted what they found.

Changes in and reflections on classroom interaction allowed her to raise new concerns and pose a new problem. She observed that students would not cooperate during joint activities. Some expressed boredom, irritation, or exasperation, although the teacher thought her activities would engage the students. Recognizing this new problem, she wanted to know why students' felt like this, so she decided to consult with each student and to document their comments. Finally, she discovered that students did not like activities and discussions that revolved around cultural and social differences, a theme that ran throughout many of the activities she had created.

Overall, she discovered that students were already deeply aware of ethnic, religious, and political differences from their life experiences and that they did not want to expose and discuss their strongly personal beliefs and values.

There are also some detailed non-action -oriented teacher-research studies, such as those found in Cardoza (1994) who studied independently a collaborative action research group made in 1994 [5]. Like many teachers, Cardoza was concerned about whether or not quiet students were learning. Posing this problem, she explored these students' true abilities with English and discovered they were quite capable of expressing themselves in their jobs (where they use their second language, English). The most significant trait of her study is the focus on a fresh perspective on the idea that not voluntary speaking in class does not necessarily mean not learning. The research project also illustrates that not all perceived problems are actually problems, and that sometimes it is needed to dig a little more deeply into the students' lives to understand what is actually going on.

These above -mentioned studies show research exploring and the latest discoveries made in that field of studying of teaching language awareness.

The second place is given to writing journal (Russian name — register) exploring. By writing a teaching journal we can criticize, doubt and raise questions. Journals can provide a way to work through the emotional part of teaching. They also can supply with a place to articulate and explore different practices. They can be used to keep a record of such things as self-observations, general observations, and so-called drops-in, some of the teaching ideas and so on. Which actually might able to create a wonderful opportunity to openly explore teaching interaction with the students, as well as analyzing of teaching activities in detail (mostly as a part of paper work).

The final step goes for intentional supervising. Supervision promotes teacher learning, similar to the way teaching fosters student learning. Their key focus is on exploring a variety of contexts and activities that promote talk between teachers and supervisors.

Teacher research can be a powerful form of professional development that can change a teacher's practice. But what is it exactly and what does it involve?

Teacher research is practical, action-based research. It enables educators to follow their interests and their needs as they investigate what they and their students do. Teachers who practice teacher research find that it expands and enriches their teaching skills and puts them in collaborative contact with peers that have a like interest in classroom research.

Teacher research can change a teacher's practice, but it can also have a profound effect on the development of priorities for schoolwide planning and assessment efforts as well as contribute to the profession's body of knowledge about teaching and learning.

Experience

Learning experience refers to any interaction, course, program, or other experience in which learning takes place, whether it occurs in traditional academic settings (schools, classrooms) or nontraditional settings (outside-of-school locations, outdoor environments), or whether it includes traditional educational interactions (students learning from teachers and professors) or nontraditional interactions (students learning through games and interactive software applications).

Because students may learn in a wide variety of settings and ways, the term is often used as a more accurate, preferred, or inclusive alternative to terms such as course, for example, that have more limited or conventional connotations. Learning experience may also be used to underscore or reinforce the goal of an educational interaction—learning—rather than its location (school, classroom) or format (course, program), for example.

The growing use of the term learning experience by educators and others reflects larger pedagogical and technological shifts that have occurred in the design and delivery of education to students, and it most likely represents an attempt to update conceptions of how, when, and where learning does and can take place.

The focus is on life experience that might be elicited outside of school to what we do within the walls of the workplace. The kinds of experiences mostly promoted by arts or humanitarian disciplines.

A renewed look at teaching experience is warranted due to advances in research methods and data systems that have allowed researchers to more accurately answer this question. Specifically, by including teacher-fixed effects in their analyses, researchers have been able to compare a teacher with multiple years of experience with that same teacher when he or she had fewer years of experience. In contrast, older studies often used less precise methods, such as comparing distinct cohorts of teachers with different experience levels during a single academic year.

According to Jeery G. Gebhard and Robert Oprandy there are several basic outcomes that analyze the effect of teaching experience on students' activity in classroom [4]:

1. Teaching experience is positively associated with student achievement gains throughout a teacher's career. Gains in teacher effectiveness associated with experience are steepest in teachers' initial years, but continue to be significant as teachers reach the second, and often third, decades of their careers.
2. As teachers gain experience, their students not only learn more, as measured by standardized tests, they are also more likely to do better on other measures of success, such as school attendance.
3. Teachers' effectiveness increases at a greater rate when they teach in a supportive and collegial working environment, and when they accumulate experience in the same grade level, subject, or district.
4. More-experienced teachers support greater student learning for their colleagues and their school, as well as for their own students.

Of course, there is variation in teacher effectiveness at every stage of the teaching career, so not every inexperienced teacher is less effective, and not every experienced teacher is more effective.

If teachers are given multiple opportunities to develop teaching, they can more easily gain awareness of their teaching. Teachers gain a lot from doing individual teacher-development activities, such as observing other teachers, keeping a journal, working in a research project, talking with a supervisor, or working on a personal development project. Each activity certainly offers an opportunity to explore their teaching. However, teachers are provided with even more opportunity to develop when they process teaching through multiple activities, especially if given chances to relate the experience of one activity to that of another.

References

- 1 Jerry G., Gerhard & Robert, Oprandy (First published 1999, 2nd printing 2003). *Language teaching awareness. A Guide to Exploring Beliefs and Practices*. Cambridge Language Education series editor Jack C. Richards. Cambridge University Press.
- 2 MacLean, Marion S. & Mohr, Marian M. (1999). *Teacher-researchers at work*. Berkeley, Calif.: National Writing Project.
- 3 Mills, Geoffrey (2002). *Action research: A guide for the teacher researcher*. Upper Saddle River, N.J.: Merrill Prentice Hall.
- 4 Ellis, R. (2008). *The Study of Second Language Acquisition, Second Edition*. Oxford University Press.
- 5 Nunan, D. (1991). Methods in second language classroom-oriented research: a critical review. *Studies in Second Language Acquisition, Vol. 13*, 249–274. Cambridge University Press.

Н.А. Финогенова

Тіл үйренуді зерттеудің кейбір кезеңдері

Мақалада тілдік оқытуды оқытудағы практикалық білімді және теориялық ұстанымдарды қамтитын, оқу процесінде мұғалімнің дамуын қарастыруға арналған сұрақтар түрінде берілген бірнеше стандартты кезеңдер қарастырылған. Шет тілдерін оқытудың кезеңдері мен негіздерін оқып үйрену кейбір жеке және тәуелсіз тәсілдерді, көзқарастар мен оқыту әдістерін жақсы түсінуге көмектеседі. Ол негізделген педагогикалық шешімдерді қабылдауға мүмкіндік беретін білім және нұсқаулармен

камтамасыз етеді. Автор мұғалімдердің сабақ беруі туралы хабардарлығын арттыру үшін қолдана алатын іс-әрекеттерді, соның ішінде, байқау, зерттеу және жазба жұмыстарын көрсеткен. Тілді үйренуде жоғарыдағы ұғымдардың мәні өте маңызды. Білім — бұл адамның «үшінші көзінің» бір түрі, ол әділ және дұрыс әрекет студі үйрететін, дұрыс жолға бағыттайтын, бізді мақсатқа жетелейтін барлық нәрсе туралы түсінік береді. Тіл үйрену — әлеуметтік бағыттағы қызмет. Сапалы білім беру дәстүрлі түрде студенттермен жеке дара байланыста болатын мықты мұғалімдермен байланысты. Тиісті білім базасы оқу ортасын құру үшін және оқу материалын тиісті деңгейде камтамасыз ету үшін маңызды. Ақпаратты білімге айналдыру процесінде мұғалім негізгі рөл атқарады. Оқыту - бұл мұғалім мен студенттер интерактивті орта құратын процесс. Мақалада сыныптағы өзара әрекеттесуді және оқушылардың оқу мысалдарын зерттеуде қолданылатын кейбір зерттеу әдістері көрсетілген. Ұсынылған әдістердің жіктелуі және олардың қысқаша сипаттамалары шетел тілдерінің оқытушыларына өзіндік зерттеулер жүргізуге және оқыту практикасына қатысты маңызды немесе даулы мәселелерге түсінік беруге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: тіл мұғалімдері, тілді оқыту саласындағы білім, байқау, зерттеу, тіркеу, тәжірибе, балама әдістер, оқу процесі, мәдени және әлеуметтік айырмашылықтар, мұғалімнің іс-әрекетіне бағытталған емес егжей-тегжейлі зерттеулер, іс-әрекетке негізделген зерттеулер, мұғалімнің тиімділігі, дамыту жобасы, алқалы жұмыс ортасы, жалпы мақсат, түрлі деңгейдегі тәжірибе.

Н.А. Финогенова

Некоторые этапы исследования языкового обучения

В статье рассмотрены некоторые стандартные этапы изучения преподавания языка, представленные в виде вопросов для рассмотрения развития учителя в учебном процессе, который включает в себя как приобретение практических знаний, так и теоретические принципы, влияющие на учебный процесс. Изучение этапов и основ преподавания иностранных языков помогает лучше понять некоторые индивидуальные и независимые подходы, взгляды и методы преподавания. Они обеспечивают знаниями и руководящими принципами, которые позволяют принимать обоснованные педагогические решения. Автором изучены виды деятельности, которые учителя могут использовать для повышения осведомленности о преподавании, включая наблюдение, исследования, ведение журналов. В языковом обучении крайне важна сущность упомянутых выше понятий. Образование представляет собой некий «третий глаз» человека, оно дает представление обо всем, как действовать справедливо и правильно, направляет нас на правильный путь, ведет нас к цели. Языковое обучение — это социально ориентированная деятельность. Качественное образование традиционно ассоциируется с сильными учителями, имеющими высокую степень личного контакта с учащимися. Надлежащая база знаний важна для создания мощных учебных сред и адекватного обеспечения вспомогательного учебного материала. В процессе преобразования информации в знания учитель играет базовую роль. Преподавание — это процесс, в котором учитель и ученики создают интерактивную среду. В статье проиллюстрированы некоторые из методов исследования, которые используются для изучения взаимодействия в классе и примеры обучаемости учащихся. Представленная классификация методов и их краткие описания позволяют учителям иностранных языков разрабатывать свои собственные исследования и пролить свет на важные и/или противоречивые вопросы, касающиеся педагогической практики.

Ключевые слова: преподаватели языка, знания в области преподавания языка, наблюдение, исследование, регистр, опыт, исследование, альтернативные методы, учебный процесс, культурные и социальные различия, детальные исследования, не ориентированные на действия учителя, исследования, основанные на действии, эффективность учителя, развитие, проект, коллегиальная рабочая среда, общее назначение, разный уровень опыта.

АВТОРЛАР ТУРАЛЫ МӘЛІМЕТТЕР

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

INFORMATION ABOUT AUTHORS

- Aldabayeva, G.Zh.** — Graduate student of Theory and methodology of foreign training Department, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Burdina, Ye.I.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor of the Department of psychology and pedagogy, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Kazakhstan.
- Damekova, S.K.** — Candidate of pedagogical sciences, Head of the Department of physics and mathematics, Sh.Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan.
- Finogenova, N.A.** — Teacher of the Department of theory and practice of translation studies, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Gorbunova N.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor of the Department of applied mathematics and informatics, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kalkeeva, K.R.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, L.N. Gumilyov Eurasian National University, Nur-Sultan, Kazakhstan.
- Karakus, M.A.** — PhD, Associate professor, Muğla Sıtkı Koçman University, Turkey.
- Kargapoltseva, N. A.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor, Orenburg State University, Russia.
- Karymsakova, A. Zh.** — PhD student, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan.
- Kitibayeva, A.K.** — Doctor of philosophy (PhD), Associate Professor of Theory and methodology of foreign training department, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Kornilov, V.S.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor of the Department of Informatization of Education, Institute of Mathematics, Informatics and Natural Sciences, State Autonomous Educational Institution of Higher Education of Moscow, Moscow City Pedagogical University, Russia.
- Kostina, E.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Professor, Dean of Department of Foreign Languages, NGPU, Russia.
- Kudageldin, M.T.** — PhD student, Pedagogy Department, Kazakh Humanitarian Law Innovative University, Semey, Kazakhstan.
- Kuttykozhaeva, Sh.N.** — Doctor of Physics and Mathematics sciences, Professor, Sh. Ualikhanov Kokshetau State University, Kazakhstan.
- Mukatayeva, K.B.** — PhD student of the Department of Psychology and pedagogy, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Kazakhstan.
- Odintsova, S.A.** — Candidate of pedagogical sciences, Associate Professor of the chair of pedagogy and methods of primary education, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Pestsova, A.I.** — Graduate student of the Chair of pedagogy and methods of primary education, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Pfeifer, N.E.** — Doctor of pedagogical sciences, Professor of the department of psychology and pedagogy, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Kazakhstan.
- Ramazanova, A.A.** — PhD student, Kazakh State Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.

-
- Rybalko, O.A.** — Candidate of pedagogical sciences, I.Ya. Franko Pryluky Humanitarian and Pedagogical College, Ukraine.
- Shcherbakova, Ye.P.** — PhD student of the Department of psychology and pedagogy, S. Toraighyrov Pavlodar State University, Kazakhstan.
- Stamgalieva, N.** — Candidate of pedagogical sciences, Professor, Sh. Yessenov Caspian State University Technologies & Engineering, Aktau, Kazakhstan.
- Stanciu, N.** — PhD, Associate Professor, University of Belgrade, Serbia.
- Tleuzhanova, G.K.** — Candidate of pedagogical sciences, Assistant Professor, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Tuleubayeva, Sh.K.** — PhD student, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Turasheva, S.K.** — Candidate of biological sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.
- Yernazarova, G.I.** — Candidate of biological sciences, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.
- Zhankina, B.Zh.** — PhD student, Ye.A. Buketov Karaganda State University, Kazakhstan.
- Zhetpisbayeva, B.A.** — Doctor of pedagogical science, Professor, Innovative Eurasian University, Pavlodar, Kazakhstan.

**2019 жылғы «Қарағанды университетінің хабаршысында»
жарияланған мақалалардың көрсеткіші.
«Педагогика» сериясы**

№ б.

ТӘРБИЕЛЕУ ЖӘНЕ ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

<i>Абаева Н.Ф., Ерахтина И.И., Самашова Г.Е., Cernasejus O.</i> Техникалық жоғары оқу орнында оқу үрдісінде математикалық білімнің рөлі	2	8
<i>Бережнова Е.В., Төлеубекова Р.К., Нұрпейісов Н.Т., Саржанова Г.Б.</i> Студенттердің азаматтық ұстанымдарын дамытудың алғышарттары	3	16
<i>Бурдина Е.И., Пфейфер Н.Э., Щербакова Е.П.</i> Болашақ психологтардың кәсіби қасиеттерін оқу үрдісінде қалыптастыру	4	30
<i>Досбенбетова А.Ш.</i> Оқушылардың экономикалық мәдениетін қалыптастыру үрдісіндегі әлеуметтік институттардың өзара байланысы	2	16
<i>Жетписбаева Б.А., Жанкина Б.Ж., Костина Е.А.</i> Оқу автономиясы шет тілдерін оқытуда құзиреттілікке негізделген көзқарас аясында	4	8
<i>Жетписбаева Б.А., Оспанова А.К., Дьяков Д.В.</i> Қазақстанда үштілді білім беру аясында тілдік ортаға бірегей ену бағдарламасының артықшылықтары	1	8
<i>Жетписбаева Б.А., Сейлханова А.Е.</i> Болашақ ағылшын тілінің мұғалімдерін дайындау бойынша жаңартылған білім беру мазмұнын басты қағидаттарына негізделген ұсыныстар	3	8
<i>Жетписбаева Б.А., Шалбаева Д.Х.</i> Қазақстанда инклюзивті білім беру жағдайында ерекше білім беру қажеттілігі бар балаларды шет тілінде оқыту мәселелері	1	45
<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Ағылшын тілін оқыту барысында бастауыш сынып оқушыларының жетістігіне визуализация әдісінің беретін әсері	1	14
<i>Затынайко А.М., Киздарбекова М.Ж., Бәкей Д.Қ.</i> Көлік саласы мамандарын даярлауда цифрлы оқыту әдістерінің рөлі	3	23
<i>Китибаева А.К., Алдабаева Г.Ж.</i> Балалар мәдениеттануының заманауи бастауыш тілдік білім берудің құрамдас бөлігі ретінде қалыптасуы	4	17
<i>Копжасарова У.И., ДеВеро К., Ахметова Д.Р.</i> Техникалық мамандықтардың студенттерінің кәсіби шет тілін меңгерудегі БАОК рөлі	3	30
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Бексултанова Л.А., Бейсенбаева Б.А.</i> «Халықаралық қатынастар» мамандығы бойынша студенттерінің кәсіби шетел тілін дамыту	2	24
<i>Костина Е.А., Кохановер Т.А.</i> Коммуникативтік құзыреттің қарапайым деңгейі мектепке дейінгі кезеңде ағылшын тіліне оқытудың мақсаты ретінде	1	24
<i>Марышкина Т.В.</i> Университет студенттері үшін «Үйде оқу» курсын жасау	2	31
<i>Одинцова С.А., Гаркуша К.Г.</i> Білім мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш сынып мұғалімінің кәсіби даярлау білім беру бағдарламасын модульдік құру принципін іске асыру	1	30
<i>Одинцова С.А., Песцова А.И.</i> Бастауыш сынып оқушыларының жаратылыстану ғылымы түсініктерін қалыптастыруда кіріктірілген байланысты жүзеге асыру	4	24
<i>Рахимбердиева Ж.Ш., Калиева А.Н., Дамир А.Д.</i> Биологиялық өлкетанудың маңызы мен мүмкіндіктері	2	38
<i>Рыбалко О.А.</i> Интерактивті электронды плакаттарды пайдаланып бастауыш мектепте нөмірлеуді оқыту	4	35
<i>Сәрсекеева Ж.Е., Ақылбекова А.С.</i> Орта білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында бастауыш мектеп оқушыларын орыс тілі сабағында интеллектуалдық дамыту	3	38
<i>Сейтметова А.М., Жүзбай А.Қ.</i> «Бактериялар. Саңырауқұлақтар» тарауын оқытуда оқушылардың жеке-топтық оқу-танымдық іс-әрекеттерін ұйымдастыру	2	44
<i>Стамғалиева Н.</i> Шет тілдер факультетінің студенттерінің төзімділігін қалыптастыру	4	42
<i>Телебаев Г.Т., Жилбаев Ж.О., Наурызбай Ж.Ж.</i> «Мәңгілік Ел» идеясының құндылығын патриоттық тәрбиеде пайдалану тұрғысынан әдіснамалық талдау	1	51
<i>Тлеужанова Г.К., Құрпешко Н.Н., Андреева О.А.</i> Шетел тілін кәсіби қызметте қолдануға болашақ мамандардың дайындығын қалыптастыру мәселесі туралы	2	52
<i>Тулеубаева Ш.К., Андреева О.А., Абдразакова А.А.</i> Білімалушыларды шеттілді даярлау үдерісіндегі құзыреттілік тәсіл инновациялық тәсіл ретінде	3	47
<i>Хаджаева Ж.Б., Стамбекова А.С., Дринк Б.</i> Бастауыш сыныптарда көптілді білім берудің маңызы	1	38

БІЛІМ БЕРУДЕ ИННОВАЦИЯЛАР МЕН ДӘСТҮРЛЕР

<i>Горбунова Н.А.</i> Қазіргі білім беруді модернизациялау жағдайында информатика мұғалімдерін кәсіби даярлауда білім беру бағдарламасын құрудың модульдік принципі	4	56
<i>Джуманиязова Р.К.</i> Grassroots Projects Орталық Азиядағы дәстүрлі музыка жаһандануының үлгісі және зерттеу тақырыбы ретінде	1	130
<i>Джуманиязова Р.К., Оспанова А.М.</i> Қазақстандағы креативті индустрия нарығының ағымдағы жағдайын талдау	1	137
<i>Дүкембай Г.Н., Жақсылық К.Ж.</i> Геймификация екінші шет тілін үйренуге арналған инновациялық білім беру тәсілі ретінде	1	122
<i>Есеноманова А.Р., Сатпаева Ж.А., Жандаева У.Ж., Закирова Д.Ф., Досмуханова Ж.А.</i> Оқытушының бәсекеге қабілеттілігін үздіксіз дамытуды ұйымдастырудың жаңа тәсілдері	2	66
<i>Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Муратова Л.М.</i> Когнитивті педагогика контекстінде қоғамдық сананы жаңғырту (рухани жаңғырту) құндылықтары	2	88
<i>Жубанова Б.Х., Шаймерденова А.Г.</i> Гендерлік-сезімтал білім берудегі гендердің кейбір модельдері және олардың маңызы туралы	3	89
<i>Кагазбаев Ж., Копжасарова У.И., Төлеужан А.Т., Хамза А.А.</i> Шетел тілді ерте жастан оқытудың шетелдік тәжірибесі	2	72
<i>Калкеева Қ.Р., Құдагелдин М.Т., Каргапольцева Н.А.</i> Тарихи жады педагогикасы оқушылардың коммуникативтік мәдениетін қалыптастырушы шарт ретінде	4	70
<i>Кенесбекова С., Дюсембинова Р., Ишанов П., Микерова Г.</i> Өздік біліммен биігін бағындырған қазақ және әлем азаматтары	3	55
<i>Қарымсақова А.Ж., Құттықожаяева Ш.Н., Дамекова С.Қ., Корнилов В.С.</i> Болашақ математика мұғалімдерінің кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастырудағы алгебра және сандар теориясының ролі	4	64
<i>Майгельдиева Ш.М., Архабаева Д.А.</i> Педагог-психологтың кәсіби құзыреттілігі мен құзыреті туралы	1	114
<i>Матасова И.Н., Хорошилова С.П.</i> ЖОО-да ауызша ілеспелі аударманы оқытудың кейбір кырлары .	2	81
<i>Муканова С.Д.</i> Педагогтардың біліктілігін арттырудың ваучерлік жүйесі: ұйымдастыру тәжірибелері	1	59
<i>Нуржұмбаева А.З., Саржанова Г.Б.</i> «Информатика», «Физика», «Химия» және «Биология» пәндері бойынша ағылшын тілінде жалпы білім беретін мектептердің педагог кадрларының біліктілігін арттыру курстарында Біліктілікті арттыру үштілділік бағдарламасын жүзеге асыру	3	80
<i>Отынищева М.Т., Сырымбетова Л.С., Станчу Н.</i> Дифференциалды оқыту – үлгермеушілікті жою мақсатында жүргізілетін оқытудың өзіндік түрі	1	71
<i>Пфейфер Н.Е., Мукатаева К.Б.</i> Болон процесі жүйесінде аймақтық университеттегі білім сапасының қабылдануы	4	78
<i>Рамазанова А.А., Ерназарова Г.И., Турашева С.К., Каракуш М.А.</i> Биолог студенттердің зерттеушілік құзыреттілігін қалыптастыруда зертханалық жұмыстың маңызы	4	86
<i>Саржанова Ғ.Б., Романенко С.В., Затынейко А.М.</i> Компьютерлік оқыту бағдарламалары негізінде шетел тілін меңгеру мүмкіндіктері	1	79
<i>Серік М., Садвакасова А.К., Култан Я.</i> Академиялық бұлтты құру және оны болашақ информатика мұғалімдерінің оқыту үдерісінде қолдану	1	108
<i>Смирнова М.А., Самойлова И.А., Тынбаева Г.С.</i> «Ақпараттық-коммуникативті технологиялар» пәні бойынша инновациялық оқыту стратегиясын енгізу туралы	2	59
<i>Стельмах С.А., Барабанова Е.И., Смаилова Ж.У., Мацкевич И.К., Дергачева Е.В.</i> Жоғарғы оқу орын жағдайында инклюзивті білім беруді енгізу бойынша оқытушылардың дайындық мониторингі	3	71
<i>Сырымбетова Л.С., Жұман А.Қ., Станчу Н.</i> Білім беру сапасын бағалаудың өлшемдерін жасау туралы мәселе	3	65
<i>Таборек Я., Сырымбетова Л.С., Жұман А.Қ.</i> Билингвалды білім берудің ең озық дүниежүзілік тәжірибесін қазақстандық үштілді білім беру жағдайына бейімдеу әдіснамасы зерттеу жұмысының негізгі ұғымдары	1	86
<i>Таженова К.А., Кудусов А.С., Казтаев Р.К., Ибрагимова Г.К.</i> IT-саладағы оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау моделі	1	93
<i>Тлеужанова Г.К., Станчу Н., Мекежанова А.Б.</i> Жаратылыстану ғылыми бағыты студенттерінің тілдік дайындығын үлгілеу	1	100

<i>Глеужанова Г.К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К.</i> Көптілділік қазіргі қоғамдағы мәдени құндылықтарды сақтау шарты ретінде	4	47
<i>Финогенова Н.А.</i> Тіл үйренуді зерттеудің кейбір кезеңдері	4	96
ЕСКЕ АЛУ		
Ұстаз жайлы сөз.....	3	95

**Указатель статей, опубликованных
в «Вестнике Карагандинского университета» в 2019 году.
Серия «Педагогика»**

№ с.

ТЕОРИЯ И ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

<i>Абаева Н.Ф., Ерахтина И.И., Самашова Г.Е., Černašėjus O.</i> Роль математических знаний в учебном процессе технического вуза	2	8
<i>Бережнова Е.В., Толеубекова Р.К., Нурпеисов Н.Т., Саржанова Г.Б.</i> Предпосылки развития гражданской позиции студентов	3	16
<i>Бурдина Е.И., Пфейфер Н.Э., Щербакова Е. П.</i> Формирование профессиональных качеств будущих психологов в процессе обучения.....	4	30
<i>Досбенбетова А.Ш.</i> Взаимодействие социальных институтов в процессе формирования экономической культуры школьников	2	16
<i>Жетписбаева Б.А., Жанкина Б.Ж., Костина Е.А.</i> Учебная автономия в контексте компетентностного подхода в обучении иностранным языкам	4	8
<i>Жетписбаева Б.А., Оспанова А.К., Дьяков Д.В.</i> Преимущества программы двустороннего погружения в языковую среду в условиях трехязычного образования Казахстана	1	8
<i>Жетписбаева Б.А., Сейлханова А.Е.</i> Рекомендации, основанные на ключевых принципах обновленного содержания образования по подготовке будущих учителей английского языка	3	8
<i>Жетписбаева Б.А., Шалбаева Д.Х.</i> Проблемы методики обучения иностранному языку детей с особыми образовательными потребностями в условиях инклюзивного образования в Казахстане	1	45
<i>Жетписбаева Б.А., Шелестова Т.Ю.</i> Влияние метода наглядности на достижения учащихся при изучении английского языка в начальной школе	1	14
<i>Затынйко А.М., Киздарбекова М.Ж., Бакей Д.К.</i> Роль цифровых методов обучения в подготовке специалистов транспортной отрасли	3	23
<i>Китибаева А.К., Алдабаева Г.Ж.</i> Формирование детского культуроведения как компонента современного начального языкового образования	4	17
<i>Копжасарова У.И., ДеВеро К., Ахметова Д.Р.</i> Роль MOOK в развитии профессиональных иноязычных умений студентов технических специальностей	3	3
<i>Копжасарова У.И., Станчу Н., Бексултанова Л.А., Бейсенбаева Б.А.</i> Развитие профессиональных иноязычных умений студентов специальности «Международные отношения»	2	24
<i>Костина Е.А., Кохановер Т.А.</i> Элементарный уровень коммуникативной компетенции как цель обучения английскому языку на дошкольном этапе	1	24
<i>Марышкина Т.В.</i> Составление курса «Домашнее чтение» для студентов университетов	2	31
<i>Одинцова С.А., Гаркуша К.Г.</i> Реализация принципа модульного построения образовательной программы профессиональной подготовки учителя начальных классов в условиях обновления содержания образования	1	30
<i>Одинцова С.А., Песцова А.И.</i> Реализация интегративных связей в формировании естественнонаучных понятий у младших школьников.....	4	24
<i>Рахимбердиева Ж.Ш., Калиева А.Н., Дамир А.Д.</i> Сущность и особенности биологического краеведения	2	38
<i>Рыбалко О. А.</i> Изучение нумерации чисел в начальной школе с использованием интерактивных электронных плакатов.....	4	35
<i>Сарсекеева Ж.Е., Акильбекова А.С.</i> Интеллектуальное развитие младших школьников на уроках русского языка в условиях обновления содержания среднего образования	3	38
<i>Сейтметова А.М., Жузбай А.К.</i> Организация индивидуально-групповой учебно-познавательной деятельности учащихся при обучении биологии.....	2	44
<i>Стамгалиева Н.</i> Формирование толерантности у студентов факультета иностранных языков	4	42
<i>Телебаев Г.Т., Жилбаев Ж.О., Наурызбай Ж.Ж.</i> Методологический анализ ценностей идеи «Мәңгілік Ел» в контексте использования в патриотическом воспитании.....	1	51
<i>Глеужанова Г.К., Курпешко Н.Н., Андреева О.А.</i> К проблеме формирования готовности будущих специалистов к использованию иностранного языка в профессиональной деятельности	2	52

Тулеубаева Ш.К., Андреева О.А., Абдразакова А.А. Компетентностный подход как инновационный подход в процессе иноязычной подготовки обучающихся.....	3	47
Хаджаева Ж.Б., Стамбекова А.С., Дринк Б. Важность полиязычного образования в начальной школе	1	38

ТРАДИЦИИ И ИННОВАЦИИ В ОБРАЗОВАНИИ

Горбунова Н.А. Модульный принцип построения образовательной программы профессиональной подготовки учителей информатики в условиях модернизации современного образования	4	56
Джуманиязова Р.К. Grassroots Projects как модель глобализации и предмет исследования традиционной музыки в Центральной Азии	1	130
Джуманиязова Р.К., Оспанова А.М. Анализ современного состояния рынка креативных индустрий в Казахстане	1	137
Дукембай Г.Н., Жаксылык К.Ж. Геймификация как инновационный образовательный подход к изучению второго языка	1	122
Есеноманова А.Р., Сатпаева Ж.А., Жандаева У.Ж., Закирова Д.Ф., Досмуханова Ж.А. Новые подходы к организации непрерывного развития конкурентоспособности преподавателя.....	2	66
Жилбаев Ж.О., Сырымбетова Л.С., Муратова Л.М. Ценности модернизации общественного сознания (духовного возрождения) в контексте когнитивной педагогики	2	88
Жубанова Б.Х., Шаймерденова А.Г. К вопросу о моделях гендера и их значимости для гендерно-чувствительного образования.....	3	89
Кагазбаев Ж., Копжасарова У.И., Төлеужан А.Т., Хамза А.А. Опыт зарубежных стран по раннему обучению иностранным языкам	2	72
Калкеева К. Р., Кудагельдин М. Т., Каргапольцева Н. А. Педагогика исторической памяти как условие формирования коммуникативной культуры учащихся	4	70
Карымсакова А.Ж., Куттыкожаева Ш.Н., Дамекова С.К., Корнилов В.С. Роль алгебры и теории чисел в формировании профессиональных компетенций у будущих учителей математики	4	64
Кенесбекова С., Дюсембинова Р., Ишанов П., Микерова Г. Великие казахские и мировые деятели, достигшие высокого уровня через самообразование	3	55
Майгельдиева Ш.М., Архабаева Д.А. К вопросу о профессиональной компетентности и компетенции педагога-психолога	1	114
Матасова И.Н., Хорошилова С.П. Некоторые аспекты преподавания устного последовательного перевода в вузе.....	2	81
Муканова С.Д. Ваучерная система повышения квалификации педагогов: практики организации	1	59
Нуржумбаева А.З., Саржанова Г.Б. Реализация Программы трехязычия на курсах повышения квалификации педагогических кадров общеобразовательных школ по предметам «Информатика», «Физика», «Химия» и «Биология» на английском языке	3	80
Отынишиева М.Т., Сырымбетова Л.С., Станчу Н. Дифференцированное обучение — программа, обучающая устранению неуспеваемости	1	71
Пфейфер Н.Е., Мукатаева К.Б. Восприятие качества образования в контексте Болонского процесса в региональном университете	4	78
Рамазанова А.А., Ерназарова Г.И., Турашева С.К., Каракуш М.А. Значимость лабораторной работы в формировании исследовательской компетенции студентов-биологов.....	4	86
Саржанова Г.Б., Романенко С.В., Затынейко А.М. Возможности овладения иностранным языком на основе компьютерных обучающих программ.....	1	79
Серік М., Садвакасова А.К., Култан Я. Разработка и применение академического облака в процессе обучения будущих учителей информатики.....	1	108
Смирнова М.А., Самойлова И.А., Тынбаева Г.С. О внедрении инновационных стратегий преподавания дисциплины «Информационно-коммуникационные технологии».....	2	59
Стельмах С.А., Барабанова Е.И., Смаилова Ж.У., Мацкевич И.К., Дергачева Е.В. Мониторинг готовности преподавателей к реализации инклюзивного образования в условиях вуза.....	3	71
Сырымбетова Л.С., Жұман А.Қ., Станчу Н. К вопросу о разработке критериев оценивания качества образования	3	65
Таборек Я., Сырымбетова Л.С., Жұман А.Қ. Основные понятия исследования «Методология адаптации лучшего опыта билингвального обучения к условиям трехязычного образования»	1	86
Таженова К.А., Кудусов А.С., Казтаев Р.К., Ибрагимова Г.К. Модель профессионального самоопределения школьников в IT-сфере	1	93

<i>Глеужанова Г.К., Станчу Н., Мекежанова А.Б.</i> Моделирование языковой подготовки студентов естественнонаучного направления.....	1	100
<i>Глеужанова Г. К., Станчу Н., Тулеубаева Ш.К.</i> Полилингвальность как условие сохранения культурных ценностей в современном обществе	4	47
<i>Финогенова Н.А.</i> Некоторые этапы исследования языкового обучения.....	4	96

ПАМЯТИ УЧЕНОГО

Слово об Учителе	3	95
------------------------	---	----

**Index of articles published
in the «Bulletin of the Karaganda University» in 2019 y.
«Pedagogy» Series**

	<i>№</i>	<i>p.</i>
THEORY AND TECHNOLOGIES OF EDUCATION AND TRAINING		
<i>Abayeva N.F., Yerakhtina I.I., Samashova G.E., Cernasejus O.</i> Role of mathematical knowledge in the educational process at technical educational institution	2	8
<i>Berezhnova E.V., Toleubekova R.K., Nurpeissov N.T., Sarzhanova G.B.</i> The prerequisites of students' civic standpoints development.....	3	16
<i>Burdina Ye. I., Pfeifer N.E., Shcherbakova Ye.P.</i> Professional qualities formation of future psychologists in the learning process	4	30
<i>Dosbenbetova A. Sh.</i> The interaction of social institutions in the process of forming the economic culture of schoolchildren	2	16
<i>Khajayeva Zh.B., Stambekova A.S., Drink B.</i> The importance of multilingual education in primary school .	1	38
<i>Kitibayeva A.K., Aldabayeva G.Zh.</i> The formation of children's cultural studies as a component of modern primary language education.....	4	17
<i>Kopzhasarova U.I., Constance DeVereaux, Akhmetova D.R.</i> The role of the MOOC courses in professional development of foreign language skills of students of technical specialties	3	30
<i>Kopzhasarova U.I., Stanciu N., Bexultanova L.A., Beisenbayeva B.A.</i> Development of professional foreign language skills of students of the specialty «International relations»	2	24
<i>Kostina Ye.A., Kokhanover T.A.</i> Elementary level of communicative competence as the aim of teaching English at preschool stage	1	24
<i>Maryshkina T.V.</i> Creating the «Home reading» course for university students.....	2	31
<i>Odintsova S.A., Garkusha K.G.</i> The implementation of modular construction principle of the educational program in primary school teachers' vocational training in the context of.....	1	30
<i>Odintsova S.A., Pestsova A.I.</i> Realization integrative relations in the formation of natural-science concepts for primary school students.....	4	24
<i>Rakhymberdieva Zh.Sh., Kaliyeva A.N., Damir A.D.</i> The importance and opportunities of biological regional studies	2	38
<i>Rybalko O.A.</i> Studying numbering of numbers in elementary school with the use of interactive electronic posters.....	4	35
<i>Sarsekeyeva Zh.Ye., Akilbekova A.S.</i> The intellectual development of younger schoolchildren in Russian language lessons in the context of updating the content of secondary education	3	38
<i>Seytmetova A.M., Zhuzbay A.K.</i> Organization of individual and group, educational and cognitive activity of pupils in studying biology	2	44
<i>Stamgalieva N.</i> Formation of tolerance of students of foreign languages faculty.....	4	42
<i>Telebayev G.T., Zhilbaev Zh.O., Nauryzbay Zh.Zh.</i> Methodological analysis of the values of the idea «Mangilik El» in the context of application in patriotic education.....	1	51
<i>Tleuzhanova G.K., Kurpeshko N.N., Andreyeva O.A.</i> To the formation problem of future specialists' readiness to use foreign language in professional activity	2	52
<i>Tuleubayeva Sh.K., Andreeva O.A., Abdrazakova A.A.</i> Competence-based approach as innovative approach in the course of students' foreign-language training	3	47
<i>Zatyneiko A.M., Kizdarbekova M.Zh., Bakey D.K.</i> The role of digital teaching methods in the training of transport industry specialists.....	3	23
<i>Zhetpisbaeva B.A., Ospanova A.K., Dyakov D.V.</i> Benefits of the two-way immersion program into language environment in the conditions of trilingual education of Kazakhstan	1	8
<i>Zhetpisbayeva B.A., Seilkhanova A.Ye.</i> Recommendations based on the basic tenets of Updated Curriculum Framework toward Pre-service English Teacher Training	3	8
<i>Zhetpisbayeva B.A., Shalbayaeva D.Kh.</i> Problems of foreign language teaching method to children with special educational needs within the inclusive education in Kazakhstan	1	45

<i>Zhetpisbayeva B.A., Shelestova T.Yu.</i> The Impact of Visualization on Student's Achievement in learning English language in Primary School.....	1	14
<i>Zhetpisbayeva B.A., Zhankina B.Zh., Kostina E.A.</i> Learner autonomy in the context of competence approach in teaching foreign languages	4	8

TRADITIONS AND INNOVATIONS IN EDUCATION

<i>Dukembay G.N., Zhaksylyk K.Zh.</i> Gamification as an innovative educational approach to second language learning	1	122
<i>Esenomanova A.R., Satpaeva Zh.A., Zhandaeva U.Zh., Zakirova D.F., Dosmuhanova Zh.A.</i> New approaches to the organization of the continuous development of the teacher's competitive personality .	2	66
<i>Finogenova N.A.</i> Some common steps in exploring language teaching awareness	4	96
<i>Gorbunova N.A.</i> The modular principle of building an educational program for the training of teachers of computer science in the modernization of modern education.....	4	56
<i>Jumaniyazova R.K.</i> Grassroots Projects as a model for the globalization of Central Asian traditional music and as a subject of research.....	1	130
<i>Jumaniyazova R.K., Ospanova A.M.</i> Analysis of the current situation of the market of creative industries in Kazakhstan	1	137
<i>Kagazbayev Zh., Kopzhasarova U.I., Toleuzhan A.T., Khamza A.A.</i> The experience of early foreign language learning in overseas countries	2	72
<i>Kalkeeva K.R., Kudageldin M.T., Kargapoltseva N.A.</i> Pedagogics of historical memory as a condition for the formation of a communicative culture of students	4	70
<i>Karymsakova A.Zh., Kuttykozhaeva Sh.N., Damekova S.K., Kornilov V.S.</i> Role of algebra and number theory in the professional competence formation of future mathematics teachers	4	64
<i>Kenesbekova S., Dusembinova R., Ishanov P., Mikerova G.</i> Great Kazakh and world leaders who have reached a high level through self-education	3	55
<i>Maigeldieva Sh.M., Arkabayeva D.A.</i> On the issue of professional competence and competency of the educational psychologist.....	1	114
<i>Matassova I.N., Horoshilova S.P.</i> Some aspects of teaching oral consecutive interpretation in higher education instruction	2	81
<i>Mukanova S.D.</i> Teachers Professional Development voucher system: organization practice	1	59
<i>Nurzhumbayeva A.Z., Sarzhanova G.B.</i> Implementation of the trilingual policy through the Advanced Teacher Training System for secondary schools teachers of «Computer science», «Physics», «Chemistry» and «Biology» in English.....	3	80
<i>Otynschiyeva M.T., Syrymbetova L.S., Stanciu N.</i> Differentiated teaching is a program that teaches to eliminate academic failure	1	71
<i>Pfeifer N.E., Mukatayeva K.B.</i> Perceptions of education quality in the context of the Bologna process in a regional university	4	78
<i>Ramazanov A.A., Yernazarova G.I., Turasheva S.K., Karakus M.A.</i> The importance of laboratory work in the formation of research competence of students-biologists	4	86
<i>Sarzhanova G.B., Romanenko S.V., Zatineiko A.M.</i> Opportunities of foreign language proficiency on the basis of computer training programs.....	1	79
<i>Serik M., Sadvakassova A.K., Kultan J.</i> Development and application of the academic cloud in the process of training future computer science teachers	1	108
<i>Smirnova M., Samoilova I., Tynbayeva G.</i> On the implementation of innovative teaching strategies of the discipline «Information and communication technologies»	2	59
<i>Stelmakh S.A., Barabanova Ye.I., Smailova Zh.U., Matskevich I.K., Dergachyova Ye.V.</i> Monitoring of teacher readiness for inclusive education in the university.....	3	71
<i>Syrymbetova L.S., Zhuman A.K., Stanciu N.</i> To the issue of the development of the criteria for assessing the quality of education	3	65
<i>Taborek J., Syrymbetova L.S., Zhuman A.K.</i> The main concepts of the research «Methodology of adapting the best international practices of bilingual education to the condition of Kazakhstani trilingual education»	1	86
<i>Tazhenova K.A., Kudussov A.S., Kaztaev R.K., Ibragimova G.K.</i> Model of professional self determination of schoolchildren in the IT-sphere	1	93

<i>Tleuzhanova G.K., Stanciu N., Mekezhanova A.B.</i> Modeling of Language Training of the Students of Natural Sciences	1	100
<i>Tleuzhanova G.K., Stanciu N., Tuleubayeva Sh.K.</i> Polylinguality as a condition of preservation of cultural values in a modern society	4	47
<i>Zhilbaev Zh.O., Syrymbetova L.S., Muratova L.M.</i> Values of modernization of public consciousness (spiritual revival) in the context of cognitive pedagogy	2	88
<i>Zhubanova B.K., Shaimerdenova A.G.</i> The relevant gender models: for gender sensitive education	3	89

IN MEMORY OF THE SCIENTIST

A word about teacher	3	95
----------------------------	---	----